

ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΜΠΑΝΑ

OPAS

ΚΑΤΗΧΗΣΙC ΚΑΙ ΛΕΙΤOURΓΙΚΗ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΒΙΟ ΚΑΜΠΑΝΑ Ο.Ε.
Ψηφιοποιηθήκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής
ΛΕΚΚΑ 25 • ΑΘΗΝΑI

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΠΟΤΡΓΕΙΟΝ ΕΘΝ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΤΩΤΗΣΙΣ ΔΙΔ. ΒΙΒΛΙΩΝ
'Αριθ. πρωτ. 95086

Θέμα: "Εγκρισις Κατηχήσεως - Λειτουργικής ΣΤ' Δημοτικού

"Εν Αθήναις τῇ 11-8-1960

Π ρ ḡ σ

Τ ḡ ν κ. Ι ω α ν. Κ α μ π α ν ḡ ν

Λ ἐ κ κ α 25

Ἐ ν τ α ḡ θ α

"Εχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν ὑπ' ἀριθ. 62)12-8-59 πρᾶξιν τοῦ Α.Ε.Σ., καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. 150494)19-12-59 ἀπόφασιν τοῦ Τπουργείου γνωρίζομεν ὥμιν ὅτι τὸ βιβλίον σας ὑπὸ τίτλου «Ορθόδοξος Χριστιανική Κατήχησις καὶ Λειτουργική» ἐνεκρίθη ὡς βοηθητικὸν τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν τῆς ΣΤ' ταξιδεώσεως τοῦ Δημ. Σχολείου διὰ μίαν τριετίαν."

Δι' ὃ παρακαλοῦμεν ὅπως προσθήτε εἰς τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ βιβλίου σας συμφώνως πρὸς τὸν κανονισμὸν ἐκδόσεως βοηθητικῶν βιβλίων τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, ἀναγράφοντες εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἔξωφυλλον τὴν παροῦσαν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ θεωρήσαντος τὰ τυπογραφικὰ δοκίμια αὐτοῦ Ἐπόπτου.

Ἐντολῇ Τπουργοῦ

Ο Διευθυντής

Χ. ΜΟΥΣΤΡΗΣ

Κοινοποίησις:

- 1) Δ)νσν Διδ. Βιβλίων
- 2) Α. Ε. Σψιβούλιον

Σ η μ. Τὰ τυπογραφικὰ δοκίμια
ἐθεωρήθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Ιωάννου Δαβ-
βέτα Γεν. Ἐπιθεωρητοῦ Μ. Ε.

3,00

92-95

ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΜΠΑΝΑ

18

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ
ΚΑΙ
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΣΤ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ

(Άπόφ. 'Υπ. Παιδείας 150494/14-12-59)

ΕΚΔΟΣΙΣ: ΦΩΤΟ - ΟΦΣΕΤ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑ Ο.Ε.
ΛΕΚΚΑ 25 — ΑΘΗΝΑΙ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Επαγγελματικής Πολιτικής

βιώσεις για τούς οποίους ο θεός μας είναι ο πρωτότοπος πειραματίστης και γενετέλεας
της φύσης ο οποίος από την ανθρώπινη γένη πολιτείαν πάντα την προστασίαν της.

ΟΙ Πραγματικοί ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Ti είναι θρησκεία

Εἰς τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων δὲν ὑπῆρχε φυλὴ ή λαός, ποὺ νὰ μὴν ἔπιστευεν εἰς μίαν ή πολλὰς ἀνώτερας δυνάμεις. Τοῦτο θεωρούται ἀπὸ αὐτὴν τὴν Ἰστορίαν. Ὁ ἱστορικὸς Πλούταρχος λέγει: «Δὲν ὑπάρχει πόλις χωρὶς θρησκείαν, ποὺ οἱ κάτοικοι τῆς νὰ μὴν πιστεύουν εἰς ἀνώτερον» "Ον, νὰ μὴ θυσιάζουν καὶ νὰ μὴ προσεύχωνται". Ἐπομένως ή θρησκευτικότης καὶ ή πίστις εἰς ἀνώτερον "Ον, είναι καθολικὸν φαινόμενον.

Πρὸ χιλιάδων ἐτῶν ὁ προφήτης καὶ Βασιλεὺς Δασέιδης ἀνεφώνησεν:

«Ως θαυμαστά τὰ ἔργα Σου Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας».

Ο ἀνθρωπὸς μὲ τὸ λογικὸν του καὶ τὴν ἐλευθέραν του θέλησιν τείνει πάντοτε πρὸς τὸν Πλάστην καὶ Δημιουργὸν τοῦ Σύμπαντος. Ἡ διαφορὰ ἔγκειται εἰς τὸ δτὶ δλοι, ἀνάλογα μὲ τὴν βαθμίδα τῆς ἀναπτύξεώς των, πιστεύουν εἰς μίαν ή καὶ περισσοτέρας δυνάμεις, αἱ δποῖαι συντηροῦν καὶ κυθεροῦν τὸ Σύμπαν. Οι περισσότερον ἔξειλιγμένοι καὶ πολιτισμένοι ἀνθρωποί, πιστεύουν εἰς ἕνα Θεόν. Ἡ πίστις αὐτὴ εἰς ἀνώτερον ὅν, τὸ δποῖον ἐδημιούργησε, συντηρεῖ καὶ κυθερνᾷ τὸν ἀνθρωπὸν, λέγεται Θρησκεία. Καὶ ἀκόμη καλύτερον: Θρησκεία είναι ή κοινωνία καὶ ή σχέσις τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τὸν δποῖον ἔξαρτᾶται καὶ πρὸς τὸν δποῖον τείνει συνεχῶς εἰς κάθε στιγμὴν τῆς ζωῆς του.

Υπάρχουν θεωρίας καὶ ἀνθρωποί ποὺ διακηρύσσουν δτὶ είναι ἄθεοι. Καὶ αὐτοί, δμως, εἰς τὸ θάθος τῆς ψυχῆς των κρύπτουν τὸν σπινθῆρα τῆς πίστεως διότι ή θρησκευτικότης είναι ἔμφυτος εἰς τὸν ἀνθρώπον. Οι πιστοὶ προσπαθοῦν νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ τὸν Θεόν πάντοτε. Τὸν διάπυρον αὐτὸν πόθον των ἐκδηλώνουν μὲ ὑμνους, μὲ τελετὰς καὶ μὲ ποικίλας ἄλλας συμβολικάς πράξεις.

Ο προορισμὸς ἀνθρώπου είναι νὰ δμοιάσῃ πρὸς τὸν δημιουργὸν του, ἔχων ὡς πρότυπον τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἡ ἀρετὴ

πρέπει νά τοῦ γίνη τὸ φῶς τῆς ψυχῆς του. Ἡ πίστις, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἐλπίς πρὸς τὸν Θεόν, δὲ ὅπλισμός του. Εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς μόνον μὲ τὰ ἔφόδια αὐτὰ δὲ ἄνθρωπος θά κερδίσῃ καὶ θά νικήσῃ.

Εἶδη θρησκειῶν

Οἱ πρωτόπλαστοι καὶ οἱ ἀπόγονοί των ἐπίστευον εἰς ἔνα καὶ μόνον Θεόν, τὸν Δημιουργὸν καὶ Κυβερνήτην τοῦ Κόσμου. Ἀργότερον, ἐξ αἰτίας τῆς παρασκοῆς τῶν πρωτοπλάστων, ἡ ἀμαρτία καὶ ἡ ἀμάθεια ἐσκότισαν τοὺς λαοὺς τόσον ὥστε ἐλημονῆσαν τὸν Θεόν. Ἀνάλογα λοιπὸν μὲ τὴν διανοητικὴν κατάστασιν καὶ τὸν πολιτισμὸν ποὺ εἶχον οἱ λαοὶ σιγά - σιγά ἐθεοποίησαν τὰ διάφορα στοιχεῖα τῆς Φύσεως, ἥτοι τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τοὺς ἀνέμους, τὴν θάλασσαν κ.ἄ. "Ἐγιναν δηλαδὴ εἰδωλολάτραι. Εἰδωλολάτραι ήσαν καὶ οἱ Ρωμαῖοι μὲ τοὺς ἀρχαίους προγόνους μας, τοὺς Ἑλλήνας. Οἱ τελευταῖοι μὲ τὴν ισχυράν των φαντασίαν ἐδημιούργησαν τοὺς θεούς τοῦ Ὀλύμπου μὲ ἀρχηγὸν τὸν Δία, «πατέρα θεῶν καὶ ἀνθρώπων.».

Σήμερον ἡ εἰδωλολατρικὴ θρησκεία τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀνήκει πλέον εἰς τὴν Ἰστορίαν διότι, δπως γνωρίζομεν ἀπὸ τὴν Ἔκκλησιαστικὴν Ἰστορίαν, οἱ λαοὶ οὗτοι ἡσπάσθησαν τὸν Χριστιανισμόν.

Αἱ θρησκεῖαι τῶν λαῶν τῆς γῆς εἶναι πολλαὶ καὶ χωρίζονται εἰς δύο κατηγορίας: α) Εἰς πολυθεϊστικάς ποὺ οἱ δπαδοί των πιστεύουν εἰς πολλούς θεούς καὶ β) εἰς μονοθεϊστικάς ποὺ οἱ δπαδοί των πιστεύουν εἰς ἔνα μόνον καὶ ἀληθινὸν Θεόν.

Α' Πολυθεϊστικαὶ θρησκεῖαι

Ἄπο τὰς συγχρόνους πολυθεϊστικάς θρησκείας σπουδαιότεραι είναι:

1) Ὁ Βραχμανισμός. Εἶναι παλαιὰ θρησκεία τῶν Ἰνδῶν καὶ πρωτεοφάνη περίπου τὸ 1.000 π.Χ. Ἀρχηγοὶ τῆς θρησκείας αὐτῆς είναι οἱ Βραχμᾶνες, ιερεῖς τῶν Ἰνδιῶν. Αὐτοὶ συνέταξαν τὰ ιερά βιθλία τῆς θρησκείας των τὰ δόποια περιλαμβάνουν διαφόρους προσεύχας, δδηγίας διὰ τὴν τέλεσιν τῶν θυσιῶν καὶ ἄλλα. Κατὰ τὴν Βραχμανικὴν διδασκαλίαν, οἱ Βραχμᾶνες εἶναι τέλεια ὄντα καὶ ἐπιδιώκουν νά ἔνωθούν μὲ τὸν Βράχμα, ποὺ σημαίνει τὸ ὑπέρτατον ὄν, τὸ ἀπόλυτον, τὸ ἄσυλον, τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος.

Ο Βραχμανισμός παραδέχεται ὅτι ἡ λύτρωσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὰ θάσανα τῆς ζωῆς, γίνεται μόνον μὲ τὴν μετενσάρκωσιν ἢ μετενψύχωσιν. Κατὰ τὴν θεωρίαν αὐτὴν ἡ ψυχὴ μετὰ τὸν θάνατον ἔνσαρκώνεται καὶ γίνεται ἄνθρωπος ἢ ζῷον ἢ φυτόν. Μὲ τὴν συνεχῆ μετενσάρκωσιν δὲ ἄνθρωπος ἀπαλλάσσεται πλέον ἀπὸ τὰς θλίψεις καὶ τὴν

δυστυχίαν τῆς ζωῆς καὶ ὁ θίος του γίνεται εύτυχέστερος. Τέλος, ἀφοῦ ἔξαγνισθῇ, λυτρώνεται καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν μακαριότητα (νιρβάνα).

Οἱ Βραχμανισταὶ ύπολογίζονται σήμερον εἰς 200 περίπου ἑκατομμύρια.

2) Ὁ Βούδδισμός. Ἰδρυτής τῆς θρησκείας αὐτῆς εἶναι ὁ Βούδδας, ὁ ὅποῖος ἐγενήθη τὸ 560 π.Χ. εἰς μίαν μικράν πόλιν κειμένην εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Ἰμαλαΐων. Τὸ καθαυτὸ δόνομά του ἦτο Γουτάμα. Ὁ Γουτάμα κατήγετο ἀπὸ βασιλικὴν οἰκογένειαν τῶν Ἰνδιῶν καὶ ἐμεγάλωσεν εἰς πολυτελῆ ἀνάκτορα. Μολονότι ἔζουσεν εἰς τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἄνεσιν, ἡ ψυχὴ του ἡσθάνετο ἀριστον ἀνησυχίαν. Ἡτο ἡ ἐποχὴ ποὺ ἡ βραχμανικὴ ἀριστοκρατία ἤρχισε νὰ πάρακμάζῃ.

Κάποιαν ἡμέραν ὁ Γουτάμα εἶχεν ἔξέλθει περίπατον καὶ συνήντησε διαδοχικὰ ἔνα γέροντα, ἔνα λεπρὸν καὶ ἔνα νεκρόν. Τὸ περιστατικὸν αὐτὸ ἔκαμε μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὴν ἀνήσυχον ψυχὴν τοῦ Γουτάμα. Ἐσκέπτετο λοιπόν: Διατὶ ὁ ἀνθρωπὸς ἔχει καταδικασθῆ νὰ ὑποφέρῃ ἀπὸ τὰ γηρατεῖα, τὰς ἀσθενείας καὶ τέλος τὸ σῶμά του νὰ βυθίζεται εἰς τὸν τάφον; Ἐνῷ ἐπέστρεφε σκεπτικὸς εἰς τὸ ἀνάκτορόν του, συναντᾷ ἔνα καλόγηρον μὲ κίτρινον ράσσον, ὁ ὅποῖος ἀπὸ τὸ παρουσιαστικὸν του ἐφαίνετο εὐχαριστημένος μὲ τὴν ζωὴν του. Τ' ἀνωτέρω τυχαῖα τέσσαρα περιστατικὰ ἔκαμαν τὸν Γουτάμα νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν γυναῖκα καὶ τὸ νεογέννητον παιδί του καὶ νὰ φύγῃ μακράν ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτὸν διὰ νὰ εὕρῃ, ὅπως ἔλεγε, τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς του καὶ τὸν τρόπον τῆς λυτρώσεως τοῦ κόσμου.

Μίαν ἡμέραν, ἐνῷ ἐκάθητο σκεπτικὸς εἰς τὴν ρίζαν ἐνὸς δένδρου καὶ εἶχε βυθισθῆ εἰς σκέψεις, ὁ νοῦς του ἐφωτίσθη καὶ διέγνωσεν ὅτι αἵτια τῶν θλίψεων τοῦ ἀνθρώπου εἶναι αἱ διαρκεῖς ἐπιθυμίαι ποὺ ἔχει καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ θίου του. Ἐπομένως ὃν ὁ ἀνθρωπὸς κατορθώσῃ νὰ ἐκριζώσῃ τὰς ἐπιθυμίας του θά λειψουν αἱ θλίψεις καὶ ὅλη ἡ δυστυχία τῆς ζωῆς. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, λέγουν οἱ Βουδδισταί, ὁ Γουτάμα ἡγώθη μὲ τὸν Βράχμα καὶ ἔγινε Βούδδας, ποὺ θά εἰπῇ ἀνθρωπος φωτισμένος καὶ σοφός. Κατόπιν ὁ Βούδδας ἰδρυσε μοναχικὸν τάγμα ἀπὸ μαθητάς του καὶ τοὺς διέσπειρεν εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία τῶν Ἰνδιῶν, νὰ κηρύξουν τὴν νέαν θρησκείαν.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Βούδδα, ρίζα τοῦ κακοῦ, ποὺ μαστίζει τὴν ἀνθρωπότητα, εἶναι ἡ ἄγνοια. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ δὲ ὁ ἀνθρωπὸς τὴν λύτρωσίν του πρέπει νὰ ἐκριζώσῃ δλας τὰς ἐπιθυμίας, τὰ μίση κ.τ.λ. καὶ διὰ τῆς γνώσεως θ' ἀποκτήσῃ τὴν ἀπόλυτον εὐδαιμονίαν (νιρβάνα).

Οἱ δπαδοὶ τῆς θρησκείας αὐτῆς λατρεύουν μόνον τὸν Βούδδαν. Μὲ τὸν καιρὸν εἰς τὸν Βουδδισμὸν εἰσήχθησαν ἀπειροὶ θεοὶ καὶ ἔγινε

πολυθεϊστική θρησκεία. Σήμερον σχεδόν ἔχει ἐκλείψει ἀπὸ τὰς Ἰνδίας καὶ ἔχει ἐπικρατήσει εἰς τὴν Κεϋλάνην, Ἰνδοκίναν, Θιβέτ, Κίναν, Κορέαν καὶ Ἰαπωνίαν.

3. Ο Κομφούκιος μόνος. Τὴν θρησκείαν αὐτὴν ἔδρυσεν ὁ Κινέζος Κομφούκιος, ὁ δποῖος ἔζησεν ἀπὸ τὸ 551 μέχρι τοῦ 479 π.Χ. Ο Ιουδαισμός, ὁ Κομφουκισμός καὶ ὁ Ταοϊσμός, εἶναι αἱ τρεῖς μεγάλαι θρησκείαι τῶν Κινέζων.

4. Ο Ζωροαστρισμός ἥπαρσισμός. Εἶναι παλαιὰ θρησκεία τῶν Περσῶν καὶ τὴν ἔδρυσεν ὁ Ζωροάστρης, τὸ 60 π.Χ. περίπου. "Οταν ἀργότερον ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Περσίαν ὁ Μωαμεθανισμός, δοσοὶ ἀπὸ τοὺς δπαδούς τῆς παλαιᾶς θρησκείας δὲν ἐδέχθησαν νὰ γίνουν Μωαμεθανοί, ήναγκάσθησαν νὰ φύγουν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Βομβάην.

5. Η θρησκεία τῶν ἀρχαίων Ἐλλήνων καὶ ων καὶ ρωμαίων. "Οπως καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ τότε, οὕτω καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἐλληνες μὲ τοὺς Ρωμαίους ἦψαν εἰδωλολάτραι. Εἶχον δηλ. θεοποιήσει τὰ διάφορα στοιχεῖα τῆς φύσεως (τὸν ἥλιον, τὴν θάλασσαν, τὸν ἄνεμον κλπ), ἔκαμνον θυσίας εἰς τοὺς θεούς των καὶ διατηροῦσαν καὶ ναούς, ἐρείπια τῶν δποίων σώζονται σήμερον. Ἀργότερον ἡ θρησκεία αὕτη κατηργήθη καὶ ἐπεκράτησεν ὁ Χριστιανισμός.

6. Ο Φετίχισμός. Εἶναι εἰδωλολατρική θρησκεία καὶ παρατηρεῖται μεταξὺ τῶν ἀπολιτίστων λαῶν τῆς γῆς. Οἱ Φετιχισταὶ πιστεύουν δτι μέσα εἰς τὰ ἄψυχα πράγματα (πέτρας, δένδρα, τρίχας, δδόντας ζώων κ.τ.λ.) κατοικοῦν πνεύματα. Ταῦτα πράγματα θεωροῦνται τότε ἱερά (φετίχ) καὶ λατρεύονται δπως οἱ θεοί. Η θρησκεία αὕτη, δπως ἐννοοῦμεν, εἶναι ἡ κατωτέρα ἀπ' ὅλας τὰς θρησκείας τῆς γῆς.

Β' Μονοθεϊστικαὶ θρησκεῖαι

Μονοθεϊστικαὶ θρησκεῖαι μὲ τὴν σειρὰν ποὺ ἐνεφανίσθησαν εἶναι: ὁ Ιουδαισμός, ὁ Χριστιανισμός καὶ ὁ Μωαμεθανισμός.

1) Ἰουδαισμός. Η Ἰουδαικὴ θρησκεία ἀπεκαλύφθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς Ἰουδαίους, διὰ τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν, περιέχεται δὲ λεπτομερῶς εἰς τὰ Ἱερά Βιβλία τὰ ἀποτελοῦντα τὴν «Παλαιὰν Διαθήκην». Τὸν Θεόν ἐλάτρευον οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τὸν περίφημον Ναὸν τῶν Ἱεροοσολύμων.

Η λατρεία τῶν συνίστατο εἰς προσευχάς, θυσίας ζώων καὶ διαφόρων προϊόντων, ἐν συνδυασμῷ μὲ διαφόρους ἔξωτερικοὺς τύπους. Εἰς δρισμένας ἡμέρας μεγάλων ἑορτῶν συνηθροίζοντο εἰς Ἱεροσόλυμα πάντες οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα λατρεύουσιν τὸν Θεόν. Ἐκτὸς τοῦ ναοῦ, οἱ Ἰουδαῖοι εἶχον εἰς τὰς διαφόρους πόλεις των τὰς «συναγωγάς», δπου συνη-

θροίζοντο ἔκαστον Σάββατον καὶ προσηύχοντο ἡ ἥκουον τὰς διδα-
σκαλίας τῶν ιερέων τῶν.

Κατά τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν ὁ ἀνθρωπὸς ἐπλάσθη ἀπό τὸν
Θεὸν ἄκακος καὶ ἀγνός, ἀλλὰ καὶ ἐλεύθερος, ἀμαρτήσας δὲ εἰσῆ-
γαγεν εἰς τὸν κόσμον τὸ κακόν. Διὰ τοῦτο ὀφείλει νὰ ἐπιδιώκῃ
τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἡθικὴν αὐτοῦ τελειότητα.
Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ ἀγίου Θίου του ὁ ὅποιος καθορίζεται πε-
ριληπτικῶς εἰς τὰς δέκα ἐντολάς, τὰς ὅποιας παρέδωσεν εἰς τὸν Μω-
ϋσῆν ἐπὶ τοῦ ὅρους Σινᾶ καὶ αἱ ὅποιαι ἀναπτύσσονται εἰς τὴν Παλαι-
άν Διαθήκην.

Διὰ τοὺς μὴ τηροῦντας τὰς ἐντολάς του ὁ Θεὸς εἶναι φοβερὸς
καὶ αὐστηρὸς τιμωρός, δχι μόνον εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν ἀλλὰ καὶ
εἰς τὴν παροῦσαν. Σφαγαί, ὑποδούλωσις εἰς εἰδωλολάτρας, ἀσθένει-
α, πενία, εἶναι σημεῖα τῆς δργῆς τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν ἀμαρτωλῶν.
Ἡ καταστροφὴ ὅμως τῶν ἀμαρτωλῶν δὲν εἶναι τελειωτική, διότι
ὅταν ὁ Θεὸς κρίνῃ καλόν, θ' ἀποστείλῃ εἰς τὸν κόσμον τὸν Μεσσίαν,
ὅτις διὰ τοῦ Θίου του, τῆς διδασκαλίας του καὶ τῆς θυσίας του θὰ
γίνη Σωτὴρ καὶ τῶν Ἰουδαίων καὶ τοῦ κόσμου δλοκλήρου.

Ο Ἰουδαϊσμὸς περιέχει ἀληθείας καὶ ἡ Ἰουδαϊκὴ θρησκεία ἥτο
μία προπαρασκευὴ πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὸ Ιερὸν Θί-
λιον τῶν Ἰουδαίων, ἡ Παλαιά Διαθήκη, ἀποτελεῖ μὲ τὴν Καινὴν
Διαθήκην τὴν Ἀγίαν Γραφὴν (Βίθλον). Ἡ Καινὴ Διαθήκη συμπλη-
ρώνει τὴν Παλαιάν Διαθήκην.

2) Χριστιανισμός. Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι ἡ Παγ-
κόσμιος πνευματικὴ θρησκεία, ἡ τελειοτέρα δλων μὲ ὑπεροχὴν δισύγ-
κριτον καὶ ἡ μόνη ἀληθινή.

Ίδρυτής της εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ὅποιος
ἔγινεν ἀνθρωπὸς δμοιος μὲ ἡμᾶς, ἀλλ' ἀναμάρτητος, καὶ ἦλθεν εἰς τὸν
κοσμὸν νὰ διδάξῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ σώσῃ διὰ τοῦ σταυρικοῦ του
θανάτου τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀπό τὴν ἀμαρτίαν. Ὁ Θεάνθρωπος
ἐδίδαξεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πνεῦμα καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπό ύλικὰς
θυσίας. 'Ως θασικὸν καθῆκον ἐκήρυξε τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεόν
καὶ τὸν πλησίον.

Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία δὲν κατήργησε τὰς θρησκευτικὰς ἀλη-
θείας τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας τὰς περιεχομένας εἰς τὴν Παλαιάν
Διαθήκην, ἀλλ' ἡρμήνευσε καὶ συνεπλήρωσεν αὐτάς. «Οὐκ ἦλθον κα-
ταλῦσαι τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, ἀλλὰ πληρῶσαι» (Ματθ. ε', 17).
Καὶ πράγματι τὰς συνεπλήρωσε διότι ἐδίδαξεν ὅτι ἡ ἀγάπη μας πρέπει
νὰ φθάνῃ ἔως τοὺς ἔχθρούς μας.

Ίδρυτής της Χριστιανικῆς θρησκείας εἶναι ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς
τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ σύνολον τῶν ὀπαδῶν του, ποὺ πιστεύει καὶ ἀκολου-
θεῖ αὐτόν, ἀποτελεῖ τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Ἀπὸ δλους

τούς Χριστιανούς μόνον οἱ Ὁρθόδοξοι Χριστιανοί, εἰς τοὺς δόποιους ἔχομεν τὴν εὐτυχίαν νὰ ἀνήκωμεν καὶ ἡμεῖς, διετήρησαν ἄθικτον καὶ ἀκεραίαν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. "Ολοὶ ἡμεῖς οἱ Ὁρθόδοξοι Χριστιανοὶ ἔχομεν Ἱεράν ὑποχρέωσιν, ἃν θέλωμεν νὰ εἰμεθα ἀρεστοὶ εἰς τὸν Θεόν, νὰ πιστεύωμεν εἰς τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ ζῶμεν, διποτες ὑπαγορεύει δ Θεῖος νόμος, ἔχοντες πάντοτε ὡς κώδικα τῆς ζωῆς μας τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον.

Τὸ Εὐαγγέλιον ἔξαιρει ὡς μεγάλας ἀρετᾶς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεόν, τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον, τὴν μετάνοιαν, τὴν ταπεινοφροσύνην, τὴν ἐπικοινωνίαν πρὸς τὸν Θεόν, τὴν διαρκῆ προσευχήν, τὴν αὐταπάρνησιν καὶ τὴν περιφρόνησιν πρὸς τὰ ἔγκόσμια.

3) Μωαμεθανισμός. Εἶναι ἡ τρίτη μονοθεϊστικὴ θρησκεία καὶ νεωτέρα ὅλων τῶν θρησκειῶν. Τὴν θρησκείαν αὐτὴν ἔδρυσεν ὁ Μωάμεθ, ποὺ ἐγεννήθη εἰς τὴν Μέκκαν τῆς Ἀραβίας τὸ 570 μ.Χ. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ νεανικοῦ του βίου ὁ Μωάμεθ ἦτο βοσκός καὶ κατόπιν ἔγινεν ἔμπορος. Ὡς τοιοῦτος λοιπὸν ἐγύριζε διαφόρους χώρας, ἔγνωρίσθη μὲν Ἰουδαίους καὶ τοῦ ἥρεσε πολὺ ἡ θρησκεία των. Ἐπειδὴ ἦτο ἐκ φύσεως θρησκευτικός ἀνθρωπός, ἔξυπνος καὶ ἀρκετά φιλόδοξος, ἐδανείσθη ἰδέας ἀπὸ τὸν Ἰουδαϊσμὸν καὶ τὸν Χριστιανισμόν, ἐπρόσθεσε εἰς τὸ κράμα αὐτὸν καὶ ἴδικάς του ἰδέας πεπλανημένας καὶ οὕτω ἔγινε φλογερὸς προφήτης μιᾶς νέας θρησκείας, ποὺ ἀπὸ τὸ δόνομά του λέγεται Μωαμεθανισμός. Ἡ Μωαμεθανικὴ θρησκεία περιέχει καὶ στοιχεῖα τῆς Ἰουδαϊκῆς εἰδωλολατρείας.

Ἐπειδὴ ὁ Μωάμεθ, ἀπὸ διαφόρους διπτασίας ποὺ ἔβλεπεν διποτες γνωρίζετο δ ἵδιος, εἶχε πεποίθησιν ὅτι ἦτο ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὸν Θεόν καὶ ἦτο ἴκανὸς ἀρχηγός, ἐπεδόθη μὲν φανατισμὸν εἰς τὴν δργάνωσιν τῆς θρησκείας του. Μὲ τὸν τρόπον τοῦτον ἀπέκτησε πολλοὺς διπαδούς μεταξὺ τῶν πατριωτῶν του Ἀράβων ποὺ ἤσαν ἔως τότε εἰδωλολάτραι. "Οταν δ' ἐπεκράτησε, κάτω ἀπὸ τὴν θρησκείαν του, κατώρθωσε νὰ ἐνώσῃ ὅλας τὰς ἀραβικὰς φυλάς. Οὕτως, διποτες γνωρίζομεν ἀπὸ τὴν Ἰστορίαν, ἐδημιουργήθη ἔνα ἀπέραντον καὶ ισχυρὸν ἀραβικὸν κράτος τὸ διποτες ἀνέκοψε τὸν δρόμον τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἔζημιώσε πολὺ τὴν πατρίδα μας.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ εἶναι γραμμένη εἰς τὸ Κοράνιον, Ἱερὸν Βιβλίον τῶν Μωαμεθανῶν. Εἰς τὸ Κοράνιον, μεταξὺ τῶν ὅλων, ὁ Μωαμεθανισμὸς ὑπόσχεται εἰς τοὺς πιστούς ὅτι εἰς τὴν ὅλην ζωὴν θὰ ἔχουν ὑλικάς ἀπολαυσάς καὶ διάφορα ὅλα ψεύδη ποὺ δὲν συμφωνοῦν μὲ τὴν ἴδικήν μας θρησκείαν. Ἡ θρησκεία αὐτὴ ἔχει ἐξαπλωθῆ ἴδιας εἰς τὴν Πρόσω Ασίαν, τὴν Βόρειον Ἀφρικήν καὶ τὰς Ἰνδίας, οἱ δὲ διπαδοί της

ύπολογίζονται έως 250 έκατομμύρια, ήτοι τὸ 1) 8 περίπου τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς.

Χριστιανική Ἐκκλησία

Ἐκκλησία γενικῶς εἶναι ή συνάθροισις ἀνθρώπων διὰ κάποιον σκοπόν. Ἐπίσης ἐκκλησία σημαίνει καὶ τὸν τόπον τῆς συγκεντρώσεως. Εἰς τὴν Χριστιανικήν θρησκείαν, ἐκκλησία εἶναι τὸ σύνολον τῶν Χριστιανῶν οἱ δόποιοι ἀναγνωρίζουν ως ἀρχηγὸν καὶ σωτῆρά των τὸν Χριστὸν καὶ μετέχουν τῶν αὐτῶν μυστηρίων. "Ολα αὐτά τὰ μέλη τῆς ἐκκλησίας συνδέει ἡ ἀληθινὴ πίστις.

Ἡ ἐκκλησία περιλαμβάνει τοὺς Χριστιανούς ποὺ εύρισκονται εἰς τὴν ζωὴν καὶ ἀγνοῦνται κατὰ τῆς ἀμαρτίας. Διὰ τοῦτο λέγεται ἡ γωνιζόμενη καὶ στρατευόμενη καὶ δόρατος, διότι ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς πιστούς ποὺ ζοῦν εἰς τὴν γῆν. Οἱ πιστοὶ αὐτοὶ χωρίζονται εἰς ποιμένοντας καὶ ποιμένοις εἰναὶ οὐ μέν ους. Ἡ θριαμβεύουσα δνομάζεται καὶ ἀδρατος, διότι ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς οἱ δόποιοι ἔχουν μεταθῆνει τὸν ἀδρατὸν κόσμον. Ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ δνομάζεται καὶ κατάλυτος, διότι καμμία δία ή δύναμις ή καὶ πλάνη εἶναι εἰς θέσιν νά τὴν ἔξαφανίσῃ ή νά τὴν καταλύσῃ.

Τὴν ἐκκλησίαν ἰδρυσεν δὲ Ἰησοῦς μὲ τὴν διδασκαλίαν, τὰ θαύματά του καὶ κυρίως τὴν σταυρικήν του θυσίαν καὶ συνέχισαν τὸ ἔργον τῆς οἱ δώδεκα μαθηταὶ τοῦ Σωτῆρος (Ματθ. κη', 18-20).

Οἱ μαθηταὶ τῶν μαθητῶν του καὶ οἱ διάδοχοι των συνέχισαν καὶ συνεχίζουν τὸ ἔργον τὸ χριστιανικόν, τελοῦντες τὰ μυστήρια καὶ δογγούμενοι ἀπὸ τὸ "Αγιον πνεύμα" (Ιω. ιδ', 16-26).

Ἡ ἐκκλησία χαρακτηρίζεται εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην μὲ πολλὰς ἐκφράσεις καὶ εἰκόνας: Ναὸς Θεοῦ, κατοικία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἄμπελος, οἰκοδομὴ κ.τ.λ.

Σκοπὸς τῆς ἐκκλησίας, εἶναι ἡ συνέχισις τοῦ ἔργου τοῦ Σωτῆρος, δηλαδὴ η σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, τὴν δόποισαν ἐπιτυγχάνει μὲ τὸ κήρυγμα τοῦ Θείου λόγου καὶ μὲ τὴν παροχὴν τῆς θείας χάριτος διὰ τῶν ἴερῶν μυστηρίων.

"Οργανα διὰ τὸ ἔργον αύτὸν εἶναι οἱ κληρικοί, δηλαδὴ οἱ ἐπίσκοποι, οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι. Οὗτοι διὰ τῆς χειροτονίας λαμβάνουν τὴν θείαν χάριν καὶ ἔξουσίαν διὰ τὰ ποιμαντορικά των ἔργα.

Ἡ ἐκκλησία χαρακτηρίζεται ως μία, ἀγία, ἀποστολική καὶ καθολική.

Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας οἱ Χριστιανοί - κληρικοί καὶ λαϊκοί -

ήσαν ήνωμένοι καὶ πιστοί εἰς τὰ κηρύγματα τῶν ἀποστόλων, τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων καὶ τάς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων. Δυστυχῶς δῆμος ή Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ δὲν ἔμεινεν ήνωμένη. Ἀπὸ φιλοδοξίαν τῶν παπάων, ποὺ καθελῶν νὰ εἶναι αὐτοὶ ἀρχηγοὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ πολλοὺς ἄλλους λόγους γνωστοὺς μας ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἰστορίαν, ή Ἐκκλησία τῆς Ρώμης ἔχωρίσθη καὶ ὠνομάσθη ΚΑΘΟΛΙΚΗ ή ΔΥΤΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ, ἐπειδὴ περιέλαθεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς καὶ ἄλλους λαούς τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Η ἄλλη Ἐκκλησία, ἐπειδὴ μένει πιστὴ εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ εἰς τὰ δόγματα τῆς θρησκείας μας καὶ περιέλαθεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς τούς Χριστιανούς τῆς Ἀνατολῆς, ὠνομάσθη ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ.

Τὸν 16ον αἰῶνα ἔγινεν ή γνωστὴ μας μεγάλη θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Δύσιν μὲν ἀρχηγούς τὸν Λούθηρον, τὸν Ζείγγλιον καὶ τὸν Καλβῖνον. Η μεταρρύθμισις αὐτῇ, ποὺ θεωρεῖται ως ή μεγαλύτερα πνευματική ἐπανάστασις τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἰστορίας, εἶχεν ως ἀποτέλεσμα νὰ χωρισθοῦν πολλοὶ λαοὶ ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν. Οὕτως ἐδημιουργήθη καὶ τρίτη Ἐκκλησία, τῶν Προτεσταντῶν ή Διαμαρτυρομένων. Ἔπομένως ή Χριστιανικὴ Ἐκκλησία χωρίζεται σήμερον εἰς τρεῖς κλάδους:

α) Τὴν Ὁρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ὧδην διατάσσεται σταθερά τὰ 25% περίπου τῶν Χριστιανῶν.

β) Τὴν Δυτικὴν ή Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ὧδην διατάσσεται σταθερά τὰ 45% περίπου τοῦ χριστιανικοῦ Κόσμου. Καί,

γ) Τῶν Προτεσταντῶν ή Διαμαρτυρομένων, δηλαδὴ τὰ 30% τῶν Χριστιανῶν.

Η τελευταία εἶναι διαδεδομένη κυρίως μεταξὺ τῶν Ἀγγλοσαξωνικῶν φυλῶν, εἰς τὴν Βορειοδυτικὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Βόρειον Αφρικήν.

‘Ορθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία

Η Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἐκείνη τὴν ὧδην διατάσσεται σταθερά τὰ 25% περίπου τοῦ Κ.Η.Ι.Χ. καὶ οἱ Ἀπόστολοι αὐτοῦ καὶ η διαφύλασσει καὶ μεταδίδει γνησίαν καὶ ἀνόθευτον τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν. Αὕτη διοικεῖται ἀπὸ τὰ ἑπτά Πατριαρχεῖα: Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων, Ρωσίας, Ρουμανίας καὶ Σερβίας. Ο κάθε Πατριάρχης εἶναι αὐτοκέφαλος καὶ διοικεῖ δικαίως τὰς ἀκκλησίας ποὺ ὑπάγονται εἰς τὸ Πατριαρχεῖόν του.

Η Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, μολονότι ὑπάγεται εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἶναι αὐτοκέφαλος (ἐξουσιάζεται δηλαδὴ μόνη τῆς) καὶ διοικεῖται ἀπὸ τὴν Ιεράν Σύνοδον ποὺ ἔχει τὴν

ξέραν της εις τὰς Ἀθήνας. Πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, είναι δὲ ἔκαστοτε Μητροπολίτης Ἀθηνῶν ὁ δοποῖος φέρει τὸν τίτλον «Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης τῆς Ἑλλάδος». Ἡ ἀνεξάρτησία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἀφορᾷ μόνον τὴν διοίκησίν της. Δογματικῶς είναι ἡ νωμένη μὲ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον Κωνσταντινούπολεως καὶ τὰς ἄλλας δρθοδόξους Ἐκκλησίας, διότι διατηρεῖ ἀθίκτους δλους τοὺς ἀποστολικούς καὶ συνοδικούς κανόνας καὶ τὰς Ἱερὰς παραδόσεις τῆς θρησκείας μας.

Τὸ ἄγιον Μύρον ἡ Ἐκκλησία μας λαμβάνει ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον εις ἔνδειξιν σεβασμοῦ καὶ εἰς ὀνάρμησιν τῆς ἄλλοτε μετ' αὐτοῦ διοικητικῆς ἐνότητος.

“Ἄλλαι ἀνεξάρτητοι Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι είναι τῆς Κύπρου καὶ τῶν Ὁρθοδόξων Ούγγαριας, Αὐστρίας καὶ Πολωνίας. Πνευματικὸς ἀρχηγὸς δλων τῶν ἀνεξαρτήτων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, είναι δὲ οἱ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Κωνσταντινούπολεως.

Ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία, ἐπειδὴ δὲν ἔδεχετο ν' ἀναγνωρίσῃ ὡς πνευματικὸν ἀρχηγὸν τῶν Βουλγάρων τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινούπολεως, ποὺ είναι πάντοτε “Ἐλλην, ἀπὸ τὸ 1872 διέκοψε τὰς σχέσεις μὲ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ἔκτοτε ἐκηρύχθη σχισματική.” Ἐκτὸς αὐτοῦ ἦθελε νὰ διορίζῃ Βουλγάρους ἐπισκόπους εἰς πόλεις Μακεδονίας καὶ Θράκης, δημοσίᾳ ὑπῆρχον “Ἐλληνες ἐπίσκοποι.” Ἡ συνύπαρξις δύμως δύο ἐπισκόπων εἰς μίαν πόλιν ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Δι' αὐτὸ δταν αἱ ἐπαρχίαι αὖται ἡνώθησαν μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἔξεδιώχθησαν οἱ Βούλγαροι ἐπίσκοποι. Ἀρχηγὸς τῆς σχισματικῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας, είναι δὲ “Ἐξαρχος, δὲ δοποῖος ἔχει τὴν ξέραν του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Πρὶν δμως ἀπὸ δέκα ἔτη ἔζητησε συγγνώμην καὶ ἔπαισε νὰ θεωρήται σχισματική.

Οἱ Ἀρμένιοι, οἱ κόπται τῆς Αἰγύπτου καὶ οἱ Ἀθησυνοὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἦσαν καὶ ἔκεινοι Ὁρθόδοξοι. Τὸν 5ον μ. Χ. αἰῶνα προσεχώρησαν εἰς τὴν αἴρεσιν τοῦ ἀρχιμανδρίτου Εύτυχοῦς ποὺ παρεδέχετο μίαν μόνον φύσιν τοῦ Χριστοῦ, τὴν Θείαν καὶ ὅχι τὴν ἀνθρωπίνην. Διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἀποτελοῦν χωριστὴν τάξιν τῶν Χριστιανῶν καὶ λέγονται Μονοφυσῖται. “Ωστε ἔχομεν λειτουργούσας καὶ τὰς Ἐκκλησίας τῶν Μονοφυσιτῶν καὶ Νεστοριανῶν.

Πρώτοι Κατηχηταὶ καὶ Κατηχητικαὶ σχολαὶ

Ἡ κατηχητικὴ κίνησις τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας παρουσιάζεται εὐθὺς ἀμέσως μὲ τὰ πρώτα βήματά της. Ἀπὸ τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ Χριστιανισμοῦ διὰ νὰ γίνη κανεὶς χριστιανὸς καὶ νὰ είναι μέλος της, ὥφειλε νὰ θαπτισθῇ. Πρὸ τοῦ θαπτίσματος δμως ἦτο ὑποχρεω-

μένος νὰ διδαχθῇ τάς δογματικάς καὶ ήθικάς ἀρχάς τῆς νέας θρησκείας. "Επρεπε δηλαδὴ νὰ διδαχθῇ πρωτίστως τί πρέπει νὰ πιστεύῃ καὶ τί νὰ πράττῃ καὶ μετά τοῦτο νὰ βαπτισθῇ, σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, διτὶ ή πίστις εἶναι «έξ, ἀκοῆς», ή δὲ ἀκοή διὰ «ρήματος Θεοῦ» (Ρωμ. 16, 17).

"Ολὴ αὐτὴ ή προπαρασκευὴ ἔγινετο διὰ προφορικῆς διδασκαλίας, ή δποὶα ἐλέγετο Κατήχησις (=μύησις εἰς κάποιαν διδασκαλίαν).

Οἱ διδασκόμενοι τὴν Κατήχησιν ἐλέγοντο Κατηχούμενοι καὶ ὡς τοιοῦτοι ἔθωροῦντο δσοι, ἀπὸ τὸν Ἰουδαϊκὸν ἥ τὸν εἰδωλολατρικὸν κόσμον, ἡσπάζοντο τὰ δόγματα τοῦ Χριστιανισμοῦ. "Οταν αὐτοὶ, μετὰ τὴν διδασκαλίαν, ἐβαπτίζοντο ἐλέγοντο πιστοί.

'Η Ἐκκλησία μας «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α' Τιμοθ. 6', 4). Δι' αὐτὸ καὶ ἐθεώρησε πάντοτε Ἱερὸν χρέος τῆς νὰ διδάσκῃ δλους ἐκείνους, οἱ δποὶοι ἐπιθυμοῦσαν νὰ προσέλθουν εἰς τοὺς κόλπους τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος. 'Η ἐνέργεια τῆς αὕτη παρουσιάζεται ἀπὸ τοῦ Β' αἰῶνος, δπότε οἱ Κατηχούμενοι ὅταν ἐτελείωνεν ή μύησίς των ὀδηγοῦντο εἰς πηγὴν ὅδατος καὶ ἐκεῖ ἐβαπτίζοντο εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἀγίας Τριάδος. Κατά τὰ τέλη τοῦ Β' αἰῶνος ἀνεφάνησαν αἱ Κατηχητικαὶ σχολαῖ. Περιφήμος ἦτο ή Κατηχητικὴ σχολὴ Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν δποὶαν ἑδίδαξαν ὁ Πάνταινος, ὁ Κλήμης Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ Ὁριγένης. Ἀπὸ τὰ ἀρχαίτερα ὑποδείγματα τῶν Κατηχητικῶν σχολῶν ἦτο ή σχολὴ τοῦ Τυράννου, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ δποὶου ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἰδρυσε σχολὴν δπου καθημερινῶς ἑδίδασκε καὶ διελέγετο.

'Η μεγαλυτέρα πρόοδος τῆς Κατηχήσεως παρουσιάσθη κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, δπότε ἡσπάσθησαν τὸν Χριστιανισμὸν πολλοὶ ἐθνικοὶ ἀπὸ δλον τὸν κόσμον.

Οἱ κληρικοὶ ποὺ είχον ἀναλάβει τὸ ἔργον τῆς Κατηχήσεως ἐλέγοντο Κατηχηταί. "Απὸ τὸν Ε' αἰῶνα μ. Χ. ή Ἐκκλησία ἀνέθεσε τὸ ἔργον τῆς Κατηχήσεως εἰς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς ἀναδόχους (νουνούς), οἱ δποὶοι ἀναλαμβάνουν τὴν ὑποχρέωσιν μόλις μεγαλώσῃ τὸ νήπιον νὰ τὸ κατηχήσουν. Κατὰ τὸ πλεῖστον δμως ή Κατήχησις τῶν μικρῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς ἀναδόχους δὲν γίνεται. Τοῦτο διότι ἄλλοι ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἔχουν τὴν χριστιανικὴν μόρφωσιν ποὺ χρειάζεται καὶ ἄλλοι διότι εἶναι ἐντελῶς ἀγράμματοι. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς τὴν συστηματικὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Κατηχήσεως ή Πολιτεία ἀνέθεσεν εἰς τὰ σχολεῖα. 'Εκεῖ μεταξὺ ἄλλων οἱ μαθηταὶ διδάσκονται τί πρέπει νὰ πιστεύουν καὶ τί πρέπει νὰ πράττουν, διὰ νὰ γίνουν καλοὶ Χριστιανοί. Εἰς τὴν Στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν διδάσκουν σεμνοὶ καὶ πιστοὶ διδάσκαλοι καὶ εἰς τὴν Μέσην ειδικοὶ θεολόγοι. Οὕτω συνεχίζεται τὸ ἔργον τῆς περιφήμου σχολῆς τῆς Ἀλεξανδρείας, δπου ἑδίδασκοντο κληρικοὶ καὶ μορφω-

μένοι λαϊκοί, διὰ ν' ἀμύνωνται κατά τῶν ἐτεροθρήσκων καὶ τῶν αἱρετικῶν.

Ἡ σχολὴ Ἀλεξανδρείας μὲν τὸν καιρὸν εἶχε διαμορφωθῆ ἀπὸ ἀπλῆν Κατηχητικὴν σχολὴν εἰς Θεολογικὴν τοιαύτην (186 μ.Χ.). Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικούς αἰῶνας εἶχεν ἀκμάσει καὶ ἡ σχολὴ Ἀντιοχείας καὶ ἄλλαι.

Κατηχητικὴ κίνησις

·Ορθοδόξου Χριστιανικῆς Ἑκκλησίας

“Αν καὶ τὰ θρησκευτικὰ μαθήματα διδάσκονται εἰς τὰ σχολεῖα τῆς πατρίδος μας, ἡ Ἑλληνικὴ Ἑκκλησία ἔδρυσε πρὸ 30) ετίας τὰ λεγόμενα Κατηχητικὰ Σχολεῖα. Τὰ σχολεῖα αὐτὰ λειτουργοῦν εἰς τοὺς ναούς κατὰ τὰς Κυριακάς, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν καὶ καθοδήγησιν τῶν Μητροπολιτῶν μας καὶ διδάσκουν κληρικοὶ ἡ λαϊκοί, εἰδικῶς ἐκπαιδευμένοι. Ἡ προσπάθεια αὐτὴ τῆς Ἑκκλησίας μας ἔχει ἀναληφθῆ ἀπὸ τὸν ἐπίσημον δργανισμὸν τῆς «Ἀ π ο σ το λ ι κ ḥ Δι α κ ο ν i α τῆς Ἑ κ κ λ η σ i ας τῆς Ἐ λ ά ἀ δ ο c», ἐνισχύεται δὲ καὶ ἀπὸ πολλὰ χριστιανικὰ σωματεῖα. Τὰ κατηχητικὰ σχολεῖα ποὺ λειτουργοῦν σήμερον εἶναι τριῶν τύπων:

α) Τὰ Κατώτερα, δπου φοιτοῦν μαθηταὶ τῆς Δ' Ε' καὶ ΣΤ' τάξεως τῶν Δημοτικῶν Σχολείων.

β) Τὰ Μέσα, δπου φοιτοῦν μαθηταὶ τῶν τριῶν πρώτων τάξεων τῶν Γυμνασίων ἡ ἄλλων ίσοτίμων σχολῶν.

Καὶ γ) Τ' Ἀνώτερα δπου φοιτοῦν μαθηταὶ τῶν τριῶν μεγαλύτερων τάξεων τῶν Γυμνασίων.

Τὰ Κατηχητικὰ σχολεῖα δὲν παρέχουν μόνον θρησκευτικάς γνώσεις εἰς τοὺς μαθητάς των ἀλλὰ συντελοῦν πολὺ εἰς τὸ ν' ἀποκτοῦν οὗτοι καλάς συνηθείας, δπως: Νὰ ἐκκλησιάζωνται τακτικὰ καὶ νὰ παρακολουθοῦν μὲ εὐλάβειαν καὶ μεγάλην προσοχὴν τὴν Θείαν λειτουργίαν. Νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς διάφορα φιλανθρωπικὰ ἔργα ἡ ἔργα κοινῆς ὀφελείας. Νὰ ἐπισκέπτωνται τὰ νοσοκομεῖα διὰ νὰ αἰσθάνωνται βαθύτερα τὸν ἀνθρώπινον πόνον κλπ. “Ἐχει μάλιστα παρατηρηθῆ δτι δσα παιδιὰ φοιτοῦν εἰς Κατηχητικὰ Σχολεῖα, ἀποφεύγοντας τὰς κακάς συναναστροφάς καὶ τὰ ἀσεμνα θεάματα, σέβονται τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς μεγαλυτέρους των, ἐνισχύουν τοὺς πτωχούς συμμαθητάς των μὲ δτι τρόπον ἡμποροῦν καὶ ἀσκοῦν περισσότερον τῶν ἀλλῶν τὴν ἀρετὴν. Ἐπίσης ἡμποροῦν νὰ ἀμύνωνται ἐναντίων τῶν αἱρετικῶν καὶ πάσης ἀντιχριστιανικῆς θεωρίας.

‘Ορισμός καὶ πηγαὶ Χριστιανικῆς Κατηχήσεως

Καθώς γνωρίζομεν ἀπὸ προηγούμενον κεφάλαιον, ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἔθεωρησεν ἐξ ἀρχῆς ὡς καθῆκον αὐτῆς νὰ κατηχῇ, δηλ., νὰ διδάσκῃ τὶ πρέπει νὰ πιστεύῃ καὶ νὰ πράττῃ κάθε ἄνθρωπος, διὰ νὰ γίνῃ ἄξιον μέλος αὐτῆς. Ἡ συστηματικὴ αὐτὴ διδασκαλία τῶν δογματικῶν καὶ ήθικῶν ἀληθειῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, δύνομάζεται ‘Ιερά Κατήχησις.

Πηγαὶ ἀπ’ ὅπου ἡ ‘Ιερὰ Κατήχησις ἀντλεῖ τὰς δογματικὰς καὶ ήθικὰς ἀληθείας τῆς θρησκείας μας, εἰναι ἡ ‘Αγία Γραφὴ καὶ ἡ ‘Ιερὰ παράδοσις.

I. Αγία Γραφή

Λέγοντες ‘Αγίαν Γραφὴν ἐννοοῦμεν τὸ σύνολον τῶν ‘Ιερῶν Βιβλίων τὰ ὅποια ἔγραψαν ἄγιοι ἄνδρες τοῦ Θεοῦ, φωτιζόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Διὰ τοῦτο λέγονται καὶ θεόπνευστα.

«Πᾶσα γραφή», γράφει ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν Παῦλος πρὸς τὸν μαθητήν του Τιμόθεον, «θεόπνευστος καὶ ὀφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ», διὰ νὰ εἰναι τέλειος ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ (Β' Τιμοθ. γ', 16).

Ἡ τεραστία ύπεροχὴ τῆς ‘Αγίας Γραφῆς ἀπὸ τ' ἄλλα βιβλία, φαίνεται:

α') Ἀπὸ τὰς προφητείας ποὺ περιέχει.

Ο Προφήτης Μιχαίας τὸ 750 π. Χ. προφητεύει ὅτι ὁ Ἰησοῦς θὰ γένη νηθῆ εἰς τὴν Βηθλεὲμ (Μιχ. ε' 20), ὃ δὲ Δανιὴλ ὀρίζει καὶ τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως του (Δαν. θ', 25). Ο Ἡσαΐας πάλιν, προφητεύει ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ γεννηθῆ ἀπὸ τὴν Παρθένον (Ἡσ. ζ', 14). Ο Δαθίδ ἐπίσης προλέγει ὅτι θὰ τρύπησουν τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια τοῦ Χριστοῦ καὶ θὰ τοῦ δώσουν ἐπάνω εἰς τὸν Σταυρὸν χολὴν καὶ ξύδι (Ψαλμ. κθ', 16 καὶ ξθ', 21).

Τέλος ἄλλος προφήτης, ὁ Ζαχαρίας, προφητεύει τὸ 520 π. Χ. ὅτι δούλιος θὰ πωληθῆ ἀντὶ 30 ἀργυρίων (Ζαχ. ια', 12).

β') Ο ἕδιος ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ νὰ δείξῃ πόσην ἀξίαν ἔχει ἡ ‘Αγία Γραφή, λέγει χαρακτηριστικῶς ἐις τὴν παραθολήν του «περὶ τοῦ πλουσίου καὶ πτωχοῦ Λαζάρου» ὅτι δούλιος νόμος καὶ τὰ δόσα ἐδίδαξαν οἱ προφῆται εἰναι πιὸ ἀξιόπιστα διὰ τὴν μετάνοιαν τῶν ἀμαρτωλῶν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐγερθῇ νεκρὸς ἢ νὰ καταθῇ ἄγγελος Κυρίου εἰς τὴν γῆν (Λουκ. ιστ', 31). Τοῦτο θεωρεῖται εἰναι πολὺ φυσικόν, διότι δομεσπότης τῶν ἀγγέλων καὶ δούλιος τῶν νεκρῶν καὶ τῶν ζώντων, αὐτὸς ἐνομοθέτησε τὰς θείας Γραφάς.

γ') Ἄλλα καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Πατέρας καὶ Διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας διεκήρυξαν τὴν μεγάλην ἀξίαν τῶν θείων Γραφῶν:

Ο Θεῖος Χρυσόστομος κηρύγτει ότι είναι ἀδύνατον νὰ σωθῇ δ ἄνθρωπος, ἀν δὲν μελετᾶ τάς Ἀγίας Γραφάς. Παντοῦ, λέγει, ή Ἀγία Γραφὴ μὲ τὸν νόμον, τοὺς προφήτας, τοὺς ἀποστόλους καὶ μ'. αὐτὸν τὸν Δεσπότην, μᾶς κράζει κοντά τῆς δόπως κράζει ή φιλόστοργος μητέρα τὰ παιδιά της. Καὶ μᾶς κατατοπίζει ή Ἀγία Γραφὴ καὶ δι' ἔκεινα ποὺ ἔγιναν κατὰ τὸ παρελθόν καὶ δι' ἔκεινα ποὺ γίνονται τώρα καὶ δι' ἔκεινα ποὺ θὰ γίνουν ἀργότερα (Χρυσ. τομ. νθ', 534).

Ἐπίσης δ Μέγας Ἀθανάσιος, πατήρ τῆς Ὁρθοδοξίας, διδάσκει μεταξὺ τῶν ἄλλων, διὰ τὴν σπουδαιότητα τῶν Γραφῶν: «Ἡ ἀρετὴ καὶ ή ἀποχὴ ἀπὸ τὰς κακίας δὲν ἐπιτυγχάνονται μὲ ἄλλον τρόπον παρὰ μόνον μὲ τὴν μελέτην τῶν Θείων Γραφῶν». Καὶ πάλιν δ ἴδιος: «Ἐάν ἀμελήσω τὰς Γραφὰς ἀπὸ ποὺ θὰ ἔλθῃ ή γνῶσις; Καὶ ἔάν ἐγκαταλείψω τὴν γνῶσιν, ἀπὸ ποὺ ή πίστις;... Ἡ Γραφὴ είναι τροφὴ τῆς ψυχῆς» (Ἀθαν. τομ. κη', 1304).

Καὶ πράγματι τὸ θεόπνευστον αὐτὸν βιβλίον, ή Ἀγία Γραφή, ποὺ μὲ τὴν χάριν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος χύνει τὸ Θεῖον φῶς εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Χριστιανοῦ, είναι δ πολυτιμώτερος σύντροφος καὶ τὸ μόνον μέσον ποὺ διαπλάσσει ἡθικῶν τὸν ἄνθρωπον, θερμαίνει τὴν καρδίαν του, τὸν κάμνει νὰ ὑψώνεται πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ πλησιάζει περισσότερον τὸν Θεόν. Ἡ Ἰστορία ἀναφέρει ότι κατὰ χιλιάδας μετρῶνται οἱ Χριστιανοὶ ποὺ ἀφῆκαν τὸν κακὸν δρόμον καὶ ἔγιναν οἱ ἀγαθώτεροι ἄνθρωποι τῆς γῆς, ἐπειδὴ ἔμελετούσαν τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ Ἀγία Γραφὴ είναι δ μέγας Ἡθικὸς Κῶδις, παντὸς ἄνθρωπου, οἰασδήποτε φυλῆς καὶ ἔθνικότητος, ἀς τὴν διαφυλάττωμεν ὡς πολύτιμον παρακαταθήκην, ὡς κόρην ὁφθαλμοῦ καὶ ἀς διαφυλάσσωμεν τὰς Θείας αὐτῆς ἀληθείας ἐντὸς τῶν καρδιῶν μας (Λουκ. ι', 39).

Διαιρεσίς Ἀγίας Γραφῆς

Ἡ Ἀγία Γραφὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην.

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη διδάσκει πῶς δ Θεὸς ἐφανέρωσε τὸ θέλημά του εἰς τοὺς Ἰουδαίους διὰ τῶν Πατριαρχῶν, τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν Προφητῶν. Δηλαδὴ μὲ ἄλλα λόγια ή Παλαιὰ Διαθήκη περιέχει τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, διὰ τῶν ὅποίν προπαρεσκευάσθη καὶ κατόπιν ἐπραγματοποιήθη ή λύτρωσις τοῦ Κόσμου.

Ἡ Καινὴ Διαθήκη περιλαμβάνει τὸν βίον καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ συνάμα δλας τὰς ἀληθείας, τὰς ὅποίας πᾶς Χριστιανὸς ὀφείλει νὰ πιστεύῃ καὶ νὰ ἐφαρμόζῃ εἰς τὸν βίον του, ἐάν θέλῃ νὰ σωθῇ. Είναι ή νέα συμφωνία τοῦ Θεοῦ μὲ δλους τοὺς ἄνθρωπους, ή ὅποια ἔγινεν ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν καὶ ἐσφραγίσθη μὲ τὸ αἷμά του.

A'. Παλαιά Διαθήκη

Η Παλαιά Διαθήκη ἀποτελεῖται ἀπό 49 βιβλία τὰ δοιά διαιροῦνται εἰς Ἰστορικά, Διδακτικά καὶ Προφητικά. Ἀπὸ αὐτά, τὰ Ἰστορικά περιέχουν τὴν Ἰστορίαν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ καὶ τῆς Θείας ἀποκαλύψεως, τὰ Διδακτικά διαφόρους διδασκαλίας καὶ σοφάς συμβουλάς καὶ τὰ Προφητικά διαφόρους προφητείας.

α) Ἰστορικὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι:

1) Ἡ Πεντάτευχος. Τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη Ἰστορία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, λέγεται δὲ Πεντάτευχος διότι ἀποτελεῖται ἀπὸ 5 τεύχη, ητοι μικρότερα βιβλία. Εἰς τὸ πρῶτον βιβλίον ὁ Μωϋσῆς φωτίζεται ἀπὸ τὸ "Ἄγιον Πνεῦμα καὶ περιγράφει πῶς ἐδημιουργήθη ὁ Κόσμος. Διὰ τοῦτο τὸ βιβλίον λέγεται Γένεσις. Τὸ δεύτερον βιβλίον περιγράφει πῶς ἔγινεν ἡ ἔξοδος τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ λέγεται "Ἐξοδος. Τὰ ἄλλα τρία βιβλία περιγράφουν πῶς ἐδόθη ὁ Νόμος καὶ ἄλλα γεγονότα μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Μωϋσέως καὶ αὐτά εἶναι: τὸ Λευΐτικον, οἱ Ἀριθμοὶ καὶ τὸ Δευτερονόμιον.

2) Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναοῦ. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἔγραψεν ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναοῦ, διάδοχος τοῦ Μωϋσέως, καὶ περιέχει πῶς οἱ Ἰουδαῖοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν γῆν τῆς Ἐπάγγελίας, τὴν Παλαιστίνην.

3) Οἱ Κριταί. Περιέχει τὴν Ἰστορίαν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, κατὰ τὴν ἐποχὴν ποὺ τὸν ἐκυθερωνοῦσαν οἱ Κριταί.

4) Ἡ Ρούθ. Περιέχει τὴν στοργικὴν Ἰστορίαν τῆς καλῆς νύφης Ρούθ, ἡ δοιά ἐν τέλει μὲ τὴν ἐργατικότητα καὶ τὸν ἐνάρετον θίον τῆς γίνεται σύζυγος τοῦ πλουσίου Βοδζ καὶ προμάμη τοῦ Δαυΐδ, ἐκ τῶν ἀπογόνων τοῦ δόπιου προῆλθεν δ. Σωτήρ.

5) Τὰ τέσσαρα βιβλία τῶν Βασιλειῶν. Περιέχουν τὴν Ἰστορίαν τῶν Βασιλέων τοῦ Ἰσραὴλ, μέχρι τῆς ἐποχῆς ποὺ ὁ Ναθουχοδονόσωρ κατέστρεψε τὰ Ἱεροσόλυμα.

6) Τὰ δύο βιβλία τῶν Παραλειπομένων. Περιέχουν δσα παρελήφθησαν ἀπὸ τὰ βιβλία τῶν Βασιλειῶν.

7) Τὰ δύο βιβλία τοῦ "Ἐσδρα" καὶ ἐν τοῦ Νεεμίῳ. Εἰς αὐτά ἔξιστορεῖται πῶς, ὑπὸ τὴν ἀρχηγὸν τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν, ἐπανῆλθον οἱ Ἰσραηλῖται ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν.

8) Ὁ Τωβίτ. Εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο περιέχεται ἡ Ἰστορία τοῦ Τωβίτ. Ο Τωβίτ ἦτο πολὺ πλούσιος καὶ φιλάνθρωπος Ἰουδαῖος καὶ εἶχε κάμει αἰχμάλωτος μὲ τὸν υἱὸν του Τωβίταν εἰς τὴν Νινεύην, πρωτεύουσαν τῆς Ἀσσυρίας. Ἐπειδὴ ὡς φιλάνθρωπος ποὺ ἦτο εἶχεν εὔεργετήσει πολὺν κόσμον, δ. ἀρχάγγελος Ραφαὴλ συνεθούλευσε τὸν Τωβίταν νὰ δλείψῃ τοὺς ὄφθαλμοὺς τοῦ πατρός του μὲ χολὴν ψαριοῦ καὶ μὲ τὸν τρόπον τοῦτον ἐθεραπεύθη.

9) Τὰς θελίας τῆς Ιουδὴθ καὶ τῆς Ἐσθήρ. Περιέχουν τὴν ιστορίαν τῶν δύο τούτων ἡρωΐδων γυναικῶν, αἱ δόποιαι ἔθοηθησαν τοὺς πατριώτας τῶν Ιουδαίους νὰ ἐλευθερωθοῦν.

10) Τὰς τρίας θελίας τὸν Μακκαθαίων. Περιέχουν τὰς ἡρωϊκὰς κατορθώματα τῶν Ιουδαίων, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Μακκαθαίων, ὅταν ἐπὶ ἔνα αἰῶνα ἐπολεμοῦσαν κατά τῶν Σελευκιδῶν καὶ ἡλεύθερωσαν τὴν Παλαιστίνην.

β) Διδακτικὰ βιβλία εἶναι:

1) Τὸ θελίον τοῦ Ἰώθ. Περιέχει τὰ πολλὰ βάσανα ποὺ ἔστειλεν ὁ Θεός εἰς τὸν Ἰώθ, διὰ νὰ δοκιμάσῃ τὴν πίστιν του καθὼς καὶ τὴν ἀμοιβὴν ποὺ ἔλαβεν εἰς τὸ τέλος ἀπὸ τὸν Θεόν διὰ τὴν μεγάλην ὑπομονὴν καὶ τὴν πίστιν του.

2) Οἱ ψαλμοὶ τοῦ Δασθίδη. Τὸ θιθλίον περιέχει 150 ὀραῖους ψαλμούς, μετανοίας καὶ συγγνώμης ποὺ ἔγραψεν ὁ Δασθίδη ἀπὸ διάφορα περιστατικά. Τοὺς ψαλμούς τοῦ Δασθίδη συχνά ἀκούομεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

3) Αἱ Παροιμίαι τοῦ Σολομῶντος. Εἰς τὸ θιθλίον περιέχονται διάφοροι σοφαὶ γνῶμαι καὶ διδακτικαὶ παροιμίαι τοῦ Σολομῶντος, πολὺ χρήσιμοι εἰς τὸν θίον μας.

4) Ὁ Κκληδόνιας τῆς Αστραπῆς. Καὶ τὸ θιθλίον τοῦτο ἔγραφη ἀπὸ τὸν Σολομῶντα καὶ παριστάνει τὴν ματαιότητα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων.

5) Τὸ θαυματωνόν θιθλίον εἰς τὸ ὄποιον ὁ Σολομῶν παριστάνει μὲν ἀλληγορικὸν τρόπον τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν.

6) Ἡ σοφία τοῦ Σολομῶντος. Περιέχονται σοφὰ διδάσκαλα τοῦ Σολομῶντος, περιφήμου διὰ τὴν σοφίαν του.

7) Ἡ σοφία τοῦ Σειράχ. Περιέχει καὶ τοῦτο σοφὰ διδάγματα καὶ ἄλλας ἡθικὰς συμβολὰς.

γ) Προφητικὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι:

1) Τὰ θιθλία τῶν τεσσάρων μεγάλων Προφητῶν, Ἡσαΐου, Ἱερεμίου, Ἰεζεκιήλ καὶ Δανιήλ.

2) Δώδεκα ἄλλα θιθλία μικρῶν προφητῶν, ἥτοι τοῦ Ὄσηέ, τοῦ Ἀμώς, τοῦ Ἰωνᾶ, τοῦ Ἀβθακούμ, τοῦ Ζαχαρίᾳ καὶ ἄλλων. Τὰ θιθλία τῶν προφητῶν, μετάξυ τῶν ἄλλων προφητειῶν, προλέγουν καὶ τὸν ἐρχομόν τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὸν κόσμον.

“Ολα τὰ θιθλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης κατ’ ἀρχὰς ἔγραφησαν εἰς τὴν ἔθραικήν γλῶσσαν. Ἐλάχιστα μόνον ἔγραφησαν εἰς τὴν ἐλληνικήν, ὅπως π.χ. τὰ δύο θιθλία τῶν Μακκαθαίων κ.λ.π. Ἀργότερον μετεφράσθησαν ἀπὸ 72 Ἐβραίους, ποὺ ἐγνώριζαν Ἑλληνικά, εἰς τὴν γλώσ-

σάν μας τὸν Β' αἰώνα μ. Χ. εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ εἰς αὐτὴν κυκλοφοροῦν σήμερον εύρυτατα. Ἡ μετάφρασις αὐτή, διὰ τὸ στρογγυλὸν τοῦ ἀριθμοῦ, λέγεται μετάφρασις τῶν 70 (0') καὶ ἐνέτο κατ' ἀρχὰς χάριν τῶν Ἐθραίων, οἱ δόποιοι ἔζουσαν ἐκτὸς τῆς Παλαιστίνης καὶ ἐλλήνιζον.

Β' Καινὴ Διαθήκη

Ἡ Καινὴ Διαθήκη ἀποτελεῖται ἀπὸ 27 βιβλία καὶ διαιροῦνται καὶ αὐτὰ εἰς Ἰστορικά, Διδακτικά καὶ Προφητικά.

α) Ἰστορικὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι:

1) Τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἢτοι τὸ κατὰ Ματθαίου Εὐαγγέλιον, τὸ κατὰ Μᾶρκου, τὸ κατὰ Λουκᾶν καὶ τὸ κατὰ Ἰωάννην. (Περὶ τοῦ θίου καὶ τοῦ ἔργου ἑκάστου Εὐαγγελιστοῦ θλέπε εἰς τὰ βιβλία μας «Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία Ε' Δημοτικοῦ» σελ. 41 κ. ἐ. καὶ «Εὐαγγελικαὶ Περικοπαὶ» σελ. 8-12).

2) Αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων. Εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο, ποὺ εἶναι ἡ πρώτη Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία, ἔξιστορεῖται ἀπὸ τὸν Εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν τὸ ἔργον τῶν Ἀποστόλων διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ιδίως τῶν κορυφαίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου.

β) Διδακτικὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι:

1) Αἱ δέκα τέσσαρες ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἢτοι: Μία πρὸς Ρωμαίους, δύο πρὸς Κορινθίους, μία πρὸς Γαλάτας, μία πρὸς Ἐφεσίους, μία πρὸς Φιλιππίους, μία πρὸς Κολασσαῖς, δύο πρὸς Θεσσαλονικεῖς, δύο πρὸς Τιμόθεον, μία πρὸς Τίτον, μία πρὸς Φιλήμονα καὶ μία πρὸς Ἐθραίους.

2) Αἱ ἑπτὰ καθολικαὶ ἐπιστολαὶ. Μίαν ἀπὸ αὐτὰς ἔγραψεν δὲ Ἰάκωβος, δύο δὲ Πέτρος, τρεῖς δὲ Ἰωάννης, καὶ μίαν δὲ Ἰούδας. Λέγονται δὲ καθολικαὶ διότι δὲν ἀπευθύνονται πρὸς τοὺς Χριστιανούς μιᾶς πόλεως ἢ πρὸς ὅρισμένον ἄτομον ὅπως αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου, ἀλλὰ πρὸς ὅλον τὸν Κόσμον.

γ) Προφητικὸν βιβλίον εἶναι:

Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου. Εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν δὲ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, μὲ συμβολικὰς καὶ ὑπερφυσικὰς διηγήσεις προφητεύει τὴν πάλην τῆς Ἐκκλησίας μὲ τοὺς Ἐθνικούς καὶ διὰ εἰς τὸ τέλος παρ' ὅλα τὰ ἐμπόδια θὰ ἐξαπλωθῇ παντοῦ καὶ θὰ θριαμβεύσῃ. «Ολα αὐτὰ τὰ βιβλία ἔγραψαν εἰς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν. Τὸ κατὰ Ματθαίου Εὐαγγέλιον ἔγραφη εἰς τὴν Ἐθραϊκὴν καὶ μετεφράσθη ἀμέσως εἰς τὴν ἐλληνικὴν.

Ιερά Παράδοσις

“Οταν ὁ Κύριος ἐδίδασκεν ἐπὶ τῆς γῆς οἱ Ἀπόστολοι δὲν ἔγραφαν τὴν διδασκαλίαν του ἀλλ’ οὔτε καὶ τὴν ἰδικήν των, ὅταν ἥρχισαν νὰ κηρύξσουν μετὰ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Τὰ κηρύγματα τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων ἥρχισαν νὰ γράφωνται εἰς τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης 20 περίου ἔτη ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς πρώτης Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὰ ‘Ιεροσόλυμα. Εἶναι δῆμος φανερὸν ὅτι δσα ἐδίδαξεν ὁ Κύριος ἐπὶ τρία ἔτη καὶ κατόπιν ἐπὶ σειράν ἐτῶν οἱ Ἀπόστολοι, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γραφοῦν δλα εἰς τὰ 27 βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἐγράφησαν ἐλάχιστα μόνον (Ἰω. κα', 25). Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων, μετεδόθη ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν ἀπὸ στόματος εἰς στόμα. “Οσαι λοιπὸν χριστιανοὶ καὶ ἀλήθειαι καὶ ἔθιμα τῆς Ἐκκλησίας μας δὲν ἀναφέρονται εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν, συμφωνοῦν δῆμος μὲ αὐτήν, ἀποτελοῦν τὴν ‘Ιεράν μας Παράδοσιν. “Ωστε ‘Ιερά Παράδοσις εἶναι ἡ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα μεταδοθεῖσα διδασκαλία τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων, ἡ δποία εἶναι συμπλήρωμα τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ προϊὸν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος.

Τὸ ὅτι τὸ περισσότερον μέρος τῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων δὲν περιέχεται εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν, αὐτὸ τὸ μαρτυρεῖ ἡ ἴδια Ἀγία Γραφή ποὺ συχνὰ μᾶς προτρέπει νὰ διαφυλάττωμεν τὰς παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως δὲν Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης γράφει: «Καὶ πολλὰ ἄλλα θαύματα ἔκαμεν δὲν Ιησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν του, ποὺ δὲν εἶναι γραμμένα εἰς τὸ Εὐαγγέλιον μου» (Ἰω. κ', 30). Καὶ πάλιν δὲν ίδιος: «Εἶναι δὲ καὶ πολλὰ ἄλλα ποὺ δὲν ἐδίδαξεν δὲν Ιησοῦς ὡστε ἀν ἐνεγράφοντο δλα, δὲν κόσμος δὲν θὰ ἡμποροῦσε νὰ χωρέσῃ τὰ γραφόμενα βιβλία» (Ἰω. κα', 25). Ἐπίσης δὲν Ἀπόστολος Παῦλος συνιστᾶ καὶ αὐτὸς εἰς τοὺς Χριστιανοὺς νὰ κρατοῦν τὰς παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας ποὺ δὲν ἐδίδαξεν δὲν ίδιος καὶ οἱ ἄλλοι ἀπόστολοι, εἴτε μὲ τὸ στόμα εἴτε μ' ἐπιστολάς (Β' Θεο. θ', 15).

‘Αλλὰ καὶ οἱ Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας, διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων, αὐτὰ περίου ἔγραψαν περὶ τῆς ‘Ιερᾶς Παραδόσεως:

‘Ο Ἰωάννης Χρυσόστομος λέγει: «Δὲν παρέδωσαν δλα οἱ Ἀπόστολοι δι' ἐπιστολῶν ἀλλὰ πολλὰ εἶναι ἄγραφα. “Οπως αὶ ἐπιστολαὶ οὕτω καὶ αὐτὰ εἶναι ἀξιόπιστα» (Ἰω. Χρ. ξθ', 488).

‘Ο Μέγας Βασίλειος λέγει: «Πολλὰ ἀκόμη εύρισκονται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ποὺ δὲν ἔχουν γραφῆ εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Φυλάττονται δῆμος ὡσάν νὰ εἶναι γραμμένα.

Συμφώνως πρὸς τ' ἀνωτέρω καὶ τὴν Διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως, ἡ ‘Ιερά Παράδοσις εἶναι δευτέρα πηγὴ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ἔχει τὸ ίδιον κύρος μὲ τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Μά-

λιστα ἔρμηνεύει τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ τὴν συμπληρώνει. Χωρὶς τὴν Ἱεράν Παράδοσιν, δὲν θὰ ἡμπορούσαμεν νὰ ἐννοήσωμεν τὴν Ἀγίαν Γραφήν, ἢ ὅποια εἰς πολλά σημεῖα εἶναι δυσνόητος. Αὕτη (ἢ Ἱερά Παράδοσις) εἶναι ἀρχαιοτέρα καὶ αὐτῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης διότι ὁ Χριστὸς καὶ οἱ Ἀπόστολοι προφορικῶς ἔδιδαξαν καὶ προφορικῶς διεδίδετο ἡ Χριστιανικὴ διδασκαλία μέχρι τοῦ 48 μ. Χ., ὅπότε ἤρχισαν νὰ γράφωνται τὰ θιελία τῆς Καινῆς Διαθήκης. Κατὰ συνέπειαν ἄνευ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως δὲν θὰ διεσώζετο, μέχρι τῆς ἐποχῆς μας, ἀκεραία ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων.

Πολλὰ ἔθιμα ποὺ διατηρεῖ σήμερον ἡ Ἐκκλησία ὀφείλονται εἰς τὴν ἀπό στόματος εἰς στόμα μετάδοσιν τῶν χριστιανικῶν διδαγμάτων καὶ ἀληθειῶν, ἣτοι εἰς τὴν Ἱεράν Παράδοσιν. Αὕτα εἶναι: 'Ο τρόπος, ποὺ γίνεται ἡ Θεία λειτουργία καὶ αἱ ἄλλαι ἀκολουθίαι' τὰ μυστήρια· τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ· ὁ στολισμὸς τῶν ναῶν μὲ εἰκόνας· τὰ ἄμφια τῶν κληρικῶν· αἱ νηστεῖαι· τὸ νὰ στρεφώμεθα πρὸς ἀνατολὰς δταν προσευχώμεθα καὶ πολλὰ ἄλλα.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἔχει διαφυλάξει τὴν Ἱεράν Παράδοσιν, ὅπως ἀκριβῶς παρεδόθη ἀπὸ τὸν Κύριον καὶ τοὺς Ἀποστόλους. Ἀντιθέτως ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία τὴν ἔχει νοθεύει εἰς πολλὰ σημεῖα μὲ ἀνθρωπίνας πλάνας. Τέλος ἡ Ἐκκλησία τῶν Διαμαρτυρομένων, ὅπως ἔχουμεν μάθει ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἰστορίαν, δὲν ἀναγνωρίζει καθόλου τὴν Ἱεράν Παράδοσιν. Διὰ τοῦτο οἱ Διαμαρτυρόμενοι δὲν ἔχουν εἰκόνας εἰς τοὺς ναούς, δὲν κάνουν τὸν σταυρὸν των, δὲν νηστεύουν κτλ. Ἡ διδασκαλία αὕτη τῶν Διαμαρτυρομένων εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἀπὸ πνεύμα ἀντιθέσεως πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν ἥρνηθησαν τὴν Ἱεράν παράδοσιν. Ἔπεσαν εἰς μεγάλην πλάνην.

Παρά ταῦτα ἡ Ἱερά Παράδοσις διεσώθη μέχρις ἡμῶν ἀνόθευτος διότι περιλαμβάνεται εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν τοπικῶν τοιούτων τὰς ὅποιας ἐπεκύρωσαν αἱ Οἰκουμενικοὶ Σύνοδοι καθὼς καὶ εἰς τὴν γραπτὴν διδασκαλίαν τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου ὑπάρχει διμόφωνος γνώμη αὐτῶν περὶ ζητημάτων πλειστεως.

Διαιρεσις ὁρδοῦ ἁριστιανικῆς Κατηχήσεως

Ἡ Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Κατήχησις διαιρεῖται εἰς δύο μεγάλα τμήματα: τὸ Δογματικὸν καὶ τὸ Ἡθικόν.

Τὸ πρῶτον, τὸ Δογματικόν, διδάσκει τί πρέπει νὰ πιστεύῃ ὁ κάθε Χριστιανός. Τὸ δεύτερον, τὸ Ἡθικόν, περιλαμβάνει τὸν Νόμον τοῦ Θεοῦ, σύμφωνα μὲ τὸν ὅποιον ὀφείλομεν νὰ κανονίζωμεν δλον τὸν θιον μας, διὰ νὰ λεγώμεθα ἀληθινοὶ Χριστιανοὶ καὶ νὰ γίνωμεν μέτοχοι τῆς αἰωνίου θασιλείας του. Δηλαδὴ διδάσκει τί πρέπει νὰ πράττῃ ὁ Χριστιανός.

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Μέ το πρώτον δρθρόν
στεύπι εἰς Ἑνα Θεόν καὶ μόνον
διοῦ βαρωδός γνωστόν είναι
μενάν χροιόν αὐτῷ κακρούος
διράξι. Τὰ δόγματα τῆς χριστιανικής πίστεως, δηλαδὴ αἱ θεμελιώδεις ἀλήθειαι τάς ὅποιας πᾶς χριστιανὸς διφεύλει νὰ πιστεύῃ καὶ νὰ ἐφαρμόζῃ, περιέχονται ὅπως γνωρίζουμε εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ τὴν Ἱεράν Πάραδοσιν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν είναι εὔκολον εἰς κάθε ἄνθρωπον νὰ γνωρίζῃ δσα γράφει ἡ Ἀγία Γραφὴ καὶ ἡ Ἱερὰ Παράδοσις, διὰ τοῦτο ἡ Ἔκκλησία μας ἔκαμε σύντομον καὶ καθαρὰν ἐκθεσιν περὶ τοῦ τί πρέπει νὰ πιστεύῃ κάθε Χριστιανὸς εἰς δώδεκα παραγράφους ποὺ ἐπροτάχθησαν καὶ ποὺ λέγονται ἄρθρα.

Ἡ σύντομος αὐτὴ ἔκθεσις είναι τὸ γνώρισμα κάθε Ὁρθοδόξου Χριστιανοῦ καὶ λέγεται σύμβολον τῆς πίστεως. Τὰ δώδεκα ἄρθρα τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως είναι:

1) Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, δρατῶν τε πάντων καὶ ἀδράτων.

2) Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα, οὐ πιηθέντα, δόμούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὐ τὰ πάντα ἐγένετο.

3) Τὸν διήμας τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἀγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπίσαντα.

4) Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.

5) Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.

6) Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός.

7) Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὐ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

8) Καὶ εἰς τὸ Πιεῦμα τὸ Ἀγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν.

9) Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.

10) Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν.

11) Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.

12) Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰώνος. Ἀμήν.

Ἄφορμὴν διὰ νὰ συνταχθῇ τὸ σύμβολον τῆς πίστεως ἔδωσεν ἔνας αἱρετικὸς ὀνομαζόμενος "Ἀρειος. Αὐτὸς ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ τέλειον κτίσμα του. Ἐπομένως ὁ "Ἀρειος δὲν ἀνεγγνώριζε τὴν Θεότητα τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ αἱρεσίς τοῦ "Ἀρείου ἀπέκτησε πολλούς διαδούς, ἐδημιουργήθη μεγάλη ἀνωμαλία εἰς τὰς τάξεις τῶν Χριστιανῶν. Αὐτοκράτωρ τότε τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο δ Μέγας Κωνσταντῖνος. Διὰ νὰ σταματήσῃ λοιπὸν δ Μέγας Κωνσταντῖνος τὸ κακὸν καὶ νὰ διατηρηθῇ ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας, ἐκάλεσε τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τῷ 325 μ. Χ. εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας, ἔλαθον δὲ μέρος 318 πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Σύνοδος τῆς Νίκαιας, ἐπειτα ἀπὸ ἔξετασιν τοῦ ζητήματος, ἔξεδωσεν ἀπόφασιν μὲ τὴν ὁποίαν κατεδικάσθη ἡ αἱρεσίς τοῦ "Ἀρείου καὶ συνετάγησαν τὰ ἐπτὰ πρῶτα ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως. Μὲ τὸ πρῶτον ἄρθρον δ Χριστιανὸς διμολογεῖ πίστιν εἰς τὸν Θεόν καὶ μὲ τὰ ἔξ, ἀλλα ἄρθρα, διμολογεῖ πίστιν εἰς τὸν Χριστόν.

"Ἐπειτα ἀπὸ μερικὰ χρόνια παρουσιάσθη καὶ ἄλλη αἱρεσίς ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως, τὸν Μακεδόνιον. Αὐτὸς πάλιν ἐδίδασκεν ὅτι τὸ Ἀγιον Πνεῦμα δὲν εἶναι τὸ ἴδιον μὲ τὸν Πατέρα ἀλλὰ κτίσμα του. Ἀπὸ τὴν αἱρεσίν τοῦ Μακεδονίου ἐδημιουργήθησαν νέαι φιλονικεῖαι μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν. Δι' αὐτὸ δ τότε Αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως Μέγας Θεοδόσιος, ἤναγκάσθη νὰ καλέσῃ τοὺς πατέρας τῆς Ἐκκλησίας εἰς Β' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἡ ὁποία συνῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῷ 381. Ἡ Σύνοδος ἐκείνη κατεδίκασε τὴν αἱρεσίν τοῦ Μακεδονίου καὶ συνεπλήρωσε τὸ σύμβολον τῆς πίστεως μὲ πέντε ἄρθρα ἀκόμη. Οὕτως ἔγιναν δώδεκα. "Εκτοτε ἀπαγγέλλεται κατὰ τὴν Θείαν λειτουργίαν καὶ τὰς ἄλλας Ἱεράς ἀκολουθίας, δπως εἰς τὸ βάπτισμα κ.τ.λ.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΣΥΜΒΟΛΟΥ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

· Ο Θεός ·

“Αρθρον 1ον: Πιστεύω εἰς ἔνα Θεόν, Πατέρα Παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, δρατῶν τε πάντων καὶ δοράτων.

Μὲ τὸ πρῶτον ἄρθρον δὲ Χριστιανὸς διδάσκεται ὅτι πρέπει νὰ πιστεύῃ εἰς ἔνα Θεόν καὶ μόνον, ποὺ εἶναι πατήρ ὅλων τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅτι δὲ Θεός ἐδημιούργησεν ὅλον τὸν κόσμον. Δηλαδὴ τὸν οὐρανὸν μὲ τὴν γῆν ποὺ φαίνονται καὶ δσα δὲν φαίνονται, δπως οἱ ἄγγελοι, οἱ ἀρχάγγελοι καὶ τὰ πνεύματα.

Διὰ τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ ἔχομεν πολλὰς ἀποδείξεις: Πρώτη τοιαύτη εἶναι ἡ ἔμφυτος ἰδέα εἰς κάθε ἀνθρώπον ἀπὸ τότε ποὺ θὰ γεννηθῇ ὅτι ὑπάρχει μία ἀνωτέρα καὶ ὑπερτάτη δύναμις, ποὺ κυβερνᾷ τὸν κόσμον. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ Θάρβαροι καὶ ἀπολίτιστοι λαοὶ παραδέχονται τὴν ἰδέαν αὐτῆν. Ἡ ἐσωτερικὴ αὐτὴ δύναμις κινεῖ τὸν ἀνθρώπον νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν ὑπαρξίν ἀνωτάτου ὄντος. Ἡ ἀπόδειξις αὐτὴ λέγεται ἱστορικὴ.

Δευτέρα ἀπόδειξις εἶναι ἡ σκέψις πῶς τίποτε δὲν ἥμπορεῖ νὰ γίνη μόνον του, οὔτε καὶ μία καλύθη διότι ὅλα χρειάζονται τὸν τεχνίτην των. «Πᾶς γάρ οἶκος κατασκευάζεται ὑπὸ τινος, ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας Θεός» λέγει ἡ ‘Αγία Γραφὴ (‘Ἐθρ. γ’, 4). Διὰ νὰ ὑπάρχῃ λοιπὸν τόση ἀρμονία καὶ τάξις εἰς τὸν κόσμον, θὰ εἴπῃ ὅτι κάποια μεγίστη δύναμις διευθύνει τὸ σύμπαν καὶ αὐτὴ δὲν ἥμπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὸν Θεόν. Καὶ πράγματι: Δὲν θὰ ἥμπορούσε νὰ συντηρήται ἐπὶ τόσα χρόνια ὁ κόσμος αὐτός, ποὺ εἶναι καθ’ ὅλα τέλειος, ἀν δὲν ἐκανονίζετο ἀπὸ ὡρισμένους φυσικοὺς νόμους καὶ ἀν δὲν ὑπῆρχεν δὲ Θεός νὰ τὸν ἐπιβλέπῃ καὶ νὰ τὸν διευθύνῃ. «Ως ἐμεγαλύνθη τὲ ἔργα Σου Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποιήσας» ἀναφωνεῖ δὲ φωλμωδὸς Δασβίδ καὶ μαζὶ του κάθε ἀνθρώπος, ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν, δταν ἵσταται μὲ εὐλάθειαν πρὸ τοῦ τεραστίου ναοῦ ποὺ λέγεται Φύσις. Ἡ ἀπόδειξις αὕτη λέγεται Κοσμολογικὴ.

Τρίτη ἀπόδειξις διὰ τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἡ συνείδησίς μας, ἡ ἐσωτερικὴ δηλαδὴ φωνὴ ποὺ κρίνει ἐλεύθερα τὰς πράξεις μας. Οὕτως ἀν δὴ πρᾶξις ποὺ ἐκάμψαμε εἶναι σύμφωνος μὲ τὸν ἡθικὸν νόμον, αἰσθανόμεθα χαράν. Τούναντίον ἀν εἶναι κακή, δηλαδὴ δὲν συμφωνεῖ μὲ τὰς ἐντολὰς καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἡ συνείδησίς μᾶς ἐλέγχει διὰ τὴν παράθασιν αὐτήν. Ἡ ἀπόδειξις αὕτη λέγεται Ἡθικὴ.

Τετάρτη ἀπόδειξις εἶναι ἡ Τελολογικὴ (τῆς σκοπιμότητος ὅλων τῶν δημιουργημάτων, ἀρμονία καὶ τάξις).

Πέμπτη, τέλος, ἀπόδειξις είναι ἡ Ὀντολογική. Ο πόθος δηλαδὴ πρὸς τὸ τέλειον μᾶς δόηγει πρὸς τὸ τέλειον ὅν, τὸν Θεόν. Μόνον πλησίον του ἵκανοποιεῖται ὁ πόθος οὗτος.

Ἡ Ἁγία Γραφὴ ἐπιθεσταιοὶ τάς ἀποδείξεις αύτάς.

Ἐπειδὴ δῆμως παρ' ὅλας τάς ἀποδείξεις διὰ τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ, ὁ ἄνθρωπος ὃς ἀτελῆς δὲν θὰ ἤδυνατο νὰ ἔχῃ πιστὴν ἔννοιαν διὰ τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ, κατῆλθεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὸν κόσμον, ἔγινεν ἄνθρωπος καὶ μᾶς ἐφανέρωσε ποιος είναι ὁ πραγματικὸς Θεός.

Ίδιότητες τοῦ Θεοῦ

Ἡ γνῶσις μας περὶ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ είναι ἀτελῆς. Ο Ἀπόστολος Παῦλος τονίζει ὅτι εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν μερικῶς μόνον δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν τὸν Θεόν, εἰς δὲ τὴν ἄλλην ζωὴν θὰ ἔχωμεν τελειοτέραν γνῶσιν αὐτοῦ. «Ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθη» (Α' Κορινθίους 1γ', 12).

Κατὰ τὰ δόγματα τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Θεός ἔχει τάς ἔξης ίδιότητας:

1) Εἶναι ἔνας. Τὸ ὅτι εἶναι ἔνας μόνον Θεός, μᾶς τὸ λέγει καὶ ὁ ἴδιος μὲ τὴν πρώτην ἐντολήν: «Ἐγὼ εἰμὶ Κύριος ὁ Θεός σου» οὐκ ἔσονται σοι Θεοὶ ἔτεροι πλὴν Ἐμοῦ».

2) Εἶναι Πνεῦμα. Διότι ὁ Θεός δὲν εἶναι ύλικὸν σῶμα ὅπως ἡμεῖς ἀλλὰ πνεῦμα, τέλειος καὶ ἄπειρος. Δηλαδὴ δὲν ἔχει οὕτε ἀρχὴν οὔτε τέλος. «Πνεῦμα ὁ Θεός καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθεύσδει προσκυνεῖν» εἶπεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὅταν ὀμιλοῦσε μὲ τὴν Σαμαρείτιδα εἰς τὸ φρέαρ τοῦ Ἰακώβου καὶ καθώρισε τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ('Ιω. δ', 24).

3) Εἶναι ἀόρατος καὶ πανταχοῦ παρών. Ἄφοῦ ὅπως εἴπομεν ὁ Θεός εἶναι Πνεῦμα, οὕτε φαίνεται οὕτε κατοικεῖ εἰς ὁρισμένον μέρος. «Οπου καὶ νὰ σταθῶμεν εἶναι παρών. «Κανεὶς δὲν ἔχει ἰδῆ ἀκόμη τὸν Θεόν, οὕτε ἥμπορει νὰ τὸν ἰδῆ» μᾶς λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης. Πολλὰς φοράς εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, κατὰ τὴν βάπτισιν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν Ἰορδάνην καὶ ἀργότερον κατὰ τὴν Μεταμόρφωσίν του εἰς τὸ ὅρος Θαβὼρ ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του, μόνον ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ ἡκούσθη, κανεὶς δῆμως δὲν τὸν εἶδε. Ἐπίσης τὴν πανταχοῦ παρουσίαν τοῦ Θεοῦ πολλὰς φοράς ἀναφέρει ἡ Ἁγία Γραφὴ καὶ ἡ Ἱερὰ Παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας. «Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός Σου καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου Σου ποῦ φύγω; Ἐάν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, Σὺ ἔκει εἰς ἔαν καταβῶ εἰς τὸν Ἀδην πάρει. Ἐάν ἀναλάβω τὰς πτέρυγάς μου κατ' ὅρθρον καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς

θαλάσσης, καὶ γάρ ἐκεῖ ἡ χειρ Σου δόηγήσει με καὶ καθέξει με ἡ δε-
ξιά σου» (Ψαλ. 138, 7 - 10).

4) Είναι αἰώνιος καὶ ἀθάνατος. Διότι δὲν ἔχει σῶμα διὰ νὰ φθα-
ρῇ καὶ ν' ἀποθάνῃ, ὅπως ὅλα τὰ θνητὰ ὄντα. 'Ο Θεός οὔτε ἐγεννήθη,
οὔτε θά πεθάνη ποτέ, οὔτε μεταβάλλεται. Είναι δὲ μόνος ἔχων ἀθανα-
σίαν (Α' Τιμοθ. στ', 15).

Διὰ τὴν αἰώνιότητα τοῦ Θεοῦ εἰς πολλὰ μέρη ἀσχολεῖται ἡ Ἀγία
Γραφή. 'Ο δὲ Δασδί εἰς τὸν 89ον ψαλμὸν του γράφει μ' ἐνθουσιασμὸν
καὶ βεβαιότητα: «Πρό του ὅρη γεννηθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ
τὴν οἰκουμένην, καὶ ἀπὸ τοῦ αἰώνος ἔως τοῦ αἰώνος, σὺ εἶ» (Ψαλμὸς
89, 2).

5) Είναι παντοδύναμος καὶ παντογνώστης. 'Ο Θεός δωσάν Κύριος,
Βασιλεὺς τῶν ὅλων καὶ Παντοκράτωρ δρατῶν καὶ ἀδρατῶν, ἥμπορει
νὰ κάμῃ ὅ,τι θέλει καὶ τὰ γνωρίζει ὅλα. Καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἔγιναν καὶ
ἐκεῖνα ποὺ γίνονται καὶ ἐκεῖνα ποὺ θὰ γίνουν εἰς τὸ μέλλον. «Παρὰ
τῷ Θεῷ πάντα δυνατά ἐστι», κηρύττει ὁ Εὐαγγελιστής Ματθαῖος
(Ματθ. ιθ', 26). Μόνον ἀμαρτίαν δὲν δύναται νὰ διαπράξῃ ὁ Θεός, διό-
τι ἡ Θεία παντοδυναμία ἐνεργεῖ ἐν πλήρει ἀρμονίᾳ πρὸς τὴν Θείαν θέ-
λησιν.

6) Είναι πάνσοφος. Διότι κυθερνᾶ τὸν κόσμον μὲν ἀπόλυτον σοφίαν
καὶ ὅλα τὰ δημιουργήματά του ἔχουν κάποιον σκοπόν. Συχνὰ δὲ ἄν-
θρωπος φάνεται θαμπωμένος μὲ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ ποὺ παρουσι-
άζεται ἀπὸ τὴν διακυβέρνησιν τοῦ κόσμου.

7) Είναι δίκαιος. Κρίνει δηλαδὴ ὅλους πάντοτε μὲν ἀπόλυτον δι-
καιοσύνην καὶ ἀμεροληψίαν. Ἀγαπᾶ καὶ ἀνταμείθει τοὺς καλοὺς ἀν-
θρώπους καὶ τιμωρεῖ τοὺς κακούς. Τὸ δὲ πολλάς φοράς ἀνέχεται
τοὺς ἀμαρτωλούς καὶ δὲν τοὺς τιμωρεῖ ἀμέσως αὐτὸς διφεύλεται εἰς
τὴν μακροθυμίαν του καὶ ἀναμένει πάντοτε τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ἀμαρ-
τωλοῦ. 'Ο Χριστὸς διὰ νὰ δείξῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους πόσον χαίρεται
ὁ Θεός ἀπὸ τοὺς μετανοοῦντας, διηγεῖται τὴν ὥραιοτέραν τῶν πα-
ραβολῶν του, τὴν παραβολὴν τοῦ ἀσώτου υἱοῦ. Οὗτος θὰ ἀποδώσῃ
«ἔκαστω κατὰ τὰ ἔργα του» (Ρωμ. 8', 6).

8) Είναι πανάγιος. Διότι ἀφοῦ είναι πνεῦμα τέλειον, είναι ἀδύνα-
τον νὰ ὑποπέσῃ εἰς ἀμαρτίαν. Ἐπιδιώκει πάντοτε τὸ ἀγαθὸν ἀφοῦ
ἴδιος είναι πηγὴ ἀγαθοῦ καὶ ἀποστρέφεται τὸ κακόν.

9) Είναι πανάγαθος καὶ πολυεύσπλαχνος καὶ πολυέλεος. Είναι
ἀπέραντος ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Λυπάται
καὶ θογητεῖ τοὺς δυστυχεῖς καὶ τοὺς κατατρεγμένους, παρηγορεῖ τοὺς
τεθλιψμένους, δίδει καιρὸν εἰς τοὺς ἀμαρτωλούς νὰ μετανοήσουν, τοὺς
δὲ μετανοοῦντας δέχεται καὶ συγχωρεῖ.

· Η · Αγία Τριάς

Ἐνῷ, ὅπως γνωρίζωμεν ἀπὸ τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς
πίστεως, ὁ Φ. ἐός είναι εἰς ἐν τούτοις διακρίνεται εἰς τρεῖς ὑποστάσεις:

Τὸν Πατέρα, τὸν Υἱόν, καὶ τὸ "Αγιον Πνεῦμα. Τὰ τρία δύμας πρόσωπα δὲν ἀποτελοῦν καὶ τρεῖς Θεοὺς ἀλλὰ ἕνα Θεόν, τὴν Ἀγίαν Τριάδα, ποὺ εἰναι δημούσιος, ἀδιαίρετος καὶ ἀχώριστος. Μόνη διάκρισις μεταξύ των εἰναι: ὅτι ὁ Πατήρ δὲν ἔγεννήθη ποτέ, ὁ Υἱός ἔγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρός πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καὶ τὸ "Αγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται μόνον ἐκ τοῦ Πατρός. Τὸ δόγμα τῆς Ἀγίας Τριάδος εἰναι ἀκατάληπτον εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν. Περὶ αὐτοῦ ὅμιλεῖ ἡ Ἀγία Γραφή.

"Η ὑπαρξίς τῆς Ἀγίας Τριάδος δὲν φαίνεται καθαρὰ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, καὶ τοῦτο μήπως οἱ Ἰουδαῖοι γίνουν εἰδωλολάτραι. "Αν δύμας προσέξωμεν καλύτερα εἰς τὸ Βιβλίον τῆς Γενέσεως, βλέπομεν ὅτι κατὰ τὴν περιγραφὴν τῆς Δημιουργίας τοῦ κόσμου δὲν ἀναγράφεται: «Ποιήσω τὸν ἀνθρώπον» ἀλλὰ: «Ποιήσωμεν τὸν ἀνθρώπον». Κατὰ τὴν Πυργοποιίαν λέγει ὁ Θεός: «Δεῦτε καταβάντες συγχέομεν αὐτῶν ἐκεῖ τὴν γλώσσαν».

"Αντιθέτως εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην παρουσιάζεται καθαρὰ· κατὰ τὴν Βαπτισιν τοῦ Χριστοῦ. "Ητοι ὁ Χριστὸς τὴν ὄραν ποὺ ἐθαπτίζετο, ὁ Θεός ποὺ ἡκούσθη νὰ λέγῃ «οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός ἐν φεύδοκησα» (Ματθ. γ', 17) καὶ τὸ "Αγιον Πνεῦμα ποὺ παρουσιάσθη δημοιον μὲ περιστεράν. Τὴν ὑπαρξίαν ἀκόμη τῆς Ἀγίας Τριάδος ὡμολόγησε καὶ ὁ Ἱδιος ὁ Χριστὸς ὅταν ἀποστέλλων τοὺς μαθητάς του πρὸς διάδοσιν τῆς διδασκαλίας εἶπε: «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρός καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος» (Ματθ. κη', 19). Ο Ἀπόστολος Παῦλος πάλιν, παραδεχόμενος τὴν Ἀγίαν Τριάδα λέγει: «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κοινωνία τοῦ Ἀγίου Πνεύματος μετά πάντων ὑμῶν» (Κορ. ζ' ιγ', 13).

"Εκτὸς τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων, τὴν θεότητα τῆς Ἀγίας Τριάδος ἐκήρυξαν καὶ οἱ σπουδαιότεροι Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω ὁ Μέγας Βασίλειος γράφει εἰς ἕνα ἀπὸ τὰ περισπούδαστα συγγράμματά του: «Ο Πατήρ, ὁ Υἱός καὶ τὸ "Αγιον Πνεῦμα, δὲν διαφέρουν καθόλου καὶ ἔχουν τὴν αὐτὴν φύσιν καὶ τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν. Τὰ τρία πρόσωπα εἰναι τόσον ἀχώριστα ὡστε δ ἐννοῶν τὸν Πατέρα ἔννοει καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ "Αγιον Πνεῦμα».

"Εξ ὅσων ἐλέχθησαν ἀνωτέρω, διὰ νὰ ἀποδειχθῇ ἡ ὑπαρξίς τῆς Ἀγίας Τριάδος, περιοριζόμεθα μόνον εἰς τὰς μαρτυρίας τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἡ καὶ εἰς τὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ποὺ καὶ αὐτοὶ ἐφωτίσθησαν ἀπὸ τὸ "Αγιον Πνεῦμα. Κατ' ἀλλού τρόπον δ ἀνθρωπος αἰσθάνεται ἀδύναμίαν νὰ κατανοήσῃ τοῦτο διότι ὑπερβαίνει τὴν ἴκανότητα καὶ τὴν διανοητικήν του δύναμιν.

•Η Θεία Πρόνοια

“Οπως ἀναφέρει δὲ Μωϋσῆς εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον τῆς Γενέσεως, δὲ θεός ἐδημιούργησε τὸν κόσμον εἰς ἔξη μημέρας ἐκ τοῦ μηδενὸς διὰ μόνου τοῦ λόγου του. Οὐ κόσμος μετά ταῦτα δὲν ἐγκατελείφθη εἰς τὴν τύχην του ἀλλὰ συντηρεῖται καὶ κυθερνᾶται ἀπὸ τὸν Δημιουργὸν του διὰ τῶν διαφόρων φυσικῶν νόμων. Οὐ θεός λοιπὸν προνοεῖ καὶ ἐνδιαφέρεται δι’ ὅλα τὰ πλάσματά του, ἀπὸ τοῦ τελειοτέρου μέχρι καὶ τοῦ ἀτελεστέρου δργανισμοῦ, διότι ὅλα ἔχουν προορισμὸν εἰς τὸν κόσμον (Ματθ. ι' 29). Τὴν θείαν Πρόνοιαν διδάσκει δὲ Ἰησοῦς σαφῶς εἰπών: «Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, δτὶ οὐ σπείρουσι οὐδὲ θερίζουσι, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας, ἀλλ’ ὁ πατήρ ἡμῶν δὲ πουράνιος τρέφει αὐτά· οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν» (Ματθ. στ', 26).

Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο τοῦ θεοῦ διὰ τὴν συντήρησιν καὶ διακυθέρνησιν τῆς ὅλης δημιουργίας, δνομάζομεν θείαν πρόνοιαν.

Ιδιαιτέρως δὲ θεία πρόνοια φανερώνεται εἰς τὸν ἀνθρώπον τὸν δόπιον ἐπλασεν κατ’ εἰκόνα καὶ δομούσιν του καὶ εἰς τὴν ἀποστολὴν ἐν τῷ κόσμῳ τοῦ Υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ. Οὗτος μὲ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸν σταυρικὸν του θάνατον μᾶς ἀπελύτρωσεν ἀπὸ τὴν κατάραν τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος καὶ μᾶς ἡλευθέρωσεν ἀπὸ τὰ αἰώνια δεσμὰ τῆς ἀμαρτίας.

Οι ἄγγελοι

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν δρατὸν καὶ ὄλικὸν κόσμον, δὲ θεός ἐδημιούργησε καὶ τὸν ἀόρατον πνευματικὸν κόσμον, δηλαδὴ τοὺς ἄγγέλους πολὺ πρὶν δημιουργηθῆ δέ κόσμος. Συχνά εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφὴν συναντῶμεν ἄγγέλους νὰ μεταφέρουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν θέλησιν τοῦ θεοῦ. Οὕτως εἰς τὴν Παλαιὰν διαθήκην βλέπομεν δτὶ ἄγγελος κατὰ διαταγὴν τοῦ θεοῦ ἐκδιώκει τοὺς πρωτοπλάστους ἀπὸ τὸν παράδεισον. Ἅγγελος εἰδοποιεῖ τὸν ἀγαθὸν λάτη νὰ παραλάβῃ τὴν οἰκογένειαν καὶ τὰ πράγματά του καὶ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὰ σόδομα διότι θὰ κατεστρέφοντο ἄγγελος ἡμιπόδισε τὸν εὔσεβη ἀθραάμ ἀπὸ τοῦ νὰ θυσιάσῃ τὸ τέκνον του· ἄγγελος ἐθοίθησε τὸν προφήτην ἦλιαν εἰς τὴν ἔρημον. κ.τ.λ. κ.τ.λ.

Ἐπίσης εἰς τὴν καινὴν διαθήκην βλέπομεν δτὶ ἄγγελος πληροφορεῖ τὸν ζαχαρίαν διὰ τὴν γέννησιν τοῦ προδρόμου· δὲ ἄγγελος Γαβριὴλ φέρει εἰς τὴν παρθένον μαρίαν τὴν χαριμόσυνον εἰδησιν δτὶ θὰ γεννήσῃ τὸν σωτῆρα τοῦ κόσμου· ἄγγελοι μετά ποιμένων δοξολογοῦσι τὴν γέννησιν τοῦ θεοῦ βρέφους εἰς τὸ σπήλαιον τῆς βηθλεέμ· ἄγγελος κυρίου ειδοποιεῖ τὸν ἰωσῆφ (1) νὰ παραλάβῃ τὴν θεοτόκον καὶ τὸν Νεο-

(1) Ματθ. α', 20 «Ἴδου ἄγγελος κυρίου κατ’ ὄναρ ἐφάνη...»

γένινητον καὶ νὰ φύγουν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἄγγελος Κυρίου ἐθοήθησε τὸν Ἰησοῦν ν' ἀποφύγῃ τὸν πειρασμὸν ὅταν προσηύχετο εἰς τὸν κῆπον τῆς Γεσθῆμανῆ, ἄγγελος καθήμενος ἐπὶ λίθῳ ἐφύλαττε τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν Ἀνάστασίν του κλπ.

Οἱ ἄγγελοι εἰναι ἄλλα καὶ ἀθάνατα ὄντα, λογικὰ καὶ ἐλεύθερα καὶ ἀποτελοῦν, ὅπως ἔμάθαμεν, τὸν ἀόρατον πνευματικὸν κόσμον. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς Ἀγίας Γραφῆς, οἱ ἄγγελοι εἰναι πάρα πολλοὶ καὶ ἀποτελοῦν δλοκλήρους πνευματικάς στρατιάς, διηρημένας εἰς τάξεις ἢ τάγματα. "Ολοὶ τῶν ἔχουν μεγάλην δύναμιν ἀλλ' ὅχι δημιουργικὴν διότι μόνον ὁ Θεὸς ἔχει τὴν δύναμιν αὐτήν.

'Απ' ὅσα εἶδομεν ἀνωτέρω προορισμὸς τῶν ἀγγέλων εἰναι:

α) Νὰ δοξολογοῦν τὸν Θεόν καὶ νὰ ἐκτελοῦν τὰς διαταγάς του.

β) Νὰ προστατεύουν τοὺς εὔσεβεῖς καὶ νὰ τιμωροῦν τοὺς ἀσεβεῖς.

Καὶ γ) νὰ φυλάττουν τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰς διαθολάς τοῦ σατανᾶ. "Η Ἐκκλησία συχνά μᾶς ὑπενθυμίζει νὰ ζητῶμεν ἀπὸ τὸν Θεόν «ἄγγελον φύλακα τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν». Γενικῶς οἱ ἄγγελοι εἰναι ὄντα ἀνώτερα τοῦ ἀνθρώπου ἀλλ' ἀσυγκρίτως κατώτερα τοῦ Θεοῦ.

Μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, ἐπειδὴ ὑπερηφανεύθησαν καὶ ἡθέλησαν νὰ γίνουν καὶ αὐτοὶ θεοί, παρήκουσαν τὰς διαταγάς τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἐτιμωρήθησαν καὶ ἔμειναν ἔξω ἀπὸ τὴν χορείαν τῶν ἄλλων ἀγγέλων.

Οἱ τοιοῦτοι ἀμαρτήσαντες ἄγγελοι ἀπὸ τότε ἔγιναν πονηρά πνεύματα, οἱ διάθολοι (*). Ἐπειδὴ δὲ ὅπως εἰναι φυσικὸν οἱ διάθολοι φθονοῦν τὸν Θεόν, προσπαθοῦν νὰ παρασύρουν μὲ τὸ μέρος τῶν τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ τοὺς ἀποτρέψουν ἀπὸ τὸν χριστιανικὸν δρόμον. Ἐπιδιώκουν δηλαδὴ νὰ στήσουν τὴν θασιλείαν τῶν ἐπὶ τοῦ ψεύδους καὶ τῆς κακίας. 'Ο ἀνθρωπὸς δῆμως εἰναι ἐλεύθερος καὶ αὐτεξούσιος ἔναντι τοῦ πονηροῦ. "Εχει τὴν δύναμιν ν' ἀντισταθῇ καὶ νὰ νικήσῃ τὸν σατανᾶν μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ.

Μολαταῦτα ὁ διάθολος δὲν δύναται νὰ ἐπεμβαίνῃ ὅταν ὁ ἀνθρωπὸς σκέπτεται καὶ ἐνεργῇ μὲ ἐλευθερίαν. Καὶ μὲ ἄλλα λόγια: "Οταν δ ἀνθρωπὸς ἔχῃ θέλησιν νὰ ἐκδιώξῃ ἀπὸ κοντά του τὸν σατανᾶν, ἔκεινος φεύγει. Διὰ τοῦτο ὅταν ἐννοοῦμεν δτι ὠθούμεθα εἰς πειρασμόν, μόνος τρόπος ν' ἀποφύγωμεν τὸ κακόν καὶ τὴν ἀμαρτίαν εἰναι νὰ κάμωμεν τὴν ὥραν ἐκείνην τὴν προσευχήν μας.

"Η μνήμη τῶν ἀγαθῶν ἀγγέλων ἔορτάζεται τὴν 8ην Νοεμβρίου. Εἰς τούτους κατὰ τὴν Ζην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον (787) ἀπονέμεται τιμῆτική Προσκύνησις.

(*) Βλ. Ματθ. κθ', 30 καὶ κε', 41. Β' Πέτρου 6', 4. Λουκ. 6', 13 κ.τ.λ.

·Ο ἄνθρωπος·

Κατά τὴν μαρτυρίαν τῆς Ἀγίας Γραφῆς, δὲ ἄνθρωπος ἐπλάσθη ἀπὸ τὸν Θεόν τελευταῖα ὅχι διὰ μόνου τοῦ λόγου, ὅπως ἔγινε μὲ τὸ ἄλλα δημιουργήματα, ἀλλὰ μὲ ἴδιαιτέρων φροντίδα.

Ἡ ἴδιαιτέρα φροντὶς τοῦ Θεοῦ ἐπεβάλλετο διότι δὲ ἄνθρωπος εἶναι τὸ τελειότερον ἀπὸ τὰ κτίσματά του. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔλασθε χῶμας ἀπὸ τὴν γῆν, ἐζύμωσε τὸν πηλὸν καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὅμοιώσιν» (Γεν. α', 26). Μετὰ τοῦτο ἐφύσησε πνοὴν ζωῆς καὶ δὲ ἄνθρωπος ἔλασθε ψυχὴν. Ἐπομένως ὁ ἄνθρωπος ἵσταται μεταξὺ τοῦ ὑλικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου, διότι ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ σῶμα πού εἶναι θνητὸν καὶ ἀπὸ τὴν ψυχὴν πού εἶναι ἀθάνατος.

Ἀφοῦ δὲ Θεός ἔδωσεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἐλευθερίαν μὲ τὰ τόσα πνευματικά καὶ σωματικά χαρίσματα, τὸν ἐγκατέστησε εἰς τὸν Παράδεισον. Διὰ νὰ δεῖξῃ ὅμως δὲ Θεός ὅτι δὲ ἄνθρωπος διείλει νὰ συμμορφώνεται μὲ τὸ ἄγιον θέλημά του, ἔδωσεν εἰς τὸν Ἀδάμ καὶ τὴν Εὕαν ἐντολὴν νὰ μὴ φάγουν καρπούς ἀπὸ τὸ δένδρον τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Ἐκεῖνοι, μολονότι αὐτὸ πού τοὺς ἐξητήθη ἥτο ἀσήμαντον πρᾶγμα καὶ ἡμιτοροῦσαν νὰ τὸ ἀποφύγουν, δὲν τὸ ἔκαμαν. Ἀφοῦ παρεκινήθησαν ἀπὸ τὸν διάβολον καὶ ἐσκέφθησαν ὅτι ἡμιτοροῦν νὰ τελειποιηθοῦν καὶ νὰ ζοῦν εὐτυχισμένοι μὲ τὰς ἴδιας των δυνάμεις χωρὶς νὰ ἔχουν ἀνάγκην τὸν Θεόν πάρηκουσαν καὶ, ὅπως γνωρίζομεν, ἐφαγον καρπούς ἀπὸ τὸ ἀπηγορευμένον δένδρον. Ἡ ἀνυπακοή των ἥτο περιφρόνησις πρὸς τὸ Θεῖον θέλημα. Ὁ Θεός τότε ἐγκαταλείπει τοὺς πρωτοπλάστους. Ἡ πρᾶξις τῶν πρωτοπλάστων ἥτο ἀποτέλεσμα ἐγώισμοῦ. Ἡτο μέγιστον ἀμάρτημα ἡ παρακοή διότι δὲ πρῶτος ἄνθρωπος ἐνόμισεν ὅτι ἡμιτοροῦσε νὰ γίνη Θεός. Ἡ τιμωρία λοιπὸν ἥτο ἀνάλογος μὲ τὴν ἀμαρτίαν.

·Η πτῶσις τοῦ ἄνθρωπου·

Απὸ τότε δὲ ἄνθρωπος ἀπειμακρύνθη ἀπὸ τὸν Θεόν, ἔχει ροπὴν πρὸς τὸ κακὸν καὶ ἡ ἄνθρωπότης διαρκῶς βασανίζεται. Ἡ παράθασις αὐτὴ λέγεται «προπατορικὸν ἀμάρτημα» καὶ βαρύνεται μὲ αὐτὸ δλόκληρον τὸ ἄνθρωπινον γένος τὸ δποῖον ἐκληρονόμησε τὴν ροπὴν πρὸς τὴν ἀμαρτίαν. Ἡ ἄνθρωπίν φύσις εἶχεν ἔξασθενήσει ἡθικῶς τόσον, ὥστε νὰ κλίνη περισσότερον πρὸς τὸ κακόν. Οἱ ἄνθρωποι ἔχειροτέρευσαν δταν ἔξέχασαν τὸν ἀληθινὸν Θεόν καὶ ἔγιναν εἰδωλολάτραι.

Οὕτως δὲ σκοπὸς τοῦ ἄνθρωπου νὰ γίνη τέλειος καὶ νὰ πλησιάσῃ τὸν Θεόν, ἐφαίνετο ὅτι ἐματαιοῦτο. Μολαταῦτα δὲ πολυεύσπλαχνος Θεός δὲν ἀφῆκε τὸν ἄνθρωπον νὰ καταστραφῇ ἀλλὰ ἐπρονόησε διά-

τὴν σωτηρίαν του. Ἀφοῦ λοιπὸν προειδοποίησεν δτὶ δι' ἐνὸς τῶν ἀπογόνων τῆς Εὕας, τοῦ Σωτῆρος, θὰ σωθῇ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, δτὸν ἥλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, τὸ 750 ἀπὸ κτίσεως τῆς Ρώμης, ἔγεννήθη εἰς τὴν Βηθλεέμ δ Σωτῆρ τοῦ κόσμου ἀπὸ τὴν Παρθένον Μαρίαν καὶ τὸ "Ἄγιον Πνεῦμα (Ματθ. 6', 6). Οὗτος ἀπεκατέστησε τὸν ἀμαρτωλὸν ἄνθρωπον καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας, τοῦ σταυρικοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεώς του τὸν ἐπανέφερε πλησίον τοῦ Θεοῦ.

‘Ο Ιησοῦς Χριστὸς

Απὸ τὸ 2ον ξῶς καὶ τὸ 7ον ἄρθρα, τὸ σύμβολον τῆς πίστεως ἀναφέρεται εἰς τὸν Ιησοῦν Χριστόν.

Αρθρον 2ον. «Καὶ εἰς ἔνα Κύριον Ιησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, δμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὐ τὰ πάντα ἐγένετο».

Μὲ τὸ δεύτερον ἄρθρον δμολογοῦμεν δτὶ πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὸν Κύριον ἡμῶν Ιησοῦν Χριστόν. Ιησοῦς είναι ὄνομα τὸ ὅποιον ἔλαβε τὴν δύδοντα ἡμέραν κατὰ τὴν περιτομὴν του καὶ σημαίνει Σωτῆρ. Χριστὸς σημαίνει χρισμένος Βασιλεὺς ὅπως ἔχριοντο οἱ βασιλεῖς τῶν Εθραίων. Ο Χριστὸς λέγεται Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μονογενῆς, δ ὅποιος ἔγεννήθη ἀπὸ τὸν Πατέρα πρὶν γίνη δ κόσμος. Ἐπίσης λέγεται καὶ Κύριος δηλαδὴ ἔξουσιαυτῆς τοῦ κόσμου καὶ ἀληθινὸς Θεός, ὅπως δ Πατήρ του.

Ομολογοῦμεν ἀκόμη καὶ πιστεύομεν δτὶ δ Χριστὸς είναι φῶς ποὺ ἐφώτισε τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ παραδείγματος. Αύτὸ μᾶς τὸ λέγει δ ἴδιος: «Ἐγὼ εἰμὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου». "Οτι τὸ φῶς ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Πατέρα του ποὺ είναι αἰώνιον φῶς· δτὶ είναι ἀληθινὸς Θεὸς διότι ἔγεννήθη ἀπὸ ἀληθινὸν Θεὸν καὶ δὲν ἐδημιουργήθη ὅπως δ ἀνθρωπος· καὶ τέλος δτὶ είναι ἀπὸ τὴν ίδιαν οὐσίαν μὲ τὸν ἐπουράνιον Πατέρέ του. Αφορμὴν διὰ νὰ συνταχθῇ τὸ ἄρθρον τοῦτο, ἔδωσεν δ "Αρειος, πρεσβύτερος Ἀλεξανδρείας, δ ὅποιος ἐδιδασκεν δτὶ δ Ιησοῦς Χριστὸς δὲν είναι δμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, οὔτε ἀληθινὸς Θεός.

Αρθρον 3ον. «Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα· ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπίσαντα».

Μὲ τὸ ἄρθρον τοῦτο πιστεύομεν δτὶ δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ νὰ μᾶς ἀπολυτρώσῃ ἀπὸ τὴν ἀμαρτίαν κατῆλθεν δ Χριστὸς εἰς τὴν γῆν ἀπὸ τοὺς οὐρανούς, ἔλαβε σάρκα, τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ Ἁγίου

Πνεύματος, ἀπὸ τὴν Παρθένον Μαρίαν καὶ ἔγινεν ἀνθρωπος δῆμοιος μὲν ἡμᾶς. Εἰς τὸν Χριστὸν ὑπάρχουν δύο φύσεις ἡ Θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη, ἥνωμέναι εἰς ἕνα καὶ τὸ αὐτὸν πρόσωπον. Δι' αὐτὸν λέγεται καὶ Θεάνθρωπος. Διακρίνονται ἐπίσης δύο θελήσεις, ἡ Θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη. Ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις ὑποτάσσεται πάντοτε εἰς τὴν Θείαν.

”Αρθρον 4ον. «Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα».

”Αρθρον 5ον. «Καὶ ἀναστάντα τὴν τρίτην ἡμέραν κατὰ τὰς Γραφάς».

”Αρθρον 6ον. «Καὶ ἀνελθόντα εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός».

’Αφοῦ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶχε καὶ ἀνθρωπίνην φύσιν, ὑπέστη μὲν τὴν θέλησίν του σταυρικὸν θάνατον, μὲν δλας τὰς ἀγνώστους εἰς ἡμᾶς θλίψεις, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀμαρτήσαντος πρωτοπλάστου καὶ τοῦτο διὰ νὰ δοξασθῇ δὲ Επουράνιος Πατήρ, νὰ ἐπικρατήσῃ τὸ θέλημά του καὶ νὰ λυτρωθῇ δὲ κόσμος ἀπὸ τὴν κατάραν τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος. (1) Ἡ μεγάλη αὐτὴ θυσία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι τὸ ὑψηλότατον ἔργον του διότι χωρὶς τὸν σταυρικὸν θάνατον, ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου θὰ ἦτο ἀδύνατος.

Μὲ τὸ ἀνωτέρω λοιπὸν ἄρθρα, διμολογοῦμεν ἀκόμη ὅτι πιστεύομεν πῶς δὲ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐσταυρώθη διὰ ἡμᾶς ὅταν ἦτο ἡγεμὼν τῆς Ἰουδαϊκῆς δὲ Πόντιος Πιλάτος, ἐτάφη καὶ τὴν τρίτην ἡμέραν ἀνεστήθη. Καὶ τοῦτο πολὺ φυσικὸν διότι δὲ ἡμποροῦσε νὰ κρατήσῃ εἰς τὰ σπλάχνα του τὸν Κύριον τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου. Μὲ τὴν Ἀνάστασίν του δὲ Χριστὸς ἐνίκησε τὸν θάνατον καὶ τὸ κράτος τῆς ἀμαρτίας.

•Ανάληψις

Τεσσαράκοντα ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάστασίν του δὲ Κύριος ἐνεφανίσθη πολλάς φοράς εἰς τοὺς μαθητάς του καὶ ὑπερσχέθη ὅτι θὰ στείλῃ τὸ Ἀγιον Πνεῦμα, νὰ τοὺς φωτίζῃ καὶ νὰ τοὺς δόηγῃ.

Τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν, ἐπειτα ἀπὸ πολλάς ἐμφανίσεις, ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανούς καὶ ἐκάθισεν εἰς τὰ δεξιά τοῦ Πατρός του. Ἐκεῖ ὡς Θεὸς ἔλαβε πάλιν τὴν δόξαν ποὺ εἶχε πρὶν κατέληθη εἰς τὴν γῆν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη μᾶς διμιοῦν διὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Ἰησοῦ (Ψαλμ. Δασιδ 99,1 καὶ Λουκ. κδ', 50-52).

”Αρθρον 7ον. «Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, οὐ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος».

Μὲ τὸ ἔθδομον ἄρθρον πιστεύομεν ὅτι, μίαν ἡμέραν, ποὺ οὕτε ἡμεῖς οὕτε καὶ οἱ ἄγγελοι ἀκόμη γνωρίζουν, δὲ Χριστὸς θὰ κατετεθῇ πά-

(1) «Χριστὸς ἡμᾶς ἔξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου...» (Γαλ. γ', 13).

λιν εἰς τὴν γῆν. Τότε ὅμως δὲν θὰ ἔλθῃ ἀσήμαντος καὶ ταπεινός ἀλλὰ παντοδύναμος καὶ δοξασμένος καὶ θὰ τὸν συνοδεύουν τάγματα ἀπὸ ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους. Κατὰ τὴν Δευτέραν Παρουσίαν, δπως λέγεται ὁ νέος ἐρχομένος τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν γῆν, θ' ἀναστήθη ὁ θεός τοῦ οὐρανοῦ οἱ νεκροὶ καὶ ὄλοι οἱ ἄνθρωποι, ζῶντανοὶ καὶ πεθαμένοι, θὰ παρουσιασθοῦν ἐνώπιον τοῦ δικαίου κριτοῦ διὰ νὰ κριθοῦν καθένας σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα του.

Οἱ νεκροὶ θὰ ἔχουν ἔως τότε μερικῶς κριθῆναι. Θὰ προηγηθῇ δηλαδὴ ἡ μερικὴ κρίσις. Οἱ ἀγαθοὶ καὶ εὔσεβεῖς θὰ μετασθοῦν εἰς τὸν Παράδεισον καὶ ἔκει θὰ ζοῦν πλησίον τοῦ Θεοῦ αἰωνίως εύτυχισμένοι. Ἀντίθετα οἱ κακοὶ καὶ οἱ ἀσεβεῖς θὰ καταδικασθοῦν νὰ μείνουν μακρὰν τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν αἰωνίαν κόλασιν. Τοῦτο εἰπεὶ καὶ ὁ Ἰδιος ὁ Χριστός εἰς τὸν ἀρχιερέα Κατάφαν, κατὰ τὴν δίκην του ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου τῶν Ἰουδαίων. Ὁ Ἰησοῦς, δταν τὸ σῶμά του εύρισκετο εἰς τὸν τάφον, κατέβη εἰς τὸν Ἀδην διὰ νὰ κηρύξῃ πρὸς τοὺς ἔκει καὶ διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας τοῦ ὄλου ἀνθρωπίνου γένους.

Πῶς ὁ Χριστὸς ἔσωσε τὸν ἀνθρωπὸν

Ο Χριστὸς ἔσωσε τὸν ἄνθρωπον πρῶτον μὲ τὴν διδασκαλίαν του, δεύτερον μὲ τὸ παράδειγμά του καὶ τρίτον μὲ τὸν θάνατόν του. Διὰ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου του ἔγινεν ἡ ἀπολύτρωσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Τὸν ἄγιον θίον του ὁ Ἰησοῦς ἐπεσφράγισε μὲ τὴν θυσίαν τῆς ζωῆς του ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ Κόσμου. Ο σταυρικός θάνατος του Σωτῆρος ἦτο ὀλόκληρος θυσία. Μὲ τὴν θυσίαν αὐτῆν τῆς ζωῆς του ἔσωσε τὸν κόσμον.

Η διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ περιέχει τὰς μεγαλυτέρας ἀληθείας διὰ τὸν Θεόν καὶ τὸν ἀνθρωπὸν. Διὰ τὸν Θεόν εἰπε πῶς εἰναι ὁ Θεός καὶ Πατήρ ὄλων τῶν ἀνθρώπων καὶ τί ὀφείλουν νὰ κάνουν οἱ ἀνθρωποί διὰ νὰ εἰναι ἀρεστοὶ εἰς Αὐτόν. Διὰ τὸν ἀνθρωπὸν εἰπε νὰ κάμνῃ καλὰς πράξεις μὲ καὶ θαρρὸν τὴν καρδίαν καὶ ὅχι μὲ θίαν ἢ διὰ ἐπίδειξιν, δπως συνήθως γίνεται. Νὰ ἐλεήτη τοὺς πτωχούς καὶ ἀπὸ τὸ ὑστέρημά του, νὰ βοηθῇ τοὺς ἀδυνάτους καὶ τοὺς πάσχοντας, νὰ συγχωρῇ καὶ ν' ἀγαπᾷ κάθε ἀνθρωπὸν, ἔστω καὶ ἀν εἰναι ἔχθρος του, διότι ὄλοι μεταξύ μας εἰμεθα ἀδελφοί. Τόσην δὲ γοντείαν ἡ σθάνοντο οἱ ἀνθρωποί ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου ώστε κατάπληκτοι καὶ ἀλλοτε μὲν ἔλεγον: «Οὐδέποτε οὕτως εἶδομεν». "Αλλοτε δὲ «Οὐδέποτε ἔλαλησεν ἀνθρωπὸς ως οὗτος ὁ ἀνθρωπὸς». Διεβεβαίωσεν ἀκόμη τοὺς ἀνθρώπους ὁ Χριστός, πῶς δοι μετανόησουν θὰ συγχωρηθοῦν ἀπὸ τὸν Θεόν. Η διδασκαλία του Ἰησοῦ περιέχεται εἰς τὴν «ἐπὶ τοῦ ὅρους διμιλίαν» καὶ τὰς παραβολάς του.

Ο Χριστὸς ἔσωσε ἀκόμη τὸν κόσμον καὶ μὲ τὸ παράδειγμά του,

διότι δὲν περιωρίσθη μόνον νὰ διδάσκῃ ἀλλὰ ἐφήρμοζε πρῶτος αὐτὰ ποὺ ἔδιδασκεν. Εἶχεν ἄπειρον ἀγάπην πρὸς δλους τοὺς ἀνθρώπους, παρηγόρει καὶ ἐθοίθει τοὺς πάσχοντας, ἐθεράπευε τοὺς ἀσθενεῖς, ἀνέστηνε νεκρούς, συνεχώρει καὶ προσηγόρευε τοὺς ἀσθενεῖς, ἀνέστηνε νεκρούς, συνεχώρει καὶ προσηγόρευε τοὺς ἀσθενεῖς, ἀνέστηνε νεκρούς του. Κατὰ γενικότητα ὀλόκληρος ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ ἦτο ἀνεξάντλητος εἰς φιλανθρωπίαν καὶ ἀγάπην.

Τέλος ἔσωσε τὸν κόσμον καὶ μὲ τὸν θάνατόν του. Διότι δὲν ἤρκεσθη εἰς τὸ νὰ διδάσκῃ καὶ νὰ ἐκτελῇ κατὰ γράμμα δσα ἔδιδασκε παρὰ ως ἐπισφράγισιν δλου τοῦ ἔργου του ἔδεχθη νὰ ταπεινωθῆ, νὰ θασανισθῇ καὶ ν' ἀποθάνῃ ἐπάνω εἰς τὸν σταυρόν. Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ ἰκανοποιήθη ἡ Θεία δικαιούση καὶ οὕτω πλέον ἀπελυτρώθη τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα. 'Ο Ἰησοῦς, δταν τὸ σῶμα του εύρισκετο εἰς τὸν τάφον, κατέθη εἰς τὸν "Ἀδην, ὅπου ἐκήρυξε καὶ ἔσωσέν ἐκ τῶν ἀμαρτιῶν των τοὺς πιστεύσαντας.

Μὲ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου, ἐπάνω εἰς τὴν ὁποίαν στηρίζεται ἡ θρησκεία μας, διεπιστώθη ἀναντιρρήτως δτι δὲν ἦτο ἀπλῶς ἀνθρώπος ἀλλὰ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Τεσσαράκοντα ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάστασιν του ἀνελήφθη μὲ τὸ δοξασμένον καὶ ἀθάνατον σῶμά του εἰς τοὺς οὐρανούς, ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός, ἀναλαβὼν καὶ πάλιν τὴν δόξαν, τὴν ὁποίαν εἶχε πλησίον του, πρὶν ἔλθῃ εἰς τὸν κόσμον. Οὗτος θὰ ἔλθῃ πάλιν ἐν δόξῃ καὶ ἐν μέσῳ ἀγγέλων, κατὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου, διὰ τὴν τελικὴν κρίσιν. ~~παρανὴ δωτικάθητον διατάσσεται τὸν θεονταράτον~~ **Τὸ "Ἄγιον Πνεῦμα** ~~παρανὴ δωτικάθητον διατάσσεται τὸν θεονταράτον~~ "Αρθρον 8ον. «Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ "Ἄγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαΐσαν διὰ τῶν Προφητῶν».

Τὸ δγδοον ἀρθρον λέγει δτι δφείλομεν νὰ πιστεύωμεν εἰς τὸ "Άγιον Πνεῦμα ποὺ είναι τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς Αγίας Τριάδος, ὅπως καθώρισεν ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τὸ 381 καὶ ἔδιδαξαν οἱ ἀπόστολοι. Τὸ "Άγιον Πνεῦμα είναι Κύριον δηλαδὴ ἔξουσιάζει δλα, ὅπως δ Πατήρ καὶ δ Υἱός, ζωοποιὸν διότι διδει ζωὴν εἰς τοὺς δπαδοὺς τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκπορεύεται μόνον ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ δχι καὶ ἀπὸ τὸν Υἱόν, δπως παραδέχονται οἱ δπαδοὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Μετὰ τὴν φράσιν «τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς» ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία προσθέτει «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ». "Οτι δηλαδὴ τὸ "Άγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Μὲ τὴν ἀποψιν αὐτὴν συμφωνοῦν καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι. Τὸ δτι τὸ "Άγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται μόνον ἀπὸ τὸν Πατέρα, αὐτὸ ἔδιδαξε καὶ δ ιδιος δ Χριστὸς δταν εἰπεν: «"Οταν ἔλθῃ δ παράκλητος δν ἐγώ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθεί-

ας, διπάρα τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἔκεινος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ» ('Ιω. ιε', 26).

Ακόμη μὲ τὸ δύδοον ἄρθρον διμολογοῦμεν διτὶ διφείλομεν νὰ προσκυνῶμεν τὸ "Αγιον Πνεῦμα καὶ νὰ τὸ δοξάζωμεν μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, διότι εἰναι δημούσιον μὲ αὐτοὺς καὶ διτὶ αὐτὸ ἐφώτισε τοὺς προφήτας καὶ τοὺς ἔδωσε δύναμιν νὰ προλέγουν τὶ θὰ γίνη εἰς τὸ μέλλον. Μετὰ δὲ τὴν ἐπιφοίτησίν του κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, διπότε ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν ἐπεκάθησε καὶ ἐφώτισε τοὺς Ἀποστόλους, τὸ "Αγιον Πνεῦμα παραμένει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν διποίαν κυθερνᾶ, ἀγιάζει τὰ μυστήρια, διηγεῖ τοὺς πιστοὺς εἰς τὸν ἀληθινὸν Χριστιανισμὸν ἦτοι τὴν ἡθικὴν τελειοποίησιν καὶ εἰναι τὸ μόνον μέσον συνδιαλλαγῆς τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεόν. Ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἀγιότης τοῦ θίου τῶν πιστῶν, εἰναι καρπὸς τοῦ 'Αγ. Πνεύματος (Γαλ. ε', 22).

•Η Ἐκκλησία

"Ἄρθρον 9ον. «*Εἰς μίαν, ἀγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.*»

Ἡ λέξις «Ἐκκλησία» εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν σημαίνει συνάθροισιν ἀνθρώπων εἰς ὀρισμένον τόπον διὰ κάποιον ἰσκοπόν. Κατὰ τὴν χριστιανικὴν σημασίαν, Ἐκκλησία λέγεται ἡ θρησκευτικὴ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀναγνωρίζει ὡς ἀρχηγὸν τῆς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἀλλὰ καὶ τὸ κτίριον, δι ναός δηλαδή, ποὺ συγκεντρώνονται οἱ Χριστιανοὶ διὰ νὰ τελοῦν τὰ θρησκευτικά των καθήκοντα, λέγεται Ἐκκλησία. Γενικῶς «Ἐκκλησία» καλεῖται τὸ σύνολον τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι πιστεύουν ὡς ἀρχηγὸν καὶ σωτῆρά των τὸν Ἰησοῦν καὶ μετέχουν τῶν αὐτῶν μυστηρίων.

Πολλὰς φοράς ἀνέφερε τὴν Ἐκκλησίαν δι 'Ιησοῦς Χριστός, διτὰς ἥρχισε τὸ δημόσιον κήρυγμά του. "Οταν δι Πέτρος τὸν ἀπεκάλεσεν ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν, Υἱόν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, δι Χριστός εἰπεν: «Εἰς αὐτὴν τὴν πέτραν (τῆς διμολογίας σου) θὰ οἰκοδομήσω τὴν Ἐκκλησίαν» (Ματθ. ιστ', 18).

Ἀφοῦ λοιπὸν δι Χριστός προητοίμασε τοὺς μαθητάς του, ἴδρυσε τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς μὲ τὴν ἐπιφοίτησίν τοῦ 'Αγίου Πνεύματος εἰς τοὺς Ἀποστόλους.

Πρῶτος ἐκήρυξεν δι Πέτρος εἰς τὰ 'Ιεροσόλυμα καὶ ἐπίστευσαν ἔως 3.000 ἀνθρώπων. Αὐτοὶ μὲ τοὺς Ἀποστόλους ἀπετέλεσαν τὴν πρώτην χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Κατόπιν μὲ τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν διαδόχων των, ἡ Ἐκκλησία ἀπό τὰ 'Ιεροσόλυμα ἔξηπλώθη εἰς δλον τὸν κόσμον καὶ οἱ ὀπαδοὶ τῆς ὑπολογίζονται σήμερον εἰς 800 περίπου ἑκατομμύρια.

‘Η Ἐκκλησία εἶναι ὁρατή καὶ ἀόρατος. Τὴν ὁρατὴν ἀποτελοῦν δῆλοι οἱ Χριστιανοὶ τῆς γῆς καὶ τὴν ἀόρατον αἱ ψυχαὶ τῶν ἀγίων ποὺ εἶναι μὲ τοὺς ἀγγέλους εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἀπολαμβάνουν τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ.

Λέγεται δὲ ὁρατὴ Ἐκκλησία καὶ στρατευομένη, ἐπειδὴ οἱ ἐπίγειοι πιστοὶ εἶναι στρατιῶται τοῦ Κυρίου καὶ ἀγωνίζονται νὰ διαφυλάξουν ἀκεραίαν τὴν διδασκαλίαν του. Ἡ ἀόρατος πάλιν Ἐκκλησία λέγεται καὶ θριασθεύουσα (1), ἐπειδὴ τὰ ἀόρατα μέλη τῆς πρὶν νὰ φύγουν ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦτον ἡγωνίσθησαν κατὰ τῆς ἀμαρτίας, ἐνίκησαν καὶ ἔθριαμβευσαν. Τέλος μετὰ τὸν θάνατον, ἀπῆλθον εἰς τὴν αἰώνιότητα.

Κατὰ τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως, τὸ ὅποιον ἔθεσπισεν ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἡ Ἐκκλησία εἶναι:

Μία, διότι μία εἶναι ἡ κεφαλὴ τῆς, δὲ Ἰησοῦς Χριστός, μία ἡ ζωποίος δύναμίς της, τὸ “Ἄγιον Πνεῦμα καὶ μία ἡ πίστις της.

Ἄγια, διότι ἄγιος εἶναι ὁ Χριστὸς μὲ τὸ “Ἄγιον Πνεῦμα, ἄγιος δὲ σκοπός ποὺ ἐπιδιώκει καὶ ἐπομένως ἄγιοι πρέπει νὰ εἶναι καὶ οἱ δπαδοί της.

Καθολική, διότι δὲν εἶναι θρησκεία ἐνὸς ἔθνους, ὅπως ἡ Ἰουδαϊκή, ἀλλὰ παγκόσμιος καὶ ἔχει προορισμὸν νὰ περιλάβῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς δλους τοὺς λαοὺς τῆς γῆς.

Ἀποστολική, διότι ἔθεμελιώθη μὲν ἀπὸ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἀλλὰ διεδόθη εἰς ὅλόκληρον τὴν Οἰκουμένην διὰ τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν διαδόχων των.

Τὸ δάπτισμα

“Ἄρθρον 10ον. «Ομολογῶ ἐν βάσπισμα εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν».

Μὲ τὸ ἄρθρον τοῦτο δομολογοῦμεν καὶ παραδεχόμεθα ὅτι πρέπει νὰ θαπτιζώμεθα εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος, διὰ νὰ καθαρισθοῦν αἱ ἀμαρτίαι μας. Μὲ τὸ θαπτισμα ὁ ἄνθρωπος ἀπολυτρώνεται ἀπὸ τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα καὶ ἀπὸ τὰς ἴδιας του προαιρετικὰς ἀμαρτίας καὶ γίνεται ἐπισήμως πλέον Χριστιανὸς καὶ μέλος τῆς Ἐκκλησίας. Περισσότερα περὶ τοῦ θαπτισμάτος θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ Γ' κεφάλαιον «περὶ μυστηρίων».

‘Η ἀνάστασις τῶν νεκρῶν καὶ ἡ μέλλουσσα ζωὴ

“Ἄρθρον 11ον «Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν».

“Ἄρθρον 12ον. «Καὶ ζωὴν τοὺς μέλλοντος αἰῶνος».

Σπουδαιότερον δόγμα τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν κατὰ τὴν Δευτέραν Παρουσίαν τοῦ Κυρίου ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἡ

(1) Βλ. Α'. Κορ. 1ε', 25. Ἔφρ. 1θ', 22-23.

άμοισθή πού θά τύχουν οί δίκαιοι. Τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν ἐπροφήτευσαν οἱ δύο μεγάλοι προφῆται Ἡσαΐας (1) καὶ Δανιὴλ (2). Τὴν ἐδίδαξεν ὅμως ὁ Ἰδιος ὁ Χριστὸς μὲ τὴν παραβολὴν τῆς μελλούσης κρίσεως καὶ τὰς τρεῖς νεκραναστάσεις ποὺ ἔκαμε διὰ ν' ἀποδείξῃ τὴν θείαν δύναμίν του: Τὴν ἀνάστασιν τοῦ ιεροῦ τῆς χήρας εἰς τὴν πόλιν Ναΐν, τῆς κόρης τοῦ Ἰασέρου καὶ τοῦ Λαζάρου. Ἀλλὰ μήπως καὶ ἡ ἴδική του Ἀνάστασις δὲν εἶναι ἀπαρχὴ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν; Ὁ Μέγας Ἀπόστολος τῶν ἔθνῶν, Παύλος, εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴν του λέγει περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἔξης: <Ἄφοῦ παραδεχόμεθα τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ, πῶς μερικοὶ ἀπὸ σᾶς ὑποστηρίζουν δτὶ δὲν ὑπάρχει ἀνάστασις νεκρῶν; Ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ ἀνάστασις νεκρῶν οὕτε Χριστὸς ἀνέστη. Καὶ ἐὰν ὁ Χριστὸς δὲν ἀνέστη, μάταιον εἶναι τὸ κήρυγμα ποὺ σᾶς κάνω καὶ ματαία ἡ πίστις σας>. (Α' Κορ. ιε', 12-14).

Τέλος εἰς πολλὰ ἄλλα σημεῖα ἡ Ἀγία Γραφὴ μᾶς πληροφορεῖ περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν.

Μὲ τὸ 11ον λοιπὸν ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ὅμοιογοῦ· μεν ὅτι περιμένομεν ν' ἀναστηθοῦν οἱ νεκροὶ κατὰ τὴν Δευτέραν Παρουσίαν. Αὐτὴ θά εἶναι ἐντελῶς διάφορος ἀπὸ τὴν πρώτην, διότι εἰς ἐκείνην ἥλθεν ὁ Χριστὸς νὰ διδάξῃ, ἐνῷ εἰς αὐτὴν θὰ ἔλθῃ ὡς αὐστηρὸς καὶ φοβερὸς κριτής. Κατὰ τὴν Δευτέραν Παρουσίαν θ' ἀναστηθοῦν οἱ νεκροί, ὅλοι δὲ ζωτανοὶ καὶ πεθαμένοι θὰ χωρισθοῦν ἀναλόγως τῶν ἔργων των εἰς δικαίους καὶ ἀμαρτωλούς. Οἱ δίκαιοι θὰ σταθοῦν εἰς τὰ δεξιά τοῦ Κυρίου καὶ θὰ τούς εἴπῃ: «Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου κληρόνομόσατε τὴν ήτοι μασμένην ὑμῖν θασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου». Ἀντιθέτως οἱ ἀμαρτωλοὶ θὰ σταθοῦν ἀριστερά καὶ θὰ τούς εἴπῃ: «Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον».

Οτι θὰ γίνη ἡ Δευτέρα Παρουσία μᾶς τὸ θεωριώνει ὁ Ἰδιος ὁ Χριστὸς μὲ τοὺς λόγους του: «Ἐρχεται ἡ ὥρα ἐν τῇ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ καὶ ἐκπορεύονται οἱ τ' ἀγαθὰ πράξαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως» (Ιω. ε', 28-29).

Ἐπειδὴ εἶναι ἀγνωστον πότε θὰ γίνη ἡ Δευτέρα Παρουσία, μὲ τὴν παραβολὴν τῶν δέκα Παρθένων διδασκόμεθα δτὶ, πρέπει νὰ εἴμεθα πάντοτε ἔτοιμοι νὰ ὑποδεχθῶμεν τὸν Σωτῆρα, κριτὴν τῶν πράξεών μας.

Τέλος μὲ τὸ 12ον καὶ τελευταῖον ἄρθρον παραδεχόμεθα ὅτι μετὰ τὴν παροῦσαν ζωήν, ποὺ εἶναι προσωρινή, ὑπάρχει μία ἄλλη ζωὴ ἀφθαρτος καὶ αἰώνια.

(1) «Ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις (Ἡσ. κοτ', 19)

(2) «Πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χώματι, ἐγερθήσονται» (Δανιὴλ ιβ', 2).

Μερική καὶ καθολική κρίσις

Άντας Η ἀμέσως μετά θάνατον κρίσις θὰ είναι μερική μόνον. Αἱ ψυχαὶ τῶν νεκρῶν θὰ εὑρίσκωνται εἰς μίαν μέσην κατάστασιν, εἰς τὴν δποίαν θ' ἀπολαύουν μέρος μόνον τῶν ἀμοιβῶν· καὶ τῶν ποινῶν ποὺ θὰ ἐπιθεθοῦν εἰς αὐτοὺς κατὰ τὴν καθολικὴν κρίσιν. Η καθολικὴ κρίσις θὰ γίνῃ μετά τὸ τέλος τοῦ κόσμου τούτου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΜΥΣΤΗΡΙΑ

Μυστήρια λέγονται αἱ ιεραὶ ἔκειναι τελεταὶ τῆς Ἐκκλησίας μας αἱ δποίαι συνεστήθησαν ὅπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ διὰ τῶν δποίων μεταδίδεται εἰς τοὺς πιστούς ἡ ἀδράτος θεία χάρις δι' αἱσθητικῶν καὶ δρατῶν σημείων. Μ' αὐτὰ θεραπεύονται ψυχικά καὶ σωματικά νοσήματα τοῦ ἀνθρώπου, ἀναγεννᾶται οδης πνευματικῶς καὶ γίνεται ἄξιον μέλος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Τὰ ἐπτὰ μυστήρια είναι οἱ ἐπτὰ στύλοι ἐπὶ τῶν δποίων ἐστήριξεν ἡ ἀπειρος σοφία τοῦ Θεοῦ τὸν οἰκον αὐτῆς, δηλαδὴ τὴν Ἐκκλησίαν.

Τὰ μυστήρια συνέστησεν δι Κύριος εἰς τοὺς Ἀποστόλους, αὐτοὶ δὲ εἰς τοὺς διαδόχους των καὶ είναι τὰ ἔντις: τὸ θάπτισμα, τὸ χρῖσμα, ἡ εξομολόγησις, ἡ θεία εὐχαριστία, δι γάμος, ἡ ιερωσύνη καὶ τὸ εὐχέλαιον.

Απὸ τὰ μυστήρια τὰ τέσσαρα πρῶτα λέγονται ὑποχρεωτικὰ διότι εἰς αὐτὰ πρέπει νὰ λαμβάνουν μέρος δλοι οἱ Χριστιανοί. Τὰ τρία τελευταῖα λέγονται προαιρετικά, διότι ἀφήνονται εἰς τὴν προαιρεσιν τῶν Χριστιανῶν. "Ἄν θέλουν δηλαδὴ νυμφεύονται, γίνονται κληρικοὶ κ.τ.λ.

Πρὶν δι Χριστιανὸς λάθη μέρος εἰς τὸ μυστήριον, δφείλει πρῶτον νὰ καθαρισθῇ ψυχικῶς καὶ σωματικῶς, διότι τότε μόνον λαμβάνει τὴν θείαν χάριν καὶ τὴν δωρεάν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Σημαντικὸν ρόλον παίζουν τὰ αἱσθητά σημεῖα εἰς τὸ μυστήριον, δηλαδὴ ἡ ὥλη ἡ δποία χρησιμοποιεῖται π.χ. δι οἶνος, τὸ ἔλαιον κλπ. ὡς καὶ αἱ εὐχαὶ τοῦ κληρικοῦ. Ο κληρικὸς πρέπει νὰ είναι κανονικὸς καὶ ἡ τελετὴ νὰ διεξαχθῇ κανονικῶς. Τὰ μυστήρια είναι ἐπαναλαμβανόμενα καὶ μῆ. Δὲν ἐπαναλαμβάνονται τὸ θάπτισμα, τὸ χρῖσμα καὶ ἡ ιερωσύνη.

Ἑροπομῆ ἀπό τον οἰκονομόθεον γνώμονα "ν γύνενδνικ ἰδιωτ δι νιάπων νΑ" τανώκητό ὃτ δι οἴνων ὃτ ἐμι εἰσήντων δΤ εποπήδοσιοπό γοίτηπος ὃτ διν

Τό θάπτισμα

Τό θάπτισμα είναι τό πρώτον μυστήριον, μὲ τὸ ὅποιον ὁ ἀνθρωπὸς εἰσέρχεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, γίνεται μέλος αὐτῆς καὶ κοινωνὸς τῶν ἄλλων μυστηρίων. Διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ θάπτισματος, μὲ τὴν Θείαν χάριν, ὁ ἀνθρωπὸς καθαρίζεται ἀπὸ τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα.

Τό θάπτισμα συνέστησεν ὁ Ἰδιος ἡ Χριστὸς εἰς τοὺς μαθητὰς του ὅταν μετὰ τὴν ἀνάστασιν παρήγγειλε: «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, θαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» (Ματθ. κη', 19). Προηγουμένως εἶχε δώσει καὶ ὁ Ἰδιος τὸ παράδειγμα μὲ τὴν θάπτισίν του εἰς τὸν Ἱορδάνην ποταμόν.

“Οτι δὲ τὸ μυστήριον τοῦτο είναι ἀπαραίτητον διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς τῶν ἀνθρώπων, μᾶς τὸ λέγει πάλιν ὁ Κύριος: «Ἐὰν μὴ τις, γεννηθῇ ἔξι ὕδατος καὶ Πνεύματος οὐδὲ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν θασιλείαν τοῦ Θεοῦ» (Ιω. γ', 5). Καὶ ἀλλοῦ: «Ο πιστεύσας καὶ θαπτισθεὶς σωθήσεται» (Μαρκ. ιστ', 16). «Οσοι εἰς Χριστὸν ἐθαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε» συμπληρώνει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

Προτοῦ θαπτισθῇ ὁ ἀνθρωπὸς ἐρωτάται ἀπὸ τὸν Ἱερέα καὶ ὅμολογεῖ ὅτι ἀποτάσσεται καὶ ἀπαρνεῖται τὸν σατανᾶν καὶ τὴν ἀμαρτίαν καὶ συντάσσεται μὲ τὸν Χριστὸν καὶ πιστεύει εἰς αὐτόν. Καὶ αὐτὰ βέβαια τὰ δμολογεῖ μόνος του ἢν ἔχῃ ἡλικίαν. “Αν δμως, δπως συνήθως συμβαίνει, είναι νήπιον, τὴν δμολογίαν αὐτὴν κάμνει ὁ ἀνάδοχος (νουνός), ὁ ὅποιος πρέπει νὰ είναι Χριστιανὸς Ὁρθόδοξος καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν μόλις ἐνηλικιωθῇ τὸ νήπιον νὰ τὸ κατηχήσῃ διὰ νὰ γίνη καλὸς χριστιανός. Ή ὑποχρέωσις αὐτὴ τοῦ ἀναδόχου είναι ἀκόμη μεγαλυτέρα, ἢν τὸ νήπιον δέν ἔχῃ γονεῖς.

Μετὰ τὴν δμολογίαν τοῦ ἀναδόχου ὁ Ἱερεὺς καταδύει τὸν θαπτιζόμενον εἰς τὸ νερὸν τῆς κολυμβήθρας, ποὺ ἔχει προηγουμένως ἀγιασθῆ τρεῖς φοράς καὶ ἔχει χυθῆ εἰς αὐτὸν ἔλαιον λέγων: «Βαπτίζεται ὁ δοῦλος ἡ ἡ δούλη τοῦ Θεοῦ (δεῖνα) εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος».

Αἱ τρεῖς καταδύσεις συμβολίζουν τὴν τρίμερον ταφὴν καὶ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ. “Οπως δηλ. δ Χριστὸς μὲ τὴν Ἀνάστασιν του ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ μνῆμα ἀθάνατος οὕτω καὶ δ θαπτισθεὶς ἀπηλλάγη τῆς ἀμαρτίας διὰ τῆς καταδύσεως εἰς τὴν κολυμβήθραν, ἀνεστήθη ἡθικῶς καὶ ἔγινε νέος ἀνθρωπὸς.

“Αν τὸ παιδί είναι ἄρρωστον καὶ πρόκειται νὰ τὸ θλάψῃ τὸ νερό, ὁ Ἱερεὺς τὸ ραντίζει μόνον εἰς τὸ κεφάλι καὶ γίνεται τὸ μυστήριον. “Αν πάλιν τὸ παιδί κινδυνεύῃ ν' ἀποθάνῃ ἀθάπτιστον, τότε ἡμπορεῖ νὰ τὸ θαπτίσῃ ὁ ποιοισδήποτε. Τὸ ραντίζει μὲ τὸ νερὸν ἡ τὸ σηκώνει

τρεῖς φοράς εἰς τὸν ἀέρα καὶ κάθε φορὰν λέγει: «Βαπτίζεται ὁ δοῦλος ἡ ἡ δούλη τοῦ Θεοῦ (δεῖνα) κτλ». Τὸ νήπιον αὐτό, ἃν ζήσῃ, πρέπει γὰρ βαπτισθῆ κανονικὰ ἀπὸ ἵερέα.

Τὸ βαπτισμα εἶναι ὑποχρεωτικὸν μυστήριον καὶ γίνεται μίαν φοράν. Οἱ δυτικοὶ κάνουν τὸ βαπτισμα μόνον μὲν ράντισμα ὄδατος τρεῖς φοράς. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἀντίθετον πρὸς τὴν Ἀγίαν Γραφήν, ἡ ὅποια λέγει: «Καὶ βαπτισθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἀνέβη εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ὄδατος» (Ματθ. γ', 16).

Τὸ χρῖσμα

Χρῖσμα εἶναι τὸ μυστήριον διὰ τοῦ ὅποίου μεταδίδονται εἰς τὸν βαπτισθέντα τὰ χαρίσματα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, κατὰ τὴν στιγμὴν ποὺ ὁ ἵερεὺς χρίει αὐτὸν μὲ τὸ ἄγιον μύρον. Κάθε φορὰν ποὺ ὁ ἵερεὺς χρίει τὸν βαπτισθέντα, σταυροειδῶς, εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ σώματος καὶ τὰ αισθητήρια ὅργανά του, λέγει: «Σφραγίς δωρεᾶς πνεύματος ἀγίου. Ἄμην». Δηλαδὴ τὸ μύρον αὐτὸν εἶναι σφραγίς (ἀπόδειξις) πώς ὁ βαπτισθεὶς ἔλαβε τὴν δωρεάν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος.

Οὕτω λοιπὸν μὲ τὸ βαπτισμα καὶ τὸ χρῖσμα ὁ ἀνθρωπος ἐνισχύεται μὲ τὴν χάριν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος ν' ἄγωντεται πάντοτε κατὰ τῆς ἀμαρτίας, διὰ νὰ εἶναι ἀξιον τέκνον τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τοὺς ἀπόστολικούς χρόνους τὰ χαρίσματα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος οἱ Ἀπόστολοι μετέδιδον διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν εἰς τοὺς βαπτιζομένους. Ἀργότερον ἀντικατεστάθη διὰ τῆς χρίσεως μὲ ἄγιον μύρον.

Τὸ ἄγιον μύρον παρασκευάζεται εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως μὲ τεσσαράκοντα ἀρώματα (λάδι, λιθάνι, μαστίχα σμύρνα κ.ἄ.) καὶ ἀγίαζεται ἀπὸ τὸν Πατριάρχην τὴν Μεγάλην Πέμπτην. Ἀπ' ἔκει τὸ προμηθεύεται καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος διὰ νὰ δείξῃ τὸ σεβασμόν της εἰς τὸ Πατριαρχεῖον καὶ τὸ μοιράζει εἰς δλους τοὺς ναοὺς τῆς γώρας. «Ολαι αἱ ἄλλαι αὐτοκέφαλοι ἐκκλησίαι παρασκευάζουν μόναι τῶν τὸ ἄγιον μύρον.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία δὲν κάμνει τὸ χρῖσμα μαζὶ μὲ τὸ βαπτισμα ἀλλ᾽ ὅταν γίνουν 12 ἑταν τὰ κορίτσια καὶ 14 τ' ἀγόρια. Τὸ μυστήριον τελεῖται ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον ὁ ὅποιος ἀλείφει μόνον τὸ μέτωπον τοῦ παιδιοῦ. Ἡ ἕορτὴ ποὺ ἔχουν καθιερώσει οἱ Δυτικοὶ διὰ τὸ χρῖσμα, λέγεται τῆς Ἀγίας Δωρεᾶς. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι θεωροῦν τὸ χρῖσμα ἀπλῆν τελετὴν καὶ τὸ τελοῦν μὲ ἀπλῆν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν καὶ . ὅχι μὲ μύρον.

‘Η έξομολόγησις

Τό διάπτισμα καθαρίζει, δπως είδομεν, τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἀνθρώπος ὡσάν ἀμαρτωλός - ἀφοῦ οὐδεὶς ἀναμάρτητος παρὰ μόνον ὁ Θεός - ἥμπορεῖ νὰ ὑποπέσῃ πάλιν εἰς ἀμαρτίαν, διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ Ἔκκλησία ὤρισεν ιδιαίτερον μυστήριον, ὑποχρεωτικὸν καὶ τοῦτο, που λέγεται ἔξομολόγησις ἢ μετάνοια. Μὲ τὸ μυστήριον αὐτὸ συγχωροῦνται αἱ ἀμαρτίαι μας. ‘Ο Ἰωάννης εἰς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν ἔξομολογοῦσε τοὺς προσερχομένους εἰς αὐτὸν καὶ κατόπιν τοὺς ἐθάπτιζε.

Τὴν ἔξομολόγησιν συνέστησεν ὁ Ἰδιος ὁ Χριστὸς ὅταν ἔδωσεν ἔξουσίαν εἰς τοὺς Ἀποστόλους νὰ συγχωροῦν τὰς ἀμαρτίας τῶν ἀνθρώπων καὶ τοὺς εἶπε: «Λάβετε Πνεῦμα ‘Ἄγιον’ ἀν τινῶν ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, ἀν τινῶν κρατήτε, κεκράτηνται (‘Ιω. κ’, 22-23). Οἱ Ἀπόστολοι μετεθίσασαν τὴν ἔξουσίαν τῆς ἔξομολογήσεως εἰς τοὺς ἐπισκόπους καὶ αὐτοὶ πάλιν ἔδωσαν τὴν ἄδειαν εἰς εύσεβεῖς καὶ ἐναρέτους ἵερεῖς νὰ ἔξομολογοῦν τοὺς Χριστιανούς. Οἱ τοιοῦτοι ἵερεῖς λέγονται πνευματικοί.

‘Ο Χριστιανὸς λοιπὸν ποὺ θέλει νὰ συγχωρηθοῦν αἱ ἀμαρτίαι του, ἀφοῦ μετανοήσει εἰλικρινά, πηγαίνει εἰς τὸν πνευματικὸν καὶ λέγει μὲ θάρρος ὅλα τ’ ἀμαρτήματά του. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην κανεὶς δὲν ἀκούει τὸν ἔξομολογούμενον παρὰ μόνον ὁ λυτρωτής Χριστός. ‘Ο πνευματικὸς ἀν καταλάβῃ δτι ὁ Χριστιανὸς μετενόησεν εἰλικρινά, εὕχεται εἰς τὸν Θεόν νὰ τὸν συγχωρήσῃ καὶ τοῦ δίδει τὴν ἄδειαν νὰ κοινωνήσῃ.

Οἱ Χριστιανοὶ δὲν πρέπει νὰ ἔξομολογοῦνται μόνον ὅταν θέλουν νὰ κοινωνήσουν, δπως συνηθίζεται νὰ γίνεται, ἀλλὰ κάθε φοράν ποὺ αἰσθάνονται δτι ήμάρτησαν. ‘Οπως δὲ γνωρίζομεν ὁ Θεός, ὡσάν μακρόθυμος καὶ πολυέλεος, συγχωρεῖ τὰς ἀμαρτίας τῶν ἀνθρώπων ποὺ εἰλικρινὰ μετανοοῦν. ‘Ο πνευματικὸς πρέπει νὰ ἔχῃ πίστιν, κοινωνίκην πεῖραν καὶ μόρφωσιν. Οὗτος δύναται νὰ ἐπιθάλῃ εἰς τὸν ἔξομολογούμενον τὰς πνευματικὰς ἀσκήσεις (ἐπιτίμια ἢ κανόνες).

‘Η Θεία εύχαριστία

‘Η Θεία εύχαριστία είναι καὶ αὐτὴ μυστήριον διότι μὲ τὰς εύχας τῆς Ἔκκλησίας ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος γίνονται Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ καὶ κοινωνοῦν οἱ Χριστιανοί. Λέγεται δὲ Θεία Εύχαριστία διότι κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον ὁ Χριστὸς προτοῦ εύλογήσει τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον ηγχαρίστησε τὸν Πατέρα του, Θεόν.

Τὸ μυστήριον τοῦτο είναι σπουδαιότατον διότι ἐνώνει τὸν ἀνθρώπον μὲ τὸν Χριστόν, συνεστήθη δὲ ἀπὸ τὸν Χριστὸν τὴν νύκτα τῆς Με-

γάλης Πέμπτης κατά τὸ Μυστικὸν Δεῖπνον. Εἶναι τὸ μυστήριον τῶν μυστηρίων, διότι μεταδίδεται δι' αὐτοῦ ὅχι ἀπλῶς μόνον ἡ Θεία χάρις, ἀλλὰ μαζὶ μὲ αὐτὴν καὶ ὁ χορηγὸς τῆς χάριτος καὶ μετὰ τοῦ δώρου καὶ ὁ δωρητής.

Τότε ὅπως γνωρίζομεν ἔκοψε πρῶτον τὸν ἄρτον καὶ, ἀφοῦ ηὔχαριστησε τὸν Θεόν, ηὔλογησε τὸν ἄρτον, τὸν ἔδωκεν εἰς τοὺς μαθητὰς του καὶ εἶπε: «Λάβετε φάγετε τοῦτο μού ἔστι τὸ σῶμά μου...». Δηλαδή: Λάβετε φάγετε αὐτὸ δὲν εἶναι ἄρτος ἀλλὰ τὸ Σῶμα μου ποὺ μετ' ὀλίγον παραδίδεται εἰς τὸν θάνατον διὰ νὰ συγχωρηθοῦν αἱ ἀμαρτίαι σας. Κατόπιν ἀφοῦ πάλιν ηὔχαριστησεν ηὔλογησεν καὶ τὸ ποτήριον μὲ τὸν οἶνον καὶ εἶπε: «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες...». Δηλαδή: Αὐτὸ ποὺ σᾶς δίνω εἶναι τὸ Αἷμα μου ποὺ χύνεται διὰ νὰ συγχωρηθοῦν αἱ ἀμαρτίαι σας καὶ νὰ λάβετε ζωὴν αἰώνιον. Καὶ εἰς τὸ τέλος προσέθεσε: «Τοῦτο ποιείτε εἰς ἐμήν ἀνάμνησιν».

Λέγων δὲ Χριστὸς «τῆς Καινῆς Διαθήκης», ἐννοεῖ τὴν νέαν συμφωνίαν τοῦ Θεοῦ μὲ τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ γίνῃ διάκρισις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἥτοι τῆς παλαιᾶς συμφωνίας ποὺ ἔκαμεν δ Θεὸς μὲ τοὺς Ἐθραίους διὰ τοῦ Μωϋσέως. Κατὰ τὴν νέαν λοιπὸν συμφωνίαν, μεσάζων εἶναι δὲ Χριστὸς δ ὁ ποιῶν ἀντιπροσωπεύει τὸν Θεόν ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸν ἀνθρωπὸν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

Διὰ νὰ ἔχῃ δὲ Χριστιανὸς τὸ δικαίωμα νὰ κοινωνήσῃ πρέπει πρῶτον νὰ ἔξοδολογηθῇ διὰ νὰ καθαρισθοῦν αἱ ἀμαρτίαι του. Κατόπιν καθαρὸς πλέον, ἡμπορεῖ νὰ δεχθῇ τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Κυρίου. Οἱ διπαδοὶ τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας κοινωνοῦν μόνον μὲ ἄρτον. Μὲ ἄρτον καὶ οἶνον κοινωνοῦν μόνον οἱ κληρικοί οὕτω καταπατεῖται ἡ ἐντολή, ἡ δποία λέγει: «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες». Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἀπορρίπτουν τὴν μετουσίωσιν καὶ παραδέχονται μόνον τὴν μετάδοσιν τῆς Θείας Χάριτος. Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία χρησιμοποιεῖ ἄρτον ἀζυμούν καὶ οἶνον ἀδιακρίτως χρώματος.

Ωστε, Θεία Εὐχαριστία εἶναι τὸ μυστήριον κατὰ τὸ δποίον συγχωρεῖται ἀπὸ τὸν Θεόν καὶ ἀναγεννᾶται καθεὶς δ ὁ ποιῶν μεταλαμβάνει τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον, δπου ἔχουν μεταβληθῆ εἰς Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Κυρίου.

“Οπως γνωρίζομεν ἀπὸ τὴν Ἀγίαν Γραφήν, δ Θεὸς ὅταν ἔπλασε τὸν Ἀδάμ ἔπλασε καὶ τὴν Εὕαν καὶ τὴν ἔκαμε σύντροφόν του. Κατόπιν τοὺς ηὔλογησε νὰ κάνουν παιδιά διὰ νὰ πληθύνῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἀπὸ τότε δ ἀνήρ καὶ ἡ γυνὴ ἐνώνονται μὲ τὴν θέλησίν των διὰ τοῦ δεσμοῦ τοῦ γάμου καὶ δημιουργεῖται ἡ οἰκογένεια, ἡ δποία

διατηρεῖ τὴν ὄρατὴν Ἐκκλησίαν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἡ ἔνωσις αὐτὴ τοῦ ζεύγους, ὅταν γίνεται ὑπὸ τὰς εὐλογίας τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι μυστήριον καὶ λέγεται γάμος. Κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τὸ δόποιον τελεῖ διερεύς (ἢ δὲ ἐπίσκοπος), στέλλεται εἰς τοὺς νεονύμφους ἡ Θεία χάρις, εὐλογοῦνται νὰ ζοῦν εύτυχεῖς καὶ ἀγαπημένοι καὶ ν' ἀναθρέψουν τὰ παιδιά των σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Τὸν γάμον συνέστησεν δὲ Θεός μετὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ πρώτου ζεύγους καὶ δὲ Ἰησοῦς Χριστὸς τὸν ηὐλόγησε καὶ τὸν ήγίασε διὰ τῆς παρουσίας του.

Οταν οἱ Φαρισαῖοι τὸν ἡρώτησαν ἀν ἐπιτρέπεται δὲ ἀνθρωπος νὰ χωρίζῃ τὴν γυναῖκα του, «οὐδὲ ἀνθρωπος» ἀπαντᾷ δὲ Ἰησοῦς «Θὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, θὰ προσκολληθῇ εἰς τὴν γυναῖκά του καὶ θὰ είναι οἱ δύο σάρκα μία. Ἐκείνους ποὺ δὲ Θεός συνέζευξε, δὲν ἤμπορει νὰ χωρίζῃ δὲ ἀνθρωπος».

Ο ἕδιος ηὐλόγησε καὶ τὸν ἐν Κανᾶ γάμον διόπου ἔκαμε καὶ τὸ πρῶτον του θαῦμα. Ο Ἀπόστολος Παῦλος ὠνόμασε τὸν γάμον μέγα μυστήριον. Δικαίως λοιπὸν θεωρεῖται δὲ γάμος τὸ θεμέλιον τῆς κοινωνίας.

Ο γάμος ἀπαγορεύεται δταν οἱ νεόνυμφοι εἶναι στενοὶ συγγενεῖς. Αν είναι ἀλλόθρησκοι, τὸ ἐν μέλος πρέπει νὰ βαπτισθῇ εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ ἄλλου. Δεύτερος γάμος ἐπιτρέπεται δταν ἀποθάνῃ τὸ ἐν μέλος, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ τρίτος γάμος. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐπιτρέπει τὴν διάλυσιν τοῦ γάμου μόνον δταν ὑπάρχουν σοθαροὶ λόγοι ποὺ κοθιστοῦν ἀδύνατον τὴν συμβίωσιν τῶν δύο συζύγων. Ἀντιθέτως εἰς τοὺς Διαμαρτυρομένους τὰ διαζύγια δίδονται εὐκολώτερον καὶ διὰ τοῦτο ἔκει δὲ θεσμὸς τῆς οἰκογενείας εἶναι δλιγάτερον ίσχυρός.

Οταν πρόκειται νὰ ἔλθουν εἰς γάμον δύο Χριστιανοὶ ποὺ διῆκουν εἰς διαφορετικὸν χριστιανικὸν δόγμα, ὅπως Ὁρθόδοξος μὲ Καθολικήν δὲν είνας - Ιδίως δὲ γυναῖκα - ὀφείλει πρῶτον νὰ βαπτισθῇ κατὰ τὸ δόγμα τοῦ ἄλλου καὶ κατόπιν γίνεται τὸ μυστήριον τοῦ γάμου. Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀπαγορεύει τὴν ἔκδοσιν διαζυγίου καὶ θεωρεῖ τὸν γάμον ἀδιάλυτον. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι θεωροῦν τὸν γάμον ἀπλῆν τελετήν.

·Η ιερωσύνη·

Ἡ ιερωσύνη εἶναι μυστήριον διότι μὲ τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν τοῦ ἐπισκόπου καὶ διὰ τῆς προσευχῆς δὲ χειροτονούμενος (διάκονος δὲ ιερεύς) λαμβάνει τὴν χάριν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, διὰ γίνη ἀξιος λειτουργὸς τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ μυστήριον τοῦτο συνέστησεν δὲ ἕδιος δὲ Χριστὸς δταν ἔξελέξει τοὺς Ἀποστόλους καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτοὺς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας.

Διὰ τῆς Θείας χάριτος δὲ χειροτονούμενος λαμβάνει τὴν ἔξουσίαν

νὰ διοικῇ τὸ ποίμνιόν του, νὰ διδάσκῃ αὐτὸ καὶ νὰ τελῇ τὰ Ἱερά μυ-
στήρια.

‘Ο γος κανών τῆς Α’ Οἰκουμενικῆς Συνόδου δρίζει δτι αὐτοὶ ποὺ
πρόκειται νὰ γίνουν Ἱερωμένοι, πρέπει νὰ είναι καθαροὶ ἀπὸ ἀμαρτῆ-
ματα ποὺ ἐμποδίζουν τὴν Ἱερωσύνην καὶ ἔξετάζεται ὁ Θίος καὶ ή ἐν γέ-
νει διαγωγή των (Βλ. Πηδάλιον Νικοδήμου - Α’ Οἰκ. Σύνοδος).

Οἱ βαθμοὶ τῶν Ἱερωμένων (ἢ κληρικῶν) εἰναι τρεῖς: δ βαθμὸς τοῦ
διακόνου, τοῦ πρεσβυτέρου (ἱερέως) καὶ τοῦ ἐπισκόπου. ‘Ο διάκονος
δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ τελῇ μόνος του τὴν λειτουργίαν ἢ τὰ μυστήρια
παρὰ θοηθεῖ (διακονεῖ) τὸν Ἱερέα καὶ τὸν ἐπίσκοπον κατὰ τὴν τελετὴν
τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων των. ‘Ο Ἱερέυς πάλιν τελεῖ τὴν λει-
τουργίαν ἢ καὶ δλα τὰ μυστήρια, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἱερωσύνην. Τέλος ὁ
ἐπίσκοπος τελεῖ δλα τὰ μυστήρια, κηρύττει τὸν Θεῖον λόγον καὶ διοι-
κεῖ τὴν Ἑκκλησίαν. Τὸν διάκονον καὶ τὸν Ἱερέα χειροτονεῖ ὁ ἐπίσκο-
πος, τὸν δὲ ἐπίσκοπον δύο ἄλλοι ἐπίσκοποι.

‘Η Ὁρθόδοξος Ἑκκλησία ἐπιτρέπει τὸν γάμον εἰς τοὺς κατωτέ-
ρους κληρικάδ (διάκονον καὶ Ἱερέα) ἐφ’ δσον ἔχουν ὑπανδρευθῆ
προτοῦ χειροτονηθοῦν. Οἱ ἐπίσκοποι μένουν ἄγαμοι. Ἀντιθέτως ἢ Κα-
θολικὴ Ἑκκλησία ἀπαγορεύει τὸν γάμον εἰς τοὺς κληρικοὺς δλων
τῶν βαθμῶν. Οἱ Προτεστάνται εἰναι ἔγγαμοι.

Οἱ κληρικοὶ διὰ νὰ καταστοῦν ἄξιοι ποιμένες τῆς Ἑκκλησίας
πρέπει νὰ είναι μορφωμένοι καὶ ἐνάρετοι. Οδτοὶ δνομάζονται ποι-
μένες, Διδάσκαλοι, Λειτουργοί, Ἑκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες. Εἰς τὴν
ἱερωσύνην ἔχομεν τοὺς τίτλους τοῦ Πατριάρχου, Ἀρχιεπισκόπου,
Μητροπολίτου, Ἀρχιμανδρίτου, Πρωτοσυγγέλου, Οἰκονόμου, Ἀρχι-
διακόνου κ.λ.π.

Τὸ εὔχέλαιον

Εὔχέλαιον εἰναι τὸ μυστήριον κατὰ τὸ ὅποιον ἀλειφόμενος ὁ
ἀσθενῆς μὲ ἡγιασμένον ἔλαιον ὑπὸ τῶν Ἱερέων θεραπεύεται διὰ τῆς
Θείας χάριτος ἀπὸ τὰς σωματικὰς καὶ ψυχικὰς ἀσθενείας.

Τὸ μυστήριον αὐτὸ εἰναι Θεοσύστατον, διότι οἱ ἔδιοι οἱ Ἀπόστο-
λοι ἀκολουθοῦντες δῆγηγίαν τοῦ Ἰησοῦ «Ἄλειφον ἔλαιώ πολλοὺς ἀρ-
ρώστους καὶ ἐθεράπευον» (Μαρκ. στ’, 13).

“Οταν ἔνας Χριστιανὸς εἰναι ἄρρωστος προσκαλεῖ τοὺς Ἱερεῖς,
προσεύχονται ἐπάνω εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἀλείφουν μὲ ἡγιασμένον ἔλαιον,
εἰς τὸ πρόσωπον, τὰς χεῖρας κλπ. “Αν ὁ ἄρρωστος μετενόησε, κα-
τέρχεται ἡ χάρις τοῦ Ἀγίου Πνεύματος καὶ θεραπεύεται ἀπὸ δλας
τὰς σωματικὰς καὶ ψυχικὰς ἀσθενείας. Αὐτὸ παραδέχεται καὶ συν-
στᾶ καὶ ὁ Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος.

‘Η προσευχὴ ποὺ συνοδεύεται μὲ ἀλειμμα τοῦ ἀρρώστου δι’ ἡγια-
σμένου ἐλαίου εἰναι μυστήριον καὶ λέγεται εὐχέλαιον (εὐχὴ καὶ ἐλαι-
ον). Τοῦτο σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ τὸ συνέστησαν οἱ
Ἀπόστολοι, δὲ Ἰάκωβος γράφει: «Ἄσθενεῖ τις ἐν ἡμῖν; προκαλεσά-
σθι τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ προσευξάτωσαν ἐπ’ αὐ-
τὸν, ἀλειψάντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν δύναμι τοῦ Κυρίου» (Ἰακ. 5, 14).

Εύχελαιον ἐπεκράτησε νὰ γίνεται εἰς δόλους τοὺς ναοὺς τὴν Μεγάλην Τετάρτην, διὰ νὰ κοινωνήσουν οἱ Χριστιανοὶ μετὰ τὴν Λειτουργίαν τῆς Μεγάλης Πέμπτης.

‘Ημπορεῖ δῆμως νὰ γίνεται διποτεδήποτε ἀρκεῖ νὰ τὸ ζητήσῃ ὁ ἀρ-
ρωστος. Κατ’ αὐτὸ διάγαγνώσκονται 7 Εὔαγνέλια, καὶ 7 Ἀπότολε-

Τὸ μυστήριον τελεῖ ὁ ἐπίσκοπος ή οἱ ἱερεῖς (συνήθως ἐπτά). Γίνεται, ὅπως εἴπομεν, δταν ἔνας εἶναι ἄρρωστος διὰ νὰ ἐπανεύρῃ τὴν ὑγείαν του, ἀλλὰ καὶ δταν εἶναι ὑγιῆς, διὰ νὰ συγχωρθοῦν αἱ ἀμαρτίαι. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι δὲν παραδέχονται τὸ εὐχέλαιον, οἱ δὲ παπικοὶ τὸ τελοῦν μόνον διὰ τοὺς μελλοθανάτους. Τὸ τελεῖ δὲ ὁ ἀρχιερεὺς μόνον. Τοῦτο εἶναι ἀντίθετον πρὸς τὴν ρητὴν ἐντολὴν τοῦ Ἰακώβου ('Ιακ. ε', 14-16). Οἱ καθολικοὶ μάλιστα δὲν τὸ παρέχουν εἰς τοὺς παράφρονας, τοὺς πολεμιστάς, τοὺς ἀνηλίκους καὶ τοὺς καταδικασθέντας εἰς θάνατον.

νέοντι γάλακτοις οὐρανοῖς πόροις απογείωσεν τὸ δύναμιν ἔνθετον. Οὐ καὶ
ἔδωκεν γένερον πλούτον τούτον, τὸν γάλακτον γάλακτον, τὸν γάλακτον γάλακτον.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΘΙΚΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΑΙ ΔΕΚΑ ΕΝΤΟΛΑΙ

Ο νόμος του θεού προστάτης μας είναι η Κύρια Λογοθεία. Μεταξύ των νόμων της Αγίας Βίβλου, ο νόμος της Κύριας Λογοθείας είναι ο πιο σημαντικός. Τον έχει ο Ιησούς Χριστός από την πρώτη ώρα της ζωής του. Η Κύρια Λογοθεία είναι ο πιο σημαντικός νόμος της Αγίας Βίβλου.

Ο θεϊκός νόμος περιλαμβάνεται εἰς τὰς δέκα ἐντολάς που έδωσεν ο Θεός πρὸς τὸν Μωϋσῆν, ἐπὶ τοῦ ὅρους Σινᾶ, ἵπειτα δὲ πλήρως καὶ τελείως ἀπεκαλύφθη ἐν τῇ Καίνῃ Διαθήκῃ, διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Αἱ δέκα ἐντολαί, ποὺ λέγονται καὶ Δεκάλογος ἀλλὰ καὶ νόμος τοῦ Μωϋσέως, είναι:

1) Ἐγὼ εἰμὶ Κύριος ὁ Θεός σου· οὐκ ἔσονται σοι Θεοὶ ἔτεροι πλὴν ἐμοῦ.

2) Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὐδὲ παντὸς δμοίωμα· δσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ δσα ἐν τῇ γῇ κάτω καὶ δσα ἐν τοῖς ὅντασιν ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις, οὐδὲ μὴ λατρεύσης αὐτοῖς.

3) Οὐ λήψῃ ὄντα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ.

4) Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου ἀγιάζειν αὐτήν ἐξ ἡμέρας ἐργᾶς καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ, Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου.

5) Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοὶ γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένηται ἐπὶ τῆς γῆς.

6) Οὐ φονεύσεις.

7) Οὐ μοιχεύσεις.

8) Οὐ κλέψεις.

9) Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τὸν πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ.

10) Οὐκ ἐπιθυμητήσεις δσα τῷ πλησίον σου ἔστιν.

Απὸ τὰς δανωτέρων ἐντολάς, αἱ τέσσαρες πρῶται δαναφέρονται εἰς τὰ καθήκοντα ποὺ ἔχει δ ἀνθρωπος πρὸς τὸν Θεόν καὶ αἱ ὑπόλοιποι ἔξι, εἰς τὰ καθήκοντά του πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

Ο Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς συνώψισε τὸν Μωσαϊκὸν νόμον εἰς δύο μόνον ἐντολάς: α) Ν' ἀγαπήσωμεν τὸν Θεόν μὲ δλην τὴν καρδίαν μας, μὲ δλην τὴν ψυχὴν καὶ δλον τὸν νοῦν μας· καὶ β) ν' ἀγαπήσωμεν τὸν πλησίον μας δπως τὸν ἑαυτόν μας (Ματθ. κθ', 37-40).

Μὲ τὰς δύο αὐτὰς μεγάλας ἐντολάς του δ Ἰησοῦς δὲν καταργεῖ ̄εθαίως τὸν νόμον ἀλλὰ θέλει νὰ τὸν ἔφαρμόζωμεν συμπληρωμένον. Τοῦτο εἶναι πολὺ λογικὸν. διότι δ Χριστὸς δὲν ἐδίδαξε νέον Θεόν ἀλλὰ τὸν Θεόν τοῦ Ἀθραάμ, τοῦ Ἰσαάκ καὶ τοῦ Ἰακώβ, δ ὅποιος ἔφανέρωσε τὸν ἑαυτόν του καὶ τὸ θέλημά του εἰς τὸν Μωσαϊκὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας (¹). Κέντρον λοιπὸν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἶναι ἡ ἔννοια τῆς ἀγάπης. Η ἀγάπη ἔχει τὴν καταγωγὴν τῆς ἀπὸ τὸν Θεόν καὶ δ Θεός εἶναι ἀγάπη. Διὰ τοῦτο ὅποιος δὲν ἀγαπᾷ τὸν πλησίον του (²), τὸν συνάνθρωπόν του, δὲν γνωρίζει τὸν Θεόν καὶ ἐπομένως δὲν ἥμπορει νὰ γίνῃ ἀληθινὸς Χριστιανός. Ο Δεκάλογος εἶναι δ ἡθικὸς κῶδις τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ανάλυσις τῶν δέκα ἐντολῶν

Α'. Τὰ καθήκοντά μας πρὸς τὸν Θεόν

Πρώτη ἐντολή. «Ἐγὼ εἰμὶ Κύριος δ Θεός σου· οὐκ ἔσονται σοι Θεοὶ ἔτεροι πλὴν ἐμοῦ.

Ἄπο τὴν πρώτην ἐντολὴν διδασκόμεθα ὅτι ἔνας εἶναι δ ἀληθινὸς Θεός δ ὅποιος ἔφανέρωσε τὸν ἑαυτόν του εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῶν Πατριαρχῶν, τοῦ Μωϋσέως, τῶν προφητῶν καὶ τέλος διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀλλοι Θεοὶ ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸν δὲν ὑπάρχουν καὶ εἰς αὐτὸν πρέπει νὰ πιστεύωμεν καὶ νὰ τὸν λατρεύωμεν.

Τὴν πρώτην ἐντολὴν παραβαίνουν.

- α) Οἱ ἄθεοι ποὺ δὲν πιστεύουν εἰς κανένα Θεόν.
- β) "Οσοι πιστεύουν εἰς πολλοὺς Θεούς.
- γ) "Οσοι δὲν παραδέχονται τὴν Ἁγίαν Γραφὴν καὶ ἀμφιθάλλουν διὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰ θαύματα τοῦ Κυρίου.

Δευτέρα ἐντολή. «Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον, οὐδὲ παντὸς δμοίωμα· δσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ δσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ δσα ἐν τοῖς ὕδαις ὑπὸ κάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις, οὐδὲ μὴ λατρεύσῃς αὐτοῖς».

Η δευτέρα ἐντολὴ συμπληρώνει τὴν πρώτην καὶ μᾶς ἀποτρέπει

1) «Ἐγὼ εἰμὶ δ Θεός τοῦ Ἀθραάμ καὶ δ Θεές τοῦ Ἰσαάκ καὶ δ Θεός τοῦ Ἰακώβ. Δὲν εἰμαι δ Θεός τῶν νεκρῶν ἀλλὰ τῶν ζώντων» (Ματθ. κθ', 32 καὶ Μαρκ., ιθ', 26).

2) Τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον, δ Κύριος ἐδίδαξε μὲ τὴν θαυμασίαν παραβολὴν τοῦ ἀγαθοῦ Σαμαρείτου.

ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρείαν. Μᾶς διδάσκει λοιπὸν ὅτι δὲν πρέπει νὰ κάμνωμεν εἰδωλα (ἀγάλματα) ή ἄλλα ὁμοιώματα ψευδῆ πού εύρισκονται εἴτε εἰς τὸν οὐρανὸν (ἱλιος, σελήνη, ἄστρα κ.τ.λ.) εἴτε εἰς τὴν γῆν (δένδρα, ζῷα κλπ) εἴτε ἐντὸς τοῦ νεροῦ εἴτε κάτω εἰς τὴν γῆν. "Ολ' αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ τὰ προσκυνῶμεν καὶ νὰ τὰ λατρεύωμεν, διότι δὲν εἶναι θεοί ἀλλὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ.

Ἡ προσκύνησις τῶν ἀγίων εἰκόνων δὲν θεωρεῖται ἀπὸ τὴν θρησκείαν μας εἰδωλολατρεία διότι εἰς αὐτὰς δὲν προσκυνοῦμεν τὸ ξύλον ἀλλὰ τιμῶμεν τὸ πρόσωπον ποὺ παριστάνει ἡ εἰκών. Ἡ προσκύνησις τοῦ εἰκονιζόμενου προσώπου εἰς τὴν εἰκόνα εἶναι τιμητική καὶ οὐχὶ λατρευτική, ἢτις ἀνήκει μόνον εἰς τὸν Θεόν.

Τρίτη ἐντολή. «Οὐ λήψῃ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματάίῳ νυοῦ!» Απὸ τὴν τρίτην ἐντολὴν διδασκόμεθα ὅτι δὲν πρέπει νὰ χρησιμοποιῶμεν χωρὶς λόγον τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶναι ιερώτατον καὶ πρέπει νὰ προφέρεται μὲν θαύτατον σεβασμόν.

"Οσοι λοιπὸν ἀναφέρουν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας καὶ τῶν ἀγίων δι' ἀστεῖα πράγματα ή διὰ νὰ κάμνουν τοὺς ἄλλους νὰ τοὺς πιστεύσουν εἰς διὰ τοὺς λέγουν (δπως, μὰ τὸν Θεὸν κ.τ.λ.), δοσοὶ δρκίζονται μὲν τὸ τίποτε, δοσοὶ καταράνται τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ δοσοὶ θλασφημοῦν τὰ θεῖα καὶ τὰ ιερά, δλοὶ αὐτοὶ παραβάνουν τὴν τρίτην ἐντολὴν καὶ τιμωροῦνται ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας καὶ ἀπὸ τὸν Θεόν.

"Ο Χριστὸς εἶπε ν' ἀρκούμεθα εἰς τὸ «ναί, ναί» καὶ τὸ «οχι, οχι». Ο Ἀπόστολος Παῦλος πολλὰς φοράς, διὰ νὰ θεωραίσῃ τὴν ἀλήθειαν τῶν ἐπιστολῶν του, γράφει: «Μάρτυς μου δ Θεός».

Η Πολιτεία ἐπιθάλλει τὸν ὅρκον εἰς τὰ δικαστήρια διὰ νὰ θεωραίωνται ἡ ἀλήθεια, εἰς τοὺς ὑπαλλήλους διὰ νὰ ἐκτελοῦν εὔσυνειδήτως τὰ καθήκοντά των" καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας, διὰ νὰ μήν ἔγκαταλείπουν ποτὲ τὴν σημαίαν τῆς πατρίδος των; παρὰ ν' ἀγωνίζωνται διὰ τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἐλευθερίαν των μέχρι καὶ τῆς τελευταίας ρανδίδος τοῦ αἷματός των.

Τὸν ὅρκον παραβαίνουν δοσοὶ δρκίζονται ψεύματα (ψεύδορκοι) καὶ δοσοὶ δὲν τηροῦν τὸν ὅρκον ποὺ ἔδωσαν (ἐπίορκοι).

Οἱ τοιοῦτοι ἀνθρώποι εἶναι ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν κοινωνίαν, διότι ἀφοῦ δὲν φοβοῦνται τὸν Θεόν, πῶς θὰ φοβηθοῦν τοὺς ἀνθρωπίνους νόμους; Διὰ τούτο η ψευδορκία καὶ η ἐπιορκία τιμωροῦνται αὐστηρῶς ἀπὸ τοὺς πολιτικούς νόμους.

Τετάρτη ἐντολή. «Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου ἀγάπειν αὐτὴν ἔξημέρας ἔοργα καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σους τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ, Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου».

Από τὴν τετάρτην ἐντολὴν διδασκόμεθα νὰ ἔργαζωμεθα ἕξ ἡμέρας, τὴν δ' ἔθδόμην ν' ἀναπαύμεθα καὶ νὰ τὴν ἀφιερώνωμεν εἰς τὸν Θεόν. Οἱ Ἐθραῖοι ἔχουν ἡμέραν ἀναπαύσεως καὶ λατρείας τὸ Σάββατον. Ἡμεῖς ἔχομεν τὴν Κυριακὴν διότι τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἀνεστήθη ὁ Χριστός. Ὁνομάσθη δὲ Κυριακή, διότι εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὸν Κύριον. Ἡ Κυριακὴ ὑπενθυμίζει τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ μεγάλου ἔργου τῆς ἀναδημιουργίας τοῦ Κόσμου. "Οσον ἀνωτέρα εἶναι ἡ ἀναδημιουργία τῆς ἀπλῆς δημιουργίας, ἐπὶ τοσοῦτον ὑπερέχει κατὰ τὴν ἱερότητα καὶ τὴν ἀξίαν ἡ Κυριακὴ τοῦ Σαββάτου τῶν Ἐθραίων.

Τὴν Κυριακὴν λοιπὸν καὶ τὰς μεγάλας ἔορτάς οἱ Χριστιανοὶ πρέπει νὰ πηγαίνουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν νὰ εύχαριστοῦν τὸν Θεόν, ν' ἀκούουν μ' εὐλάβειαν καὶ προσοχὴν τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ. "Οσοι διὰ διαφόρους λόγους δὲν δύνανται νὰ μεταβαίνουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἃς προσεύχωνται εἰς τὸ σπίτι των. Ἀκόμη τὴν Κυριακὴν πρέπει ν' ἀπασχολώμεθα μὲ ἔργα φιλανθρωπίας, διποτες: νὰ ἐπισκεπτώμεθα τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τοὺς φυλακισμένους, νὰ βοηθῶμεν τοὺς πτωχοὺς κ.τ.λ. Ἡ τοιαύτη ἔργασία ὅχι μόνον δὲν ἀπαγορεύεται ἀλλὰ ἐπιθάλλεται ἀπὸ τὴν θρησκείαν μας.

Τὴν τετάρτην ἐντολὴν παραβάνουν δοσοὶ ἔργαζονται τὴν Κυριακὴν καὶ τὰς ἔορτάς· καὶ δοσοὶ δὲν πηγαίνουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Β' Τὰ καθήκοντά μας πρὸς τὸν πλησίον

Πέμπτη ἐντολή. «Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σου γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένηται ἐπὶ τῆς γῆς».

Ἡ πέμπτη ἐντολὴ μᾶς διδάσκει δτὶ πρέπει νὰ τιμῶμεν τοὺς γονεῖς μας, διὰ νὰ εύτυχήσωμεν εἰς τὸν θίον μας καὶ νὰ ζήσωμεν πολλὰ ἔτη.

Οἱ γονεῖς εἶναι οἱ μεγαλύτεροι εὐεργέται μας, μετὰ τὸν Θεόν, διότι μᾶς ἐγένεντο, μᾶς ἀνέθρεψαν μὲ μεγάλους κόπους καὶ στερήσεις, μᾶς περιποιήθησαν καὶ ὑπέφεραν ὥσπου νὰ μεγαλώσωμεν. Τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην πρὸς τοὺς γονεῖς μας πρέπει νὰ ἐκδηλώνωμεν πάντοτε καὶ πρὸ παντὸς ὅταν γηράσουν, διότι τότε ἔχουν περισσότερον τὴν ἀνάγκην μας.

Ἡ Ἱερά Γραφὴ ἀναφέρει δτὶ πατέρα τοῦ ἐκτυποῦνσε ἢ ἐκακολογοῦνσε τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα του κατεδικάζετο εἰς θάνατον (*). Καὶ ὅλοι πάλιν. «Ἡ εὐλογία τοῦ πατέρα στηρίζει σπίτια, ἢ δὲ κατάρα τῆς μητέρας ἐκριζώνει θεμέλια (Σειράχ γ', 9).

(*) Βλ. "Ἐξοδος Κεφ. κα', ἔδ. 15. «ὅς τύπτει πατέρα αὐτοῦ ἢ μητέρα αὐτοῦ, θανάτῳ θανατούσθω». Καὶ ἔδαφ. 16 «ὅς κακολογῶν πατέρα αὐτοῦ ἢ μητέρα αὐτοῦ τελευτήσει θανάτῳ». Ἐπίσης Εὐαγγέλιον κατὰ Μᾶρκον (Κεφ. ζ', 10) «ὅς κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτάτῳ».

Παράδειγμα σεβασμοῦ καὶ ὑποταγῆς εἰς τοὺς γονεῖς, μᾶς ἔδωσεν καὶ δὲδιος δὲ Χριστὸς ὅταν, εὐρισκόμενος ἐπάνω εἰς τὸν σταυρόν, παρέδωσε τὴν μητέρα του εἰς τὸν ἀγαπημένον του μαθητήν, τὸν Ἰωάννην. Ἐπίσης ὅταν ἐπρόκειτο ν' ἀποθάνῃ, θέλων νὰ δείξῃ ὅτι ὑποτάσσεται εἰς τὸ θέλημα τοῦ Πατρός του, εἶπε: «Πάτερ μου εἰς χεῖράς σου παραθέτω τὸ πνεῦμά μου» (Λουκ. κγ', 46).

Ἄναλογα μὲ τοὺς γονεῖς πρέπει νὰ φερῷμεθα καὶ εἰς τοὺς κληρικούς, τοὺς διδασκάλους, τοὺς κηδεμόνας καὶ τοὺς μεγαλυτέρους ἀδελφούς μας, διότι ὅλοι αὐτοὶ φροντίζουν διὰ τὸ καλόν μας. Τὸ δὲδιον ἡμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν καὶ διὰ τοὺς ἄρχοντας τῆς Πολιτείας, οἱ διόποιοι φροντίζουν διὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἡσυχίαν τῆς κοινωνίας.

«Ἐκτῇ ἐντολῇ. «Οὐ φονεύσεις».

Ἡ ἐντολὴ αὐτὴ μᾶς διδάσκει ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀφαιρῶμεν τὴν ζωὴν τοῦ ἄλλου. Τοιούτον δικαίωμα ἔχει μόνον δὲ Θεός ποὺ τὸν ἔδημιούργησε καὶ κανεὶς ἄλλος. Ὁ φόνος εἶναι ἄμεσος καὶ ἔμμεσος καὶ εἶναι τὸ μεγαλύτερον καὶ τρομερώτερον ἔγκλημα τοῦ ἀνθρώπου, τιμωροῦμενον αὐστηρῶς ἀπὸ τὴν Πολιτείαν. Ἡ τιμωρία διὰ φόνου μετριάζεται, ὅταν γίνη ἔξι ἀμελείας, ἥ ὅταν ἀμυνώμεθα νὰ σώσωμεν τὴν ζωὴν μας.

Τὴν ἐντολὴν παραβαίνουν καὶ δοἱ αὐτοκτονοῦν, διότι καὶ ἡ αὐτοκτονία θεωρεῖται φόνος. Ἐπειτα δοἱ αὐτοκτονοῦν δὲν ἔχουν καιρὸν νὰ μετανοήσουν διὰ τὸ ἔγκλημα ποὺ ἔκαμαν. Διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους οἱ αὐτοκτονοῦντες δὲν κηδεύονται μὲ ἐκκλησιαστικάς τιμάς. Ἐπιτρέπεται μόνον δὲ ο φόνος ποὺ ἐπιθάλλει ἥ Πολιτεία εἰς τοὺς ληστὰς καὶ τοὺς κακούργους διὰ νὰ ἀσφαλισθῇ ἡ ζωὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν πολιτῶν της. Ἐπίσης οἱ φόνοι ποὺ γίνονται εἰς τὸν πόλεμον. Ὁ πόλεμος θεωρεῖται ἄμυνα τοῦ κράτους κατὰ τῶν ἔξωτερικῶν ἔχθρῶν του ποὺ ἀπειλοῦν τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν περιουσίαν τῶν πολιτῶν.

«Ἐεδόμη ἐντολῇ. «Οὐ μοιχεύσεις».

Ἡ ἐεδόμη ἐντολὴ μᾶς διδάσκει ὅτι δὲν πρέπει νὰ προσθάλλωμεν τὴν τιμὴν τοῦ ἄλλου. Τρία εἶναι τὰ πολυτιμώτερα ἀγαθά τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία. Ἡ τιμὴ τῆς οἰκογενείας εἶναι βάσις τῆς εὐημερίας τῆς κοινωνίας καὶ πρέπει νὰ τὴν σεβῷμεθα, δπως θεοίως ἔχομεν τὴν δέξιωσιν νὰ σέβωνται καὶ οἱ ἄλλοι τὴν ἰδικήν μας τιμὴν. Οἰκογένεια χωρὶς τιμὴν διαλύεται καὶ ἡ διάλυσις αὐτὴ βλάπτει τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν πρόοδον τῆς κοινωνίας. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἥ Πολιτεία τιμωρεῖ αὐστηρὰ αὐτοὺς ποὺ προσθάλλουν τὴν τιμὴν τοῦ ἄλλου, δπως καὶ τὸν φόνον.

Αλλὰ δὲν ἀρκεῖ νὰ μὴ προσθάλλωμεν τὴν τιμὴν τῶν συνανθρώπων μας. Πρέπει νὰ σεβῷμεθα καὶ τὴν ἰδικήν μας τιμὴν. «Τὸ σῶμά μας

είναι ναός τοῦ Ἀγίου Πνεύματος» λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Α' Κορ. στ', 19).

Προσθάλλουν τὴν τιμὴν των δοσοὶ κάνουν ἀνηθίκους πράξεις, διαθάζουν ἀνήθικα βιθλία, παρακολουθοῦν εἰς τοὺς κινηματογράφους καὶ τὰ θέατρα ἄσεμνα θεάματα, διότι ὅλα αὐτὰ ὀδηγοῦν πρὸς τὴν διαφθορὰν καὶ τὴν ἀνηθικότητα. Ἐπίσης πρέπει ν' ἀποφεύγωνται ἀπὸ τοὺς νέους αἱ κακαὶ συναναστροφαὶ διότι είναι ἐστίαι μολύνσεως, σχολεῖα ἀνηθικότητος. «Αἱ κακαὶ συναναστροφαὶ διαφθείρουν τὰ χρηστὰ ἥθη» ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοι μας καὶ διεκρύζεν ἀργότερον δὲ Παῦλος (Α' Κορ. ε', 13). Τοῦτο θεθαίως πολὺ φυσικὸν διότι τὸ κακὸν μεταδίδεται εὔκολώτερον, δὲ ἀνθρωπος είναι μιμητικὸς ἐκ φύσεως. Ο νέος ποὺ βλέπει καὶ ἀκούει κακὰ πράγματα, δοσοὶ ἄγνος καὶ ἀν είναι, νικᾶται ἀπὸ τὴν μωρὰν φιλοτιμίαν νὰ μὴ φανῇ καθυστερημένος ἀπὸ τοὺς κακοὺς συντρόφους του καὶ οὕτω παρασύρεται. Ιδοὺ διατὶ οἱ γονεῖς ὀφείλουν νὰ γνωρίζουν μὲ ποίους συναναστρέφονται τὰ παιδιά των καὶ νὰ λαμβάνουν ἀνάλογα μέτρα διὰ τὴν προφύλαξίν των ἀπὸ τὸ κακόν.

Ογδόη ἐντολή. «Οὐ κλέψεις».

Η ἐντολὴ αὐτὴ διδάσκει πῶς δὲν πρέπει νὰ κλέπτωμεν. Η περιουσία τοῦ καθενός, εἴτε μικρὰ είναι εἴτε μεγάλη, είναι ίερὰ διότι ἔξασφαλίζει τὰ μέσα διὰ τὴν ζωὴν τῆς οἰκογενείας. Ἐπειτα δποιος κλέπτει συνηθίζει εἰς τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν δκνηρίαν ποὺ σπρώχνουν τὸν ἀνθρωπὸν εἰς τὸ κακόν.

«Η ἀργία είναι μήτηρ κακίας», ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοι μας. Η Ἀγία Γραφὴ μᾶς διδάσκει ὅχι μόνον νὰ μὴν κλέπτωμεν τοὺς ἄλλους ἀλλὰ νὰ ἀγαπῶμεν τὴν ἔργασίαν καὶ νὰ βοηθῶμεν τὸν πλησίον μας. Η φιλεργία, ή ἀπλότης, ή ἀφιλοκέρδεια καὶ ή ἔγκράτεια είναι ἀρεταί, αἱ δποιαὶ μᾶς προφυλάσσουν ἀπὸ τὴν συνήθειαν τῆς κλοπῆς.

Κλέπται ἀκόμη θεωροῦνται οἱ τοκογλύφοι, δοσοὶ κλέπτουν εἰς τὰ ζύγια, δοσοὶ νοθεύουν τὸ ἐμπόρευμα, δοσοὶ δὲν ἐπιστρέφουν ἔνα πράγματα ποὺ εύρισκουν, δοσοὶ δὲν πληρώνουν τὰ χρέη των, οἱ ζητιῶνοι ποὺ προσποιοῦνται τὸν ἀσθενῆ καὶ γενικῶς δποιοι προσπαθοῦν νὰ ζοῦν εἰς βάρος τῶν ἄλλων ἀνθρώπων μὲ ἀπάτην καὶ δόλον. Τὸ χειρότερον εἶδος κλοπῆς είναι ή ληστεία.

Ἐνάτη ἐντολή. «Οὐ φευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν φευδῆ».

Η ἐντολὴ αὐτὴ μᾶς διδάσκει νὰ μὴν ὀρκιζώμεθα ψεύματα καὶ πρὸ παντὸς εἰς τὰ δικαστήρια ὅπου κρίνεται δπι πολυτιμώτερον ἔχει δὲν θρωπος, δηλαδὴ ή ζωή, ή τιμὴ καὶ ή περιουσία του. Παντοῦ καὶ πάντοτε πρέπει νὰ λέγωμεν ξηράν τὴν ἀλήθειαν καὶ μόνον τὴν ἀλήθειαν. Η

ψευδομαρτυρία διαστρέφει τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡμπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ κάθε κακόν.

Αντίθετα ἡ φιλαλήθεια καὶ ἡ εἰλικρίνεια τιμοῦν τὸν ἀνθρωπον.

Τὴν ἐνάτην ἐντολὴν παραβαίνουν καὶ ἔκεινοι ποὺ συκοφάντοῦν καὶ κακολογοῦν τούς ἄλλους διότι αὐτὸ δῆγει εἰς φιλονικίας καὶ πολλάς φοράς εἰς ἐγκλήματα. «Νὰ μὴν κατακρίνωμεν τὸν πλησίον μας» λέγει ὁ Χριστός «ἴνα μὴ κατακριθῶμεν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τὸν Θεόν. Μὴ κρίνετε ἴνα μὴ κριθῆτε ...» (Μαθ. ζ', 1).

ΔΕΚΑΤΗ ἐντολὴ. «Οὐκ ἐπιθυμήσεις δσα τῷ πλησίον σου ἑστίν».

Ἡ τελευταία ἐντολὴ μᾶς διδάσκει ὅτι ὁ καλὸς Χριστιανὸς δὲν ἀρκεῖ νὰ ἔκτελῇ πιστῶς δσα ἐμάθαμεν ἔως τώρα, διὰ νὰ εἶναι ἀρεστὸς εἰς τὸν Θεόν, ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ μὴν ἐπιθυμῇ ξένα πράγματα. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ θλέπωμεν τ' ἀγαθά τοῦ ἄλλου μὲ φθόνον καὶ μὲ ζήλειαν καὶ νὰ τὰ ἐπιθυμῶμεν, διότι αὐτὸ δῆμπορεῖ νὰ μᾶς ὠθήσῃ εἰς κλοπήν. Κάθε ἀνθρωπὸς δόφειλει νὰ εἶναι εὔχαριστημένος ἀπὸ τὰ ἰδικά του πράγματα. «Ἄς προσπαθῇ ν' ἀποκτήσῃ δι, τι ἀπέκτησαν καὶ οἱ ἄλλοι, πάντοτε δμως μὲ τὴν ἰδικήν του ἐργασίαν καὶ μὲ τὴν τιμιότητά του. Μὲ τὸν τρόπον τοῦτον ἀλλωστε ἀναπτύσσεται καὶ ἡ εὐγενής ἀμιλλα μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν ἀπόκτησιν ἐπιγείων ἀγαθῶν, ἡ δὲ κοινωνία προσδεύει καὶ εὐημερεῖ.

Ἡ διδασκαλία «τῆς ἐπὶ ὅρους δμιλίας» τοῦ Σωτῆρος

“Οταν ἀργότερον ἐνεφανίσθη εἰς τὸν κόσμον ὁ ἐνανθρωπήσας Θεός, ὁ Ἰησοῦς Χριστός, συνεπλήρωσε τὸν Μωσαϊκὸν νόμον μὲ τὴν περίφημον «ἐπὶ τοῦ ὅρους δμιλίαν» του ἡ δποία λέγεται καὶ ἡθικὸς νόμος τοῦ Εὐαγγελίου, ἐπειδὴ ἀποθλέπει εἰς τὴν ἡθικὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἀνθρώπου.

“Οπως ἀναφέρει εἰς τὸ Εὐαγγέλιον του ὁ Ματθαῖος, ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἀνέθη εἰς ἔνα μαγευτικὸν λόφον τῆς Γαλιλαίας, πλησίον τῆς Καπερναούμ καὶ ἀπὸ ἔκει ἐδίδαξε τὰ πλήθη. Ὡς προοίμιον τοῦ ἡθικοῦ του νόμου ὁ Κύριος προτάσσει τούς ἐννέα μακαρισμούς (Μαθ. κεφ. ε', 1-12), διὰ τῶν δποίων ὁ ἀνθρωπὸς γίνεται πλέον τέλειος καὶ ἐκπληρώνει τὸν προορισμόν του ἐπὶ τῆς γῆς. Κατόπιν δμιλεῖ περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν μαθητῶν του καὶ διαθεβαίων τὸ πολυπληθὲς ἀκροατήριον ὅτι δὲν ἥλθε νὰ καταλύσῃ τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, ἀλλὰ νὰ τὸν συμπληρώσῃ. Νὰ τὸν κάμη δηλ. περισσότερον τέλειον, νόμον τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀγάπης. «Οποιος» λέγει, «παραβῇ μίαν ἐντολὴν τοῦ νόμου καὶ τὴν πλέον δσήμαντον, θὰ κηρυχθῇ τελευταῖος εἰς τὴν θασιλείαν τῶν οὐρανῶν».

Προχωρῶν ὁ μέγας νομοθέτης εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῶν κυριωτέ-

ρων ἐντολῶν τοῦ παλαιοῦ νόμου, εἰσέρχεται εἰς τὰς δύο σπουδαιοτέρας διατάξεις τῆς νέας νομοθεσίας του, τὴν ἀνεξικακίαν καὶ τὴν ἀγάπην καὶ συνιστᾶ ἵνα ή ἀγάπη μας εἶναι ἀπέραντος πρὸς πάντα τὰ ἀνθρώπουν. Ἀκόμη δίδει ἔναν τύπον προσευχῆς, τῆς ὅποιας ἀνάλυσις θὰ γίνη εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον, διδάσκει νὰ συγχωρῶμεν αὐτοὺς ποὺ μᾶς ἔβλαψαν καὶ νὰ μὴν κατακρίνωμεν τούς συνανθρώπους μας. Διὰ τὴν νηστείαν λέγει νὰ μὴν εἶναι φαρισαϊκή, ἀλλὰ δεῖγμα ἀγνῆς θρησκευτικότητος καὶ μέσον μὲ τὸ δόπιον ἐπιθετικότητα εἰς τὸν ἑαυτόν μας ώστε νὰ τὸν χαλιναγωγοῦμεν ἀπὸ τὰς θλασσεράς δρμάς καὶ ἐπιθυμίας ποὺ δόδηγοῦν εἰς τὴν πλήρη καταστροφὴν τῆς θήικης τοῦ ἀνθρώπου.

Τὴν ἐπὶ τοῦ ὅρους δμιλίαν του δὲ Ἰησοῦς ἐπισφραγίζει μὲν μίαν ὀραιάν απαραθολήν (Ματθ. κεφ. ζ', 24-27). «Οὐοποιος», λέγει, «ἄκούει τοὺς λόγους μου καὶ τοὺς ἔκτελεῖ διότι ἔχει σταθερὰν πίστιν, δμοιάζει μὲν ἀνθρωπὸν γνωστικὸν δὲ ὅποιος κτίζει τὸ σπίτι του ἐπάνω εἰς γεράθεμέλια. «Οπως εἶναι φυσικὸν εἰς τὸ σπίτι αὐτὸ δσαι νεροπονταὶ καὶ νὰ πέσουν καὶ δσον ισχυροὶ ἄνεμοι καὶ νὰ φυσῆσουν, θὰ μείνῃ ἀτάραχον. Ἐκεῖνος δμως ποὺ ἀκούει τοὺς λόγους μου καὶ δὲν τοὺς ἔκτελεῖ, δμοιάζει μὲν ἀνόητον ἀνθρωπὸν ποὺ κτίζει τὸ σπίτι του εἰς τὴν ἄκμαν. Τὸ σπίτι αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀνθέξῃ εἰς τὰς κακοκαιρίας καὶ θὰ κρημνισθῇ μὲ τὴν πρώτην καταιγίδα».

‘Η έπι τοῦ ὄρους δμιλία είναι ὁ θήικός κῶδις τοῦ Χριστιανισμού καὶ δι’ αὐτῆς συμπληροῦται ὁ Μωσαϊκὸς νόμος. Μεγάλην σημασίαν ἔδωσεν ὁ Κύριος εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον, τὴν ὅποιαν ἐπεκτείνει καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἔχθρούς μας. «Ηκούσατε δτὶ ἐρρέθη, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου καὶ μισήσεις τὸν ἔχθρόν σου. Ἐγώ δὲ λέγω ὑμῖν, ἀγαπᾶτε τοὺς ἔχθρούς ὑμῶν...» (Ματθ. ε', 43-44).

θρώπων. Άφοῦ δὲ θεὸς εἶναι κανός Ποντία Θεού δέρνεται
μάκρη γοργόπλακά γιττά στο πατριαρχικόν την αντίστοιχον φερετήν
τον κρασίν, καὶ παραπλανόμενον την αντίστοιχην φερετήν την
μελάδην την εὐάρου χυτόν. Εἰς τούτην την φερετήν την μελάδην την
εἰς τὴν γῆν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.'

ΠΡΟΣΕΥΧΗ

‘Ορισμός, ἀξία καὶ εἰδὴ προσευχῆς

Εἰς τὴν κάθε στιγμὴν δὲ ἄνθρωπος εύρισκεται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ζη-
τῇ θοήθειαν ἀπὸ τὸν Θεόν καὶ πρὸ παντὸς κατὰ τὰς δυσκόλους στιγ-
μὰς τοῦ θεοῦ του. “Οταν αἴφνης παρατηρῇ τὰ ὥραια δημιουργήματα
(οὐρανόν, θάλασσαν, ὅρη κλπ.) δοξάζει τὸν Θεόν. “Οταν ἐπίσης λαμ-
βάνῃ καὶ χαίρεται τὰ διάφορα ἀγαθά, εὐχαριστεῖ τὸν Θεόν. Προσευ-
χὴ λοιπὸν εἶναι ή ἐπικοινωνία τῆς ψυχῆς μας μὲ τὸν Θεόν.

‘Η προσευχὴ εἶναι ή λειψανότερα καὶ ὑψηλοτέρα πρᾶξις τοῦ ἄνθρω-
που, διότι κατ’ αὐτὴν ὁμιλεῖ μὲ τὸν Θεόν καὶ Ἐκείνος ἀπαντᾷ μὲ ἔρ-
γα. Ἐπὶ πλέον δὲ ἄνθρωπος ποὺ προσεύχεται ἐνισχύεται ἡθικῶς καὶ
παρηγορεῖται κατὰ τὰς δοκιμασίας τοῦ θεοῦ του.

Καθῆκον λοιπὸν κάθε Χριστιανοῦ εἶναι νὰ προσεύχεται πάντοτε
«ἄγρυπνείτε καὶ προσεύχεσθε», εἰπεν δὲ Κύριος (Μαρκ. 1γ', 33). ‘Ο
δὲ Πέτρος μᾶς προτρέπει νὰ προσευχώμεθα πάντοτε: «ἀδιαλείπτως
προσεύχεσθε» (Α' Θεο. ε', 17).

“Οταν μὲ τὴν προσευχὴν του δὲ ἄνθρωπος ὑμνῇ καὶ δοξάζῃ τὸ
ὄνομα τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ἀπειρον ἀγιότητα καὶ τὸ μεγαλεῖον του, ή
προσευχὴ τότε λέγεται δοξολογία.

“Οταν σκέπτεται τ’ ἀγαθά ποὺ τοῦ δίδει δὲ Θεός καὶ τὸν εὐχαρι-
στεῖ δὲ αὐτά, ή προσευχὴ λέγεται εὐχαριστία.

Καὶ ὅταν δὲ ἄνθρωπος γνωρίζων ὅτι δὲ Θεός εἶναι πολυεύσπλαχνος
καὶ πολυέλεος καὶ ζητεῖ δὲ αὐτὸν κάποιαν χάριν, ή προσευχὴ λέγεται
παράκλησις ή δέησις.

“Ωστε ή προσευχὴ ἀνάλογως εἶναι: δοξολογία, εὐχαριστία, καὶ
παράκλησις ή δέησις.

Διὰ νὰ δεχθῇ δὲ Θεός τὴν προσευχὴν μας πρέπει νὰ γίνεται μὲ
καρδίαν καθαρὰν καὶ πίστιν καὶ νὰ ἔχωμεν προηγουμένως καὶ ἡμεῖς
συγχωρήσει τοὺς ἄλλους. Άφοῦ δὲ Θεός εἶναι πανταχοῦ παρών, δὲ ἄν-
θρωπος ήμπορεῖ νὰ κάμνῃ τὴν προσευχὴν του δποτε θέλει καὶ δπου
εύρισκεται. Αρκεῖ τὴν ὥραν ἐκείνην ἀμέριμνος ἀπὸ τὰς βιοτικὰς
φροντίδας νὰ συγκεντρώνῃ τὴν προσοχὴν του καὶ νὰ ὑψώνῃ τὸν νοῦν
του πρὸς τὸν ἐπουράνιον Πατέρα μας. Μολαταῦτα καλυτέρα εἶναι ή
κοινὴ προσευχὴ ποὺ γίνεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, διότι ἐκεῖ γίνεται μὲ
τάξιν καὶ μεγαλυτέραν εὐλάθειαν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καθῆκον

παντὸς Χριστιανοῦ εἶναι νὰ μὴν ἀπουσιάζῃ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν καθ' δόλας τὰς Κυριακάς καὶ τὰς ἄλλας ἑορτάς. Εἰς τοὺς ναούς ἔξ ἄλλου ἡ διακόσμησις ἔξυψώνει τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα. Ἐκεῖ ἐπίσης γίνεται ἡ τελετὴ τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ ψάλλονται κατανυκτικὰ θρησκευτικὰ ἄσματα.

‘Η Κυριακή προσευχὴ

Τὰς περισσοτέρας φορὰς δὲ ἀνθρωπος δὲν ἡξεύρει πῶς πρέπει νὰ προσευχηθῇ καὶ νὰ ζητήσῃ κάτι ἀπὸ τὸν Θεόν. Καὶ ἐπειδὴ εἶναι πιθανὸν νὰ πλανηθῇ, ὅπως πλανᾶται καὶ εἰς ἄλλα ζητήματα, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κατὰ τὴν «Ἐπὶ τοῦ ὄρους ὅμιλίαν» του μᾶς ἔδωσεν ἔνα σύντομον καὶ τέλειον τύπον προσευχῆς καὶ σύμφωνα μ' αὐτὸν πρέπει νὰ προσευχώμεθα. ‘Η προσευχὴ αὐτὴ λέγεται ‘Κυριακή’, ἐπειδὴ τὴν συνέταξε καὶ τὴν ἐδίδαξεν ὁ Κύριος (Ματθ. στ', 9-13). ‘Ο Κόσμος τὴν λέγει «Πάτερ ἡμῶν» ἀπὸ τὰς δύο πρώτας λέξεις της.

‘Η Κυριακή προσευχὴ εἶναι:

«Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

‘Αγιασθήτω τὸ ὄνομά σου.

‘Ελθέτω ἡ βασιλεία σου.

Γεννηθήτω τὸ θέλημά σου, ως ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον.

Καὶ ἀφες ἡμῖν τὰ δψειλήματα ἡμῶν, ως καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς δψειλέταις ἡμῶν.

Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς τοὺς εἰρασμόν.

‘Αλλὰ ὃνσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

“Οτι σοῦ ἔστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τὸν αἰώνας. ‘Αμήν».

‘Η Κυριακὴ προσευχὴ χωρίζεται εἰς τρία μέρη.

α) Τὴν προσφώνησιν. «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

β) Τὰ ἐπτά αἰτήματα. «‘Αγιασθήτω τὸ ὄνομά σου»... ἔως «ἄλλα ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ». Καὶ

γ) Τὸν ἐπίλογον: «“Οτι σοῦ ἔστιν ἡ Βασιλεία κ.λ.π.»

‘Ανάλυσις τῆς Κυριακῆς προσευχῆς

A'. Προσφώνησις

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς: Μὲ τοὺς λόγους τούτους ἀπευθυνόμεθα πρὸς τὸν Θεόν καὶ τὸν δνομάζομεν Πατέρα ὅλων τῶν ἀν-

θρώπων. Άφοῦ δὲ Θεός εἶναι κοινός Πατήρ ὅλων, διότι μᾶς ἔφερεν εἰς τὸν κόσμον καὶ προνοεῖ δι' ἡμᾶς, ἔπειτα δὲ οἱ ἀνθρώποι εἰμεθα ἀδελφοὶ καὶ πρέπει ν' ἀγαπῶμεθα μεταξύ μας. Λέγομεν δὲ εἶναι εἰς τοὺς οὐρανούς, διὰ νὰ δείξωμεν τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δόξαν του καὶ διὰ νὰ τὸν ξεχωρίσωμεν ἀπὸ τοὺς κατά σάρκα πατέρας μας, ποὺ εἶναι εἰς τὴν γῆν.

B'. Αἴτηματα

1) **Αγιασθήτω τὸ ὄνομά σου:** Μὲ τὸ πρῶτον αὐτὸ αἴτημα παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ μᾶς ἐνισχύῃ ὥστε νὰ πράττωμεν καλά ἔργα διὰ νὰ φανῇ εἰς αὐτὰ τὸ ἄγιον καὶ δοξασμένον ὄνομα τοῦ Θεοῦ. «Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, δπως Ἰδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα καὶ δοξάσωσιν τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (Ματθ. κεφ. ε', 16).

2) **Ἐλέλειτω ἡ βασιλεία σου:** Τὸ αἴτημα τοῦτο συμπληρώνει τὸ προηγούμενον. «Οταν δὲ οἱ ἀνθρώποι ἀναγνωρίζουν ὡς κοινὸν πατέρα τὸν Θεὸν καὶ πολιτεύωνται σύμφωνα μὲ τὸν Θεῖον Νόμον, τότε θὰ ἔξαπλωθῇ ἡ βασιλεία του εἰς ὅλην τὴν γῆν καὶ θὰ κυριαρχήσῃ εἰρήνη καὶ ἀγάπη μεταξύ τῶν ἀνθρώπων.

3) **Γεννηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς:** Εδῶ ζητοῦμεν νὰ γίνεται τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν γῆν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, δπως γίνεται καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀπὸ τοὺς ἀγέλους ποὺ ὑπακούουν μὲ προθυμίαν. Θέλημα τοῦ Θεοῦ εἶναι νὰ είναι δὲ οἱ ἀνθρώποι ἀγαθοὶ καὶ δίκαιοι.

4) **Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον:** Μὲ τὸ αἴτημα τοῦτο παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ μᾶς βοηθῇ νὰ ἔξασφαλίζωμεν πάντοτε τὸν καθημερινὸν μας ἄρτον καὶ ἄλλας ψυλικάς ἀνάγκας, ἀπαραίτητους διὰ τὴν συντήρησιν τῆς οἰκογενείας μας.

Διὰ τὴν ἐπομένην ἡμέραν νὰ μὴν ἀνησυχῶμεν διότι φροντίζει ὁ Θεός. Ἐπομένως πρέπει ν' ἀρκούμεθα εἰς τὰ δλίγα ποὺ ἔχομεν καὶ νὰ μὴν εἰμεθα σπάταλοι καὶ πλεονέκται.

5) **Καὶ ἀφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν:** Οφειλήματα λέγονται τὸ χρέος ποὺ ἔχει κάθε ἀνθρώπος πρὸς τὸν Θεόν διὰ τὰ ἀμαρτήματα ποὺ ἔχει κάμει, ἀφοῦ δὲ οἱ εἰμεθα ἀμαρτωλοί. Μὲ τὸ πέμπτον αἴτημα παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ συγχωρήσῃ δὲ τὰ ἀμαρτήματα ἔχομεν κάμει καὶ δηλοῦμεν δὲ τι καὶ ἡμεῖς συνεχωρήσαμεν ἔκεινους ποὺ μᾶς ἔθλαψαν. Εἶναι ὅμως φανερόν δὲ τὰ δὲν συγχωρήσωμεν τὸν πλησίον μας δι' δὲ τι μᾶς ἔθλαψε, δὲν πρέπει νὰ περιμένωμεν καὶ ἡμεῖς συγχώρησιν ἀπὸ τὸν Κύριον.

6) **Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν:** Πολλὰς φοράς δὲ Θεός, διὰ νὰ δοκιμάσῃ τὴν σταθερότητα τῆς πίστεώς μας, μᾶς θέτει ἀντιμε-

τώπους μὲ τὸν πειρασμόν. Τότε ἀπὸ τὴν ἡθικὴν μας ἀντίστασιν πρὸς αὐτὸν ὑφίσταμεθα ψυχικὴν δοκιμασίαν.

Μὲ τὸ αἰτημα λοιπὸν τοῦτο παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν διάσθολον νὰ μᾶς πειράξῃ.

7) Ἀλλὰ ρῦσα ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ: Τὸ ἔθεδομον αἰτήμα είναι συνδεδεμένον μὲ τὸ προηγούμενον. Παρακαλοῦμεν δηλαδὴ τὸν Θεόν νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τάς ἐπιβουλάς τοῦ πονηροῦ πνεύματος. Δηλαδὴ εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν δόποιαν μᾶς θέσει εἰς δοκιμασίαν, παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς ἐνισχύσῃ ὥστε νὰ παλαίσωμεν καὶ νὰ νικήσωμεν.

Γ'. Ἐπίλογος

«Οτι σου ἔστιν ή βασιλεία και ή δύναμις και η δόξα εις τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν». Μὲ τὸν ἐπίλογον εἰμεθα θέσαιο δτὶ δ Θεός θὰ δώσῃ τὰ αἰτήματά μας και τοῦ λέγομεν: 'Ιδική σου εἶναι η βασιλεία, η δύναμις και η δόξα εις δλους τοὺς αἰῶνας, διότι εἶσαι Πανάγαθος, Παντοδύναμος και Δημιουργός δλου τοῦ κόσμου.

Εἰναι λοιπὸν εὐνόητον ὅτι: 'Ἐφ' ὅσον δὲ ἀνθρώπος ὡθούμενος ἀπὸ εἱλικρινῆ ἀγάπην πρὸς τὸν Θεόν καὶ ἐσωτερικὴν ἀνάγκην προσεύχεται, 'Ἐκεῖνος ἀγρυπνεῖ πάντοτε πλησίον, καὶ εἰσακούεται ἡ προσευχὴ του. «Ἄλτείτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν, ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε, κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν» (Ματθ. ζ', 7). 'Αλλ' ὁ Χριστιανὸς διὰ νὰ εὑρίσκεται εἰς συχνὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν Θεόν, πρέπει ἀκόμη νὰ διαθέτῃ δλίγον χρόνον κάθε ἡμέραν νὰ μελετᾷ τὸ κατ' ἔξοχὴν Βιβλίον τοῦ κόσμου, τὴν 'Αγίαν Γραφήν, καὶ διάφορα ἄλλα χριστιανικὰ Βιβλία. 'Οταν δὲ ἡ προσευχὴ συνδυάζεται καὶ μὲ μελέτην θρησκευτικῶν Βιβλίων, δι νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δινψώνεται περισσότερον, ἡ καρδία του θερμαίνεται πρὸς τὸ καλόν, τὸ ἀγαθόν, ἔξασφαλίζει τὴν γαλήνην τῆς ζωῆς καὶ τὴν αἰωνίαν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του. Τοιουτοτρόπως κατὰ τὴν ἔνδοξον ἡμέραν τῆς Δευτέρας Παρουσίας, ποὺ πότε θά γίνη οὐδεὶς γνωρίζει, «οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ» κατὰ τὸ Εὔγελιον, ἥρεμος πλέον θ' ἀκούσῃ ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ γλυκυτάτου 'Ιησοῦ, τὸ «εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ! ἐπὶ δλίγα ἥς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου» (Ματθ. κε', 21).

— γερ. (γερ.) χαίρεται νονόδη νότι ήδιοληρδ ανθυποτοιοδη νότι χάστοδε ράτ (γ
 (λτκ. ιονιδ. ιοπήλ λοκιδαμοτ
 μοιχαροτελά νοισθ νήτι ιεσάτελά νότι ούτιθυροδοκαδη ράσελ ράτ (δ
 ωτηνδηλ δόρτ θαν ωρέτη
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ
 ρωλέθ έρτι ούτιθυροδοκαδη ράσελ ράτ (δ
 αρχιρροσφη έρτι θάτελας ε
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ
 θανάτηλας ε
 ποισ θανάτηλας ε
 ποισ θανάτηλας ε
 ποισ θανάτηλας ε

Ο ΧΙ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ
 θανάτηλας ε
 ποισ θανάτηλας ε
 ποισ θανάτηλας ε

ΠΗΓΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣΙ ΛΕΤΟΥΡΓΙΑΣ

“Ολοι οι ἄνθρωποι πιστεύουν εἰς τὴν μεγάλην ἀλήθειαν ὅτι τὸν κόσμον κυβερνᾷ μία ὑπερτάτη καὶ ἀόρατος δύναμις, ὁ Θεός, ὁ ὅποιος εἶναι πνεῦμα ἀπόλυτον καὶ πανταχοῦ παρών.

Τὴν πίστιν πρὸς τὸν Δημιουργὸν τοῦ Σύμπαντος, τοῦ ὅποιου πάντοτε ἐπικαλούμεθα τὴν θοήθειαν, αἰσθανόμεθα περισσότερον ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ καὶ τὴν ἔξωτερικεύομεν μὲν διαφόρους χριστιανικάς πράξεις (τελετάς, ιεράς ἀκολουθίας κτλ.). Δηλαδὴ δημοσίας συγκεντρώσεις ποὺ γίνονται ὠρισμένας ἡμέρας καὶ ὥρας εἰς τοὺς ναοὺς ἢ τὰς ἐκκλησίας, ὅπως συνηθίζονται νὰ λέγωνται σήμερον οἱ ναοί. Τὸ σύνολον τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν πράξεων τῶν Χριστιανῶν διὰ τῶν ὅποιων ἔξωτερικεύεται ἢ εύσέθεια αὐτῶν καὶ ἐκφράζονται πρὸς τὸν Θεὸν αἰσθήματα ἀγάπης καὶ εὐγνωμοσύνης, λέγεται λατρεία.

“Απ’ ὅλας τὰς θρησκευτικάς πράξεις τῶν Χριστιανῶν ιερωτέρα καὶ σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ Θεία Λειτουργία, διότι κατ’ αὐτὴν γίνεται ἡ ιεροτελεστία τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὅλαι αἱ θρησκευτικαὶ πράξεις ποὺ γίνονται δημοσίᾳ λέγονται λειτουργίαι, τὸ δὲ μάθημα ποὺ τὰς ἔξετάζει Λειτουργία. Ἡ Λειτουργικὴ δίδει ἔξηγησιν ἀπὸ ποῦ προέκυψαν τὰ τῆς Θείας λατρείας καὶ τί ιστορικὴν σημασίαν ἔχει ἔκαστον ἐκ τούτων. Ἐπομένως πηγαὶ τῆς Λειτουργικῆς εἶναι ίδιως ἡ Ἀγία Γραφή καὶ αἱ παραδόσεις τῶν Χριστιανῶν περὶ τῆς ἀρχαίας λατρείας. Αὗται εύρισκονται εἰς τὰ συγγράμματα τῶν ἀποστολικῶν πατέρων καὶ εἰς τὰ λοιπὰ λειτουργικὰ βιβλία.

Τὸ μάθημα τῆς Λειτουργικῆς μὲ τὴν σειρὰν ἔξετάζει:

α) Τοὺς ναούς, τὰ σχέδια τούτων, τὰ μέρη ἔκάστου ναοῦ, τὴν διακόσμησιν κλπ.

β) Τὰ ιερὰ σκεύη, ιερὰ ἄμφια καὶ λειτουργικὰ βιβλία, τὰ ὅποια εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὴν τέλεσιν τῆς Θείας λειτουργίας καὶ κάθε ἀλητῆς ιερᾶς ἀκολουθίας.

γ) Τάς ἔορτάς τῶν χριστιανῶν, δηλαδὴ τὸν χρόνον λατρείας, (λει-
τουργικοὶ τύποι, ὅμνοι κτλ.).

δ) Τάς ιεράς ἀκολουθίας καὶ ἐν ἑκτάσει τὴν Θείαν λειτουργίαν,
ἢ δόποια ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς Θείας λατρείας.

“Οταν δὲ Χριστιανὸς γνωρίζῃ δόλα τὸν ἀνωτέρω καὶ πρὸ πάντων τὴν μεγαλοπρέπειαν μὲν τὴν δόποιαν γίνεται ἡ ἀκολουθία τῆς Θείας Λειτουργίας, θὰ παρακολουθῇ τὰς θρησκευτικάς τελετὰς μὲ προσοχὴν καὶ κατάνυξιν, διότι θὰ ἐννοῇ τὶ σημασίαν ἔχει δόλος ἀκούει καὶ γίνεται ἐντὸς τοῦ γνωστοῦ.

Έπομένως τὸ μάθημα τῆς Λειτουργικῆς εἶναι σημαντικὸν καὶ χρησιμώτατον.

πατέλια ιστιτούμενοί ήτονται να είναι τόποι για την προσευχή
 -επιστροφής των πιστών στην θρησκεία τους μέσω της ομάδας που αποτελείται από
 αδελφούς και αδελφές της ίδιας θρησκείας. Το θρησκευτικό πάθος που δημιουργείται σε αυτήν την ομάδα είναι ένας από τους σημαντικότερους παραγόντες στην ανάπτυξη της θρησκείας.

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.'

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΝΑΟΣ

Ίστορική έξέλιξις τοῦ ναοῦ

Αφού, δπως γνωρίζομεν, δ Θεός είναι πνεῦμα ἀπόλυτον καὶ πανταχοῦ παρών, ἡμποροῦμεν νὰ προσευχώμεθα καὶ νὰ τὸν λατρεύωμεν διπουδήποτε καὶ ἀν εύρεθῶμεν. Μολατάυτα ἀπ' ἀρχῆς οἱ ἄνθρωποι συνήθισαν νὰ τὸν λατρεύουν εἰς ὁρισμένους τόπους, δπου ἔκτιζον θωμούς διὰ τὰς θυσίας ἢ καὶ οἰκοδομήματα, ἐπειδὴ ἐπίστευον πῶς ἔκει κατοικεῖ δ Θεός. Τὰ ιερὰ αὐτὰ οἰκοδομήματα ὠνόμασαν ναούς, περίφημος δὲ ἦτο ὁ Ναὸς τοῦ Σολομῶντος εἰς τὰ 'Ιεροσόλυμα.

Οι πρῶτοι Χριστιανοί, ποὺ ἀπετελοῦντο ἀπὸ 'Ιουδαίους, ἔχρησιμοποίουν μὲ τοὺς 'Αποστόλους ὡς τόπους κοινῆς προσευχῆς καὶ λατρείας τοῦ Θεοῦ τὸν Ναὸν τοῦ Σολομῶντος (1) ἢ καὶ ιδιωτικάς οἰκίας εὔσεβῶν Χριστιανῶν. Πρώτη οἰκία, ποὺ εἶχε τὴν τιμὴν νὰ φιλοξενήσῃ τὴν Χριστιανικὴν Κοινότητα τῶν 'Ιεροσολύμων, είναι τὸ γνωστόν μας ὑπερφόν τῆς ἀγίας Σιών δπου κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον ἐτελέσθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου 'Αρχιερέως ἢ πρώτη λειτουργία. 'Η οἰκία αὕτη φαίνεται ν' ἀνῆκεν εἰς μίαν Χριστιανήν, τὴν Μαρίαν, μητέρα τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου.

Εἰς τὴν ιδίαν οἰκίαν συνηθροίζοντο οἱ μαθηταὶ μετὰ τὴν σύλληψιν τοῦ Κυρίου «διὰ τὸν φόθον τῶν 'Ιουδαίων», ἔκει πάλιν παρουσιάσθη δ Κύριος μετὰ τὴν 'Ανάστασιν εἰς τοὺς μαθητάς του καὶ μετὰ τὴν 'Ανάληψιν εἰς τοὺς 'Αποστόλους καὶ τὰς ἀγίας γυναῖκας ποὺ μὲ τὴν Μαρίαν τὴν μητέρα τοῦ 'Ιησοῦ, ἀνέμενον τὸν Κύριον «ἐν προσευχῇ καὶ δεήσει». 'Έκει ἐγένετο ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ 'Αγίου Πνεύματος, εἰς τοὺς 'Αποστόλους καὶ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς. Καὶ τέλος ἔκει ἔγινεν ἡ πρώτη 'Αποστολικὴ σύνοδος.

Τὰς οἰκίας, δπου οἱ Χριστιανοί ἐτέλουν τὰ τῆς λατρείας των, ὠνόμαζαν εὐκτηρίους ἢ Προσευκτηρίους Οἴκους Θεοῦ ἢ 'Εκκλησίας.

1) «Καὶ ἦσαν διὰ παντός ἐν τῷ ιερῷ αἰνοῦντες καὶ εὐλογοῦντες τὸν Θεόν» (Λουκ. κδ', 53). 'Ἐπισης 'Ἐπὶ τὸ αὐτὸν δὲ Πέτρος καὶ 'Ιωάννης ἀνέθανον εἰς τὸ Ιερόν ἐπὶ τὴν δραν τῆς προσευχῆς, τὴν ἐνάπτην (Πραε. γ', 1).

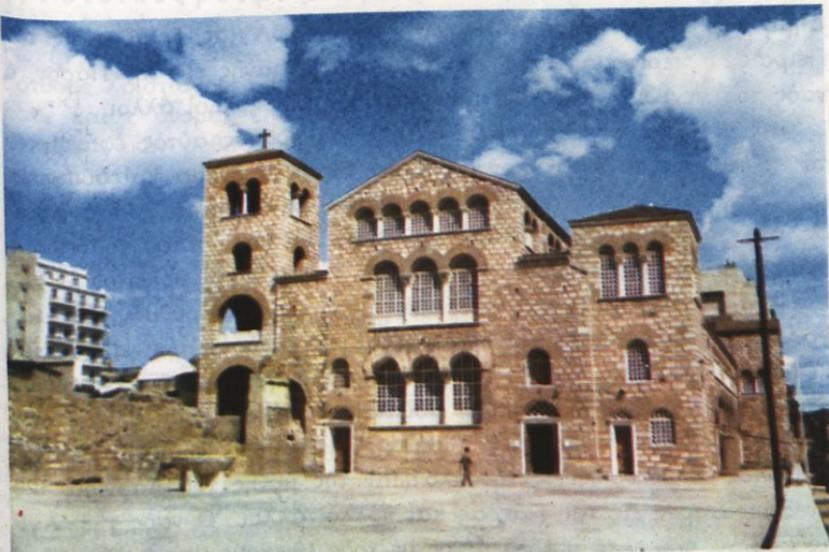
Αργότερον, πού οι Χριστιανοί ξγιναν πολλοί, αἱ ιδιωτικαὶ αὐται οἰκιαὶ δὲν ἡσαν ἐπαρκεῖς καὶ διὰ τοῦτο ἥρχισαν νὰ κτίζουν ιδιαιτέρους ναοὺς κατὰ τὸ σχέδιον τῶν συναγωγῶν ἢ τοῦ Ναοῦ τοῦ Σολομῶντος. "Οταν δμως ἥρχισαν οἱ διωγμοὶ τῶν Χριστιανῶν, οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ εἰδωλολάτραι ἀπηγόρευον εἰς τοὺς Χριστιανοὺς νὰ συγκεντρώνωνται εἰς τοὺς ναούς. Ή μανία των μάλιστα ἦτο τόση, ὥστε ἐκρήμνιζον τοὺς ναούς τῶν Χριστιανῶν. Τότε οἱ Χριστιανοὶ κατέφευγον εἰς ἀπόκρυφα μέρη, εἰς τὰ δρη, τὰ δάση, τὰ σπήλαια καὶ ἐκεῖ ἐτέλουν τὰ θρησκευτικά των καθήκοντα. "Οσοι δμως διέμενον εἰς τὰς πόλεις, ἤνοιγον εἰς τὰ σκοτεινά σπλάχνα τῆς γῆς λαβερίθους πολυπλόκους οἱ ὅποιοι ἡσαν στενοὶ διάδρομοι ποὺ μόλις ἤδυναντο νὰ διέλθουν δύο ἄνθρωποι. Πιὸ πέρα εύρυνοντο εἰς αιθούσας τετραγώνους, κατόπιν ἔστενευον καὶ συνεχίζετο οὕτως ἀλυσίδα ἀπὸ διαδρόμους καὶ αιθούσας. Οἱ ύπόγειοι αὐτοὶ λαβέρυθοι ἐλέγοντο κατακόμβαι καὶ ἐφωτίζοντο ἀπὸ κανένα μακρυνόν φεγγύτην. Ή εἴσοδος ἦτο στενὴ καὶ ἐσκεπάζετο ἀπὸ θάμνους, διὰ νὰ μὴ διακρίνεται.

Εἰς τὰς κατακόμβας οἱ Χριστιανοὶ κατέφευγον ιδίως τὴν νύκτα καὶ ἐφωτίζοντο μὲ κηρία.

Ἐκεῖ ἀνεγίγνωσκον τὴν Ἀγίαν Γραφήν, μετελάμβανον τῶν ἀχράντων μυστηρίων καὶ ὅμνουν τὸν Θεόν. Ἐκεῖ ἐπίσης εύρισκοντο οἱ τάφοι τῶν πρώτων μαρτύρων Χριστιανῶν, τὴν δὲ πλάκα τοῦ τάφου των μετεχειρίζοντο ὡς Ἀγίαν Τράπεζαν. Εἰς τὰς πλευράς τῶν τοίχων ἦτο δεσποτικὸς Θρόνος καὶ συμβολικαὶ εικόνες τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων.

Κατακόμβαι σώζονται ἀκόμη εἰς Ἰσπανίαν, Μάλταν, Γαλλίαν καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν υποχθόνιον Ρώμην. Ἐπειδὴ δὲ ἔχρησιμοποιήθησαν ὡς ἀρχαῖοι ναοὶ τῶν πρώτων Χριστιανῶν, ἔξακολουθοῦν νὰ είναι ιεροὶ χῶροι. Ἐδῶ εἰς τὴν πατρίδα μας υπάρχουν εἰς τὴν κωμόπολιν Κλήμα τῆς νήσου Μήλου, δπου σώζονται καὶ ἐρείπια θεάτρων ρωμαϊκῶν χρόνων. Ή ὑπαρξις χριστιανικῶν κατακόμβων μαρτυρεῖ δτι ἡ κωμόπολις αὕτη κατωκεῖτο κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους καὶ δτι δ Χριστιανισμὸς διεδόθη ἐκεῖ πολὺ ἐνωρίς. Ὑπάρχουν ἐπίσης εἰς τὴν Κρήτην.

Ἄπο τότε ποὺ δέ Μέγας Κωνσταντῖνος ἐπροστάτευε τὸν Χριστιανισμόν, οἱ Χριστιανοὶ ἀφησαν πλέον τὰς κατακόμβας καὶ ἔχρησιμοίουν ἐλεύθερα τοὺς εἰδωλολατρικοὺς ναούς, ἀφοῦ ἐπέφερον τὰς ἀναγκαῖας τροποποιήσεις. Αργότερον ἥρχισαν νὰ κτίζουν ιδικούς των ναούς μὲ διάφορα σχέδια, τὰ ὅποια ὠνομάζοντο ρυθμοί.

Ναός 'Αγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης

Ρυθμοὶ τῶν Ναῶν

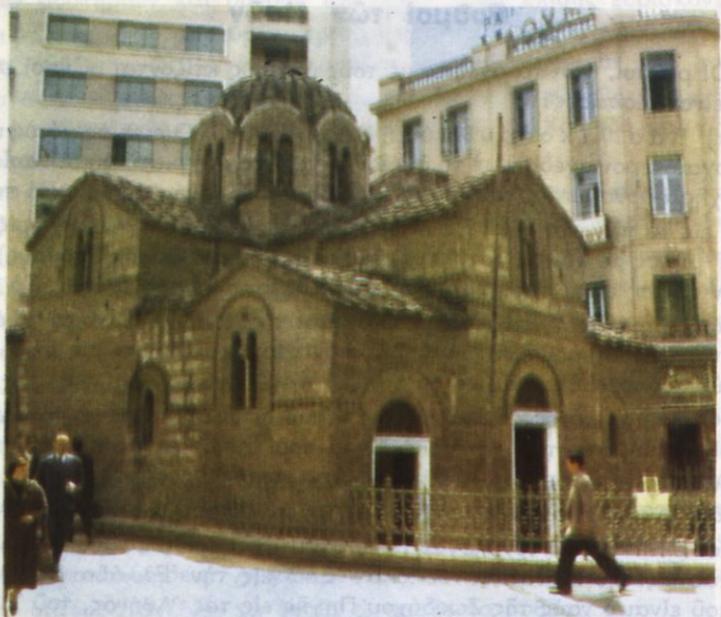
Οι ρυθμοί, ἃτοι τὰ σχέδια, μὲ τοὺς δόποίους κτίζονται οἱ ναοὶ σήμερον, εἶναι τέσσαρες:

α) Βασιλικὸς ρυθμὸς ἢ Βασιλική. 'Ο ρυθμὸς αὐτὸς εἶναι τὸ ἀρχαιότερον σχέδιον μὲ τὸ δόποῖον ἐκτίζοντο οἱ χριστιανικοὶ ναοί. "Εχει σχῆμα δρθογωνίου παραλληλεπιπέδου μὲ ξυλίνην στέγην καὶ παράθυρα εἰς τὰ πλάγια, διὰ νὰ φωτίζεται ὁ ναός. Τὸ ἑσωτερικὸν χωρίζεται κατὰ μῆκος μὲ κίονας (στύλους) εἰς τρία ἢ πέντε κλίτη (δρόμους). Τὸ μέσον κλίτος εἶναι εὐρύτερον καὶ ύψηλότερον τῶν δύο ἄλλων. Τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τοῦ ναοῦ, ὅπου εὑρίσκεται τὸ "Αγιον Βῆμα καὶ τὸ δόποιον εἶναι ύψηλότερον ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπον ναόν, καταλήγει εἰς ἐν ἢ τρία ἡμικύκλια καὶ λέγονται κόγχαι.

'Ο ρυθμὸς αὐτὸς ὠνομάσθη Βασιλική, διότι ὅμοιάζει μὲ τὰ ρωμαϊκὰ οἰκοδομήματα τοῦ καιροῦ ἐκείνου ποὺ ἐλέγοντο Βασιλικαὶ στοάι. Τὸ ὄνομα Βασιλικὴ φαίνεται δτὶ προέρχεται ἀπὸ τὴν Βασιλικὴν στοὰν τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ἐδίκαζεν ὁ "Αρχων Βασιλεύς. Μὲ Βασιλικὸν ρυθμὸν ἐκτίσθη ἀπὸ τὸν Μέγαν Κωνσταντίνον ὁ πρῶτος ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. 'Εδῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα Βασιλικοῦ ρυθμοῦ εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς εἰς τὰς Ἀθήνας, τοῦ Ἁγίου

Δημητρίου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Τριάδος εἰς τὸν Πειραιᾶ, ὁ περίφημος ναὸς τῆς Ἐκατονταπυλιανῆς εἰς τὴν Πάρον, ὁ ναὸς τοῦ Ἀγ. Διονυσίου εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

·6) Βυζαντινὸς ρυθμός. Ὁ ρυθμὸς αὐτὸς ἐφάνη κατὰ πρῶτον εἰς τὸ Βυζάντιον ἀπ' ὅπου ἔλαθε τὸ δόνομα καὶ σύμφωνα μ' αὐτὸν ἐπανεκτίσθη ἀπὸ τὸν Ἰουστιανὸν ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὃταν ἐκάπῃ κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα. Οἱ ναοὶ αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἔχουν σχῆμα σταυροῦ καὶ ἀντὶ ξυλίνης στέγης εἶναι θολωτοὶ μὲν μεγάλον τρούλλον εἰς τὸ μέσον. Οἱ ναοὶ μὲν Βυζαντινὸν ρυθμὸν εἶναι μεγαλοπρεπέστατοι διότι ὃταν εἰσέρχεται τις ἐντὸς αὐτῶν εύρισκεται κάτω ἀπὸ τὸν θόλον ὥσταν νὰ εἶναι κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Εἰς τὸ μέσον προβάλλει ὁ Παντοκράτωρ. Βυζαντινὸν ρυθμὸν εἶναι ὁ ναὸς τῶν Ἀγίων Θεοδώρων εἰς τὰς Ἀθήνας, ὁ ναὸς τῆς Καπνικαρέας, ὁ Ἀγιος Ἐλευθέριος εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς μονῆς τοῦ Δαφνίου, τοῦ Παντοκράτορος εἰς τὰς Πάτρας καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας, ποὺ εἶναι συνδεδεμένος μὲ τοὺς ἑθνικούς μας θρύλους καὶ τοὺς ἑθνικούς μας πόθους, σήμερον εἶναι Μουσεῖον.

Ναὸς Ἀγίων Θεοδώρων Ἀθηνῶν

γ) Γοτθικὸς ρυθμός. ‘Ο ρυθμός αὐτὸς ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Εὐρώπην τὸν 10ον αἰῶνα ἀπὸ τοὺς Γότθους Χριστιανούς, ἀπ’ ὅπου ἔλαβε καὶ τ’ ὄνομα. ‘Ομοιάζει μὲ τὸν Βασιλικὸν ρυθμὸν μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι αἱ στοαί, τὰ τόξα καὶ τὰ παράθυρα καταλήγουν εἰς ὀξεῖαν γωνίαν καὶ συμβολίζουν τὰς προσευχάς τῶν πιστῶν. Τὰ παράθυρα εἰναι πολλὰ νὰ εἰσέρχεται ἀφθονὸν φῶς καὶ τὰ τζάμια χρωματιστά. Γοτθικοῦ ρυθμοῦ εἰναι ἡ Παναγία τῶν Παρισίων, οἱ καθεδρικοὶ ναοὶ τῆς Καντερβούριας, τῆς Κολωνίας καὶ τοῦ Μιλάνου καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Εἰς τὰς Ἀθήνας εἰναι ὁ ναὸς τῆς Ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας, ἀπέναντι ἀπὸ τὴν εἴσοδον τοῦ Ζαππείου.

δ) Ρυθμὸς Ἀναγεννήσεως. ‘Απὸ τὸν 15ον αἰῶνα εἰς τὴν Ἰταλίαν ἥρχισαν νὰ κτίζουν ναοὺς μὲ νέον ρυθμὸν - μεῖγμα Βασιλικοῦ καὶ Βυζαντινοῦ - μὲ ὑψηλοὺς θόλους καὶ μεγαλοπρεπεῖς. ‘Ο

ρυθμὸς ἔλαβε τ’ ὄνομα τοῦτο διότι ἐνεφανίσθη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀναγεννήσεως τῶν τεχνῶν. Κατὰ τὸν ρυθμὸν αὐτὸν ἔχει κτισθῆ ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου εἰς τὴν Ρώμην, ὁ ναὸς Ἁγίου Μάρκου εἰς τὴν Βενετίαν κ. ἄ. Σπουδαιότερος ἀπὸ δόλους αὐτοὺς τοὺς ναοὺς εἰναι ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου τῆς Ρώμης, ὁ ὅποιος εἰναι ὁ μεγαλύτερος ναὸς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Τὰ ἐσωτερικὰ καλλιτεχνήματα, τοῦ περιφήμου τούτου ναοῦ, προκαλοῦν τὸν θαυμασμὸν τοῦ ἐπισκέπτου.

Οἱ ναοὶ δόλων τῶν ρυθμῶν θλέπουν πρὸς τὴν Ἀνατολήν, διότι ἀπὸ ἐκεῖ ἐφάνη τὸ φῶς, δηλαδὴ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Ναὸς Ἁγίου Πέτρου Ρώμης

Τά μέρη τοῦ Ναοῦ

Οἱ ναοὶ τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν χωρίζονται εἰς δύο μέρη, τὸ Ἱερὸν ἥ "Ἄγιον Βῆμα ποὺ προορίζεται διὰ τοὺς κληρικούς καὶ τὸν Κυρίως Ναὸν διὰ τοὺς πιστούς, νά παρακολουθοῦν τὴν Θείαν λειτουργίαν καὶ τάς ἄλλας ιεροτελεστίας.

A'. Τὸ Ἱερὸν ἥ ἄγιον Βῆμα

Τὸ Ἱερὸν καταλαμβάνει τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ ναοῦ, εἶναι ύψηλότερον ἀπὸ τὸν Κυρίως ναὸν καὶ χωρίζεται μὲ τὸ εἰκονοστάσιον ἥ τέμπλον τὸ ὅποιον ἔχει τρεῖς θύρας. Ἡ μεσαία λέγεται Ὁραία Πύλη καὶ ἀπ' αὐτὴν ἔξερχονται καὶ εἰσέρχονται οἱ κληρικοὶ καὶ εὐλογοῦν τοὺς πιστούς.

Εἰς τὸ Εἰκονοστάσιον παρατηροῦμεν πολλάς εἰκόνας, μεταξὺ τῶν ὅποιων ἀπαραιτήτως εἶναι καὶ οἱ εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Πανα-

γίας. Παραπλεύρως τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ είναι ἡ εἰκὼν τοῦ Ἰωάννου Προδρόμου καὶ παραπλεύρως τῆς εἰκόνος τῆς Παναγίας είναι ἡ εἰκὼν τοῦ ἀγίου, εἰς μνήμην τοῦ ὅποιου τιμάται ὁ ναός. Εἰς τὰς πλαγίας θύρας είναι αἱ εἰκόνες τῶν ἀρχαγγέλων Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ οἱ ὅποιοι θεωροῦνται φύλακες τοῦ Ἱεροῦ.

Εἰς τὸ "Αγιον Βῆμα ἐπιτρέπεται νὰ εἰσέρχωνται μόνον οἱ κληρικοὶ καὶ αὐτοὶ ποὺ ύπηρετοῦν τὸν ναόν.

Τί ύπάρχει εἰς τὸ Ἱερόν:

'Εντὸς τοῦ Ἱεροῦ ύπάρχει ἡ Ἀγία Τράπεζα, ἡ Προσκυνή καὶ τὸ Σκευοφυλάκιον.

Ἡ Ἀγία Τράπεζα είναι τετράγωνον τραπέζιον εἰς τὸ μέσον τοῦ Ἱεροῦ, ἀπὸ πέτραν ἡ μάρμαρον, καὶ στηρίζεται εἰς ἔνα στύλον ποὺ εἰκονίζει τὸν Χριστόν. Ἡμπορεῖ δμως νὰ στηρίζεται καὶ εἰς τέσσαρας στύλους ὅποτε εἰκονίζονται οἱ τέσσαρες εὐαγγελισταί. "Οταν γίνεται τὰ ἔγκαίνια τοῦ ναοῦ, εἰς τὸν κεντρικὸν στύλον ὃπου ύπάρχει κούφωμα, τοποθετοῦν μίαν θήκην μὲ ἄγια λείψανα. Τοῦτο γίνεται διότι, ὅπως γνωρίζομεν, κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διωγμῶν ἡ Θεία λειτουργία ἔγένετο ἐπάνω εἰς τάφους μαρτύρων. Ἡ Ἀγία Τράπεζα είναι τὸ Ἱερώτερον ἀντικείμενον τοῦ ναοῦ διότι ἐπάνω εἰς αὐτὴν τελείται καὶ προσφέρεται ἡ ἀναίμακτος θυσία τοῦ Κυρίου, ἥτοι τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Αὕτη συμβολίζει τὸν τάφον καὶ τὸν θρόνον τοῦ Χριστοῦ καὶ σκεπάζεται μὲ τὰ ἔξης καλύμματα:

α) Τὸ Κατασάρκιον. Κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἔγκαινίων τοῦ ναοῦ ἡ Ἀγία Τράπεζα καλύπτεται, μὲ ἐκλεκτὸν καὶ λευκὸν ὑφασμά τὸ ὅποιον λέγεται Κατασάρκιον καὶ οὐδέποτε ἀφαιρεῖται. Τοῦτο εἰκονίζει τὸ σεντόνι μὲ τὸ ὅποιον ἐτύλιξεν ὁ Ἰωσὴφ τὸ ἄχραντον σῶμα τοῦ Κυρίου, ὅταν τὸ κατεβίθασεν ἀπὸ τὸν Σταυρόν.

β) Τὸ Είλητόν. Τοῦτο είναι λινὸν ὑφασμα ἐπὶ τοῦ ὅποιου ἔχει ἀποτυπωθῆ ὁ τάφος τοῦ Χριστοῦ, ἐπάνω δὲ εἰς αὐτὸν γίνεται τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

γ) Τὸ Ἀντιμήνσιον. Είναι ιδιαίτερον ἱερὸν ὑφασμα, δμοιον μὲ τὸ εἰλητόν, εἰς ἓν δὲ τῶν ἀκρων του ἔχουν ράψει ἄγια λείψανα. Καὶ τοῦτο ἀγιάζεται κατὰ τὰ ἔγκαινια τοῦ ναοῦ νὰ τὸ ἀπλώνῃ ὁ ἵερεὺς εἰς ἄλλην Τράπεζαν - ὃπου δὲν ύπάρχει Ἀγία Τράπεζα, - δηλαδὴ εἰς τὰ στρατόπεδα ἡ καὶ τὰ ἔξωκλήσια ποὺ δὲν ἔχουν ἔγκαινιασθῆ. Οὕτως ἐπάνω εἰς αὐτὸν γίνεται ἡ Θεία λειτουργία.

'Επίσης ἐπάνω εἰς τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν ύπαρχουν καὶ τὰ ἔξης ἀντικείμενα :

1. Τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον μὲ δύο κηροπήγια για. Τὸ Εὐαγγέλιον συμβολίζει τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τὰ δὲ κηροπήγια συνήθως είναι ἐπτά φῶτα (ἐπτάφωτος λυχνία). Τὸ φῶς τῶν κηροπήγίων, τῶν κανδήλων καὶ τῶν λαμπάδων, συμβολίζει τὸ οὐράνιον φῶς ποὺ φωτίζει κάθε ἄνθρωπον.

Εἰς τὸ θάθος καὶ τὰ πλάγια τῆς Προσκομιδῆς, εύρισκονται τὰ δίπτυχα ἢ τρίπτυχα.

Ἡ Προσκομιδὴ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν χρυσῆν Τράπεζαν τῆς προθέσεως τῶν Ἐθραίων, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐπέθετον οὖτοι τοὺς δώδεκα ἄρτους.

4. Τὸ Σκευοφυλάκιον. Εἶναι κιθώτιον ἢ ἔρμαριον ποποθετημένον εἰς τὸ δεξιὸν τοῦ Ἱεροῦ καὶ ἐντὸς αὐτοῦ φυλάσσονται τὰ ἱερὰ ἄμφια τῶν κληρικῶν καὶ τὰ βιβλία τοῦ ναοῦ.

5. Τὸ Ξωνευτήριον. Εἶναι μία τρύπα δημοσίου χύνονται εἰς ὑπόγειον δεξαμενὴν τὰ νερά τοῦ νιπτῆρος τῶν κληρικῶν καὶ τῆς κολυμβήθρας, μετὰ τὸ θάπτισμα.

6. Τὸ Σύνθρονον εύρισκεται ὅπισθεν τῆς Ἀγίας Τραπέζης εἰς τὸ ἀνατολικώτατον σημεῖον τοῦ Ἱεροῦ, τὴν κόγχην. Τὸ ὄνομά του δείχνει ὅτι δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ ἔνα θρόνον ἀλλὰ ἀπὸ πολλούς, ἔως πέντε, ξυλίνους ἢ μαρμαρίνους τὸν ἔνα κοντά εἰς τὸν ἄλλον. Χρησιμεύει διὰ νὰ κάθηνται δ ἐπίσκοπος καὶ οἱ ἄλλοι κληρικοὶ ὅταν γίνεται ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Ἀποστόλου, διαφόρων προφητειῶν ἢ κατατελετῶν.

2. Τὸ Ἀρτοφόριον.
Τοῦτο εἶναι μικρὸ κουτί, μετάλλινον ἢ ξύλινον, καὶ χρησιμεύει νὰ φυλάσσεται ἐντὸς αὐτοῦ δ ἀγιος ἄρτος ποὺ ἀγιάζεται τὴν Μεγάλην Πέμπτην. Μ' αὐτὸν δ ἵερεύς κοινωνεῖ τοὺς μελλοθανάτους.

3. Ἡ Προσκομιδὴ ἢ Πρόθεσις. Εἶναι μία κόγχη ἐντὸς τοῦ τοίχου, πρὸς τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ ναοῦ, καὶ παριστάνει τὴν φάτνην τοῦ σπηλαίου τῆς Βηθλεέμ δημοσίου ἐγεννήθη δ Κύριος ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας. Εἰς τὴν Προσκομιδὴν τοποθετοῦνται τὰ Τίμια Δῶρα, δηλαδὴ δ ἄρτος καὶ δ οἶνος ποὺ θά μεταφερθοῦν εἰς τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν διὰ τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἢ Κοινωνίας.

ῶν κ.τ.λ. Ἀπὸ τοὺς θρόνους δὲ μεσαῖος εἰναι διάγονον υψηλότερος καὶ ἀνήκει εἰς τὸν ἐπίσκοπον.

Ἐδῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα Σύνθρονον ὑπάρχει εἰς τὴν Μητρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, διὰ νὰ κάθηνται τὰ μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, καὶ εἰς τὴν ἐκατονταπλιανήν Πάρου μὲ πολλούς θρόνους.

Β'. 'Ο Κυρίως Ναὸς

Ο Κυρίως ναὸς εἰναι τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ναοῦ, ἔκει δὲ παραμένουν οἱ πιστοὶ νὰ παρακολουθοῦν τὴν Θείαν λειτουργίαν καὶ τὰς ἄλλας ἱεροτελεστίας. Ἀπὸ τὸ Ἱερὸν χωρίζεται μὲ τὸ Εἰκονοστάσιον ἢ Τέμπλον.

Τὶ ὑπάρχει εἰς τὸν Κυρίως ναὸν. Ἐντὸς τοῦ Κυρίως ναοῦ ὑπάρχουν:

1. Ἡ σολέα ἡ σολεῖον. Εἰς τὴν θάσιν καὶ εἰς δόλοκληρον τὸ μῆκος τοῦ Εἰκονοστασίου εἰναι μία προεξοχὴ ὥστε μικρὸν δάπεδον ἀπὸ 3 ἔως 4 σκαλοπάτια. Αὐτὸ λέγεται σολέα. Ἐμπροσθεν τῆς Ὁραίας Πύλης ἡ σολέα εἰναι κυκλικὴ καὶ προεξέχει. Ἀπὸ τὸ μέρος τοῦτο τῆς σολέας δὲ ἵερεύς ἀναγιγνώσκει τὸ Εύαγγέλιον, μεταλαμβάνει τοὺς πιστοὺς, καὶ μοιράζει ἀντίδωρον. Σολέα ὑπάρχει εἰς τὴν ναὸν τῆς ἀγίας Ειρήνης τῶν Ἀθηνῶν.

2. Ο ἀμβων. Εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ Κυρίως ναοῦ πα-

ρατηροῦμεν ἔξωστην ξύλινον ἢ μαρμάρινον, τὸν ἄμβωνα, ἀπ' ὅπου ὁ διάκονος ἀναγιγνώσκει τὸ Εὐαγγέλιον ἢ ὅμιλεῖ ὁ ἵεροκῆρυξ. "Ἄλλος τε ὁ ἄμβων ὑψώνετο εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ, σήμερον δὲ εἶναι κατασκευασμένος ἀριστερώτερα καὶ ἀπέναντι ἀπὸ τὸ δεσποτικόν.

Εἰς τὸν ἄμβωνα ὑπάρχει ἔνα περιστέρι, ξύλινον ἢ μαρμάρινον, ποὺ συμβολίζει τὸ "Αγιον Πνεύμα καὶ ἐκεῖ ἐπάνω ὁ διάκονος τοποθετεῖ τὸ ἱερόν Εὐαγγέλιον.

3. Τὰ ἀναλόγια. Εἶναι ξύλιναι θάσεις ἀριστερά καὶ δεξιὰ τοῦ ναοῦ ποὺ περιστρέφονται καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὰ οἱ ψάλται τοποθετοῦν ἀνοικτὰ τὰ βιθλία, δταν ψάλλουν.

4. Ὁ Επισκοπικὸς Θρόνος ἢ Δεσποτικόν. Ὁ θρόνος αὐτὸς εἶναι ἀπέναντι ἀπὸ τὸν ἄμβωνα, μεγαλοπρεπής καὶ ἔχει γίνει ἀπὸ ξύλου ἢ μάρμαρον, ποὺ εἶναι σκαλισμένα. Ἐκεῖ ἴσταται ὁ ἐπίσκοπος δταν ἔρχεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν νὰ παρακολουθήσῃ τὴν Θείαν λειτουργίαν ἢ νὰ χοροστατήσῃ. Ἀπὸ τὴν θέσιν αὐτὴν ὁ ἐπίσκοπος, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Χριστοῦ, εὐλογεῖ τοὺς πιστούς.

5. Τὰ στασίδια. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ ναοῦ εἶναι τὰ στασίδια, δηλ. σειρὰ ἀπὸ ξύλινα καθίσματα. Ἐκεῖ κάθηνται ίδιως οἱ ἡλικιωμενοί ποὺ δὲν ἡμποροῦν νὰ παρακολουθήσουν τὴν λειτουργίαν ὅρθιοι.

6. Ὁ γυναικωνίτης. Ἀπὸ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ προσεύχωνται αἱ γυναικες χωριστά ἀπὸ τοὺς ἄνδρες κατὰ τὴν ὥραν τῆς λειτουργίας.

Διὰ νὰ ἔξοικον μηθῆ χῶρος, εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ ναοῦ κατεσκευάσθη ἔξεδρα (ύπερῶν). Ἐκεῖ ἀνεβαίνουν αἱ γυναικες ἀπὸ ίδιαιτέραν κλίμακα (σκάλαν) καὶ παρακολουθοῦν τὴν λειτουργίαν καὶ τὰς ἄλλας ἱερὰς ἀκολουθίας.

Εἰς τὸν Κυρίως ναὸν ἀκόμη ὑπάρχουν τὰ προσκυνητάρια ὅπου τοποθετοῦν τὰς εἰκόνας διὰ νὰ τὰς ἀσπάζωνται οἱ Χριστιανοὶ καὶ τὰ παγκάρια νὰ ἴστανται οἱ ἐπίτροποι τοῦ ναοῦ.

‘Ο Πρόναος ἢ Νάρδης

Παλαιότερον εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ, πρὸς τὴν ἔξωθυραν, ὑπῆρχεν ίδιαιτερον διαμέρισμα. Τοῦτο ἐλέγετο Πρόναος ἢ Νάρδης καὶ ἐκεῖ παρέμενον κατὰ τὴν ὥραν τῆς λειτουργίας οἱ Κατηχούμενοι. Δηλαδὴ δσοὶ ἐπρόκειτο νὰ γίνουν Χριστιανοί διότι ἀπηγορεύετο νὰ παραμένουν εἰς τὸν Κυρίως ναὸν. "Οταν δὲ ιερεὺς ἔλεγεν: «Οσοι Κατηχούμενοι προέλθητε», οἱ Κατηχούμενοι ἔφευγον ἀπὸ τὸν ναὸν καὶ διθυρωδὸς ἔκλειε τὴν θύραν.

Σήμερον δὲν ὑπάρχουν Κατηχούμενοι, διότι οἱ Χριστιανοὶ θαπτίζονται ἀπὸ νήπια. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν εἰς τοὺς νεωτέρους ναοὺς δὲν θλέπομεν Πρόναον. Ἀντὶ τούτου δμως εἰς τοὺς μεγάλους ναοὺς κατασκευάζονται μεγαλοπρεπῆ ὑπόστεγα καὶ λέγονται Προπύλαια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.'

ΙΕΡΑ ΣΚΕΥΗ

"Άγιος Δίσκος, Αστερίσκος, Λόγχη, Λιβίς

Ίερά σκεύη είναι μερικά δάντικείμενα, χρήσιμα διά την Θείαν λειτουργίαν καὶ τὰς ἄλλας τελετὰς τῆς ἐκκλησίας. Κυριώτερα ίερά σκεύη είναι:

1. 'Ο "Άγιος Δίσκος. 'Επάνω εἰς αὐτὸν διέρευς κατὰ τὴν προσκομιδὴν τοποθετεῖ τὸν Ἀμνόν, δηλ. τὸν ἐκ τῆς προσφορᾶς ἄρτον, δ ὅποιος κατὰ τὴν Θείαν λειτουργίαν, διὰ τῆς μετουσιώσεως, θὰ μεταβληθῇ εἰς Σῶμα Κυρίου. 'Ο "Άγιος Δίσκος παριστάνει τὴν Φάτνην τῆς Βηθλεέμ.

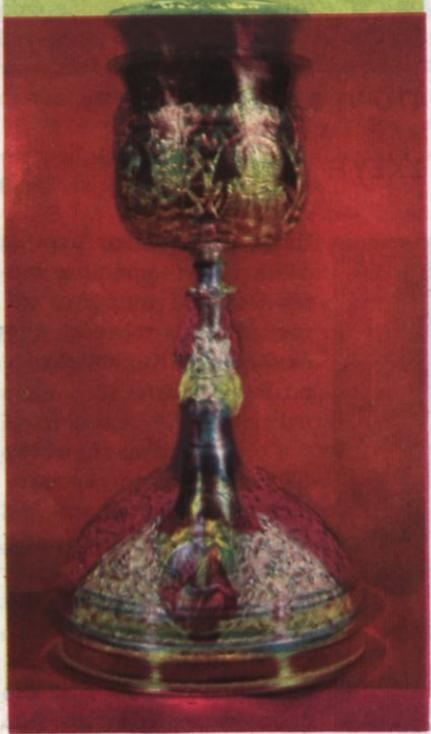
2. Τὸ "Άγιον Ποτήριον. Είναι ποτήρι χρυσοῦν ἡ ἀργυροῦν καὶ ἐντὸς αὐτοῦ χύνει διά λειτουργός, κατὰ τὴν προσκομιδὴν, οἰνον καὶ ὕδωρ τὰ ὅποια ἐπίσης θὰ μεταβληθοῦν κατὰ τὴν Θείαν λειτουργίαν εἰς Αἷμα τοῦ Κυρίου. Τὸ "Άγιον Ποτήριον παριστάνει τὸ ποτήριον ποὺ ἔχρησιμοποίησεν διά Κύριος κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον.

3. 'Ο ἀ σ τ ε ρ ί σ κ ο ς. Είναι μετάλλινον σκεῦος μὲ δύο κινητὰ τόξα ήνωμένα εἰς τὴν κορυφὴν εἰς σχῆμα σταυροῦ καὶ τελειώνει εἰς τέσσαρα πόδια. Χρησιμεύει ν' ἀνασηκώῃ τὸ κάλυμμα τοῦ δίσκου, νὰ μὴν ἀκουμπᾷ εἰς τὸν ἄγιον ἄρτον καὶ συμβολίζει τὸν ἀστέρα ποὺ δόδηγησε τοὺς μάγους εἰς τὴν Βηθλεέμ, ὅταν ἐγεννήθη διά Χριστός.

4. 'Η λόγχη. 'Η λόγχη καταλήγει εἰς σταυρὸν καὶ χρησιμεύει νὰ θράψῃ διέρευς ἀπὸ τὴν προσφορὰν τὸν ἄγιον ἄρτον κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσκομιδῆς. 'Η λόγχη μᾶς ἐνθυμίζει τὴν λόγχην μὲ τὴν ὅποιαν ἐκεντήθη διά πλευρά τοῦ Ιησοῦ Χριστοῦ.

5. 'Ο σπόγγος. Είναι μικρὸς σπόγγος (σφουγγάρι) μὲ τὸ

Τὸ Ἀγιον Ποτήριον

τὸ ζεστὸν ὅδωρ ποὺ θὰ χύσῃ δὲ Ἱερεὺς εἰς τὸ "Ἀγιον ποτήριον. Τοῦτο συμβολίζει τὴν θερμότητα τῆς πίστεως ποὺ πρέπει νὰ ἔχουν, δοι κοινωνοῦν τῶν ἀχράντων Μυστηρίων.

8. Ὁ Ἄρρεν. "Οταν ἔτοιμασθοῦν τὰ Τίμια Δῶρα, δὲ Ἱερεὺς σκεπάζει τὸ "Ἀγιον Ποτήριον μὲ μικρὸν ὑφασμα καὶ μὲ ἄλλο τὸν "Ἀγιον Δίσκον. Κατόπιν καλύπτει καὶ τὰ δύο μὲ ἔνα μεγαλύτερον τετράγωνον ὑφασμα. Τὸ ὑφασμα αὐτὸν λέγεται ἀρρένειον παριστάνει τὸ σεντόνι ποὺ ἐτύλιξαν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τὴν ἀποκαθήλωσιν. Κατὰ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον, τὸν Ἀέρα ρίπτει εἰς τοὺς ὄμοις του δὲ Ἱερεὺς ποὺ κρατεῖ τὸ "Ἀγιον Ποτήριον. Ἐπίσης δοταν λέγεται τὸ «Πιστεύω» οἱ Ἱερεῖς ἀερίζουν τὰ Τίμια Δῶρα μὲ τὸν Ἀέρα, δὲ ὅποιος συμβολίζει τότε τὴν πνοὴν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος.

9. Τὸ Θυμιατήριον. Μ' αὐτὸν θυμιατίζει δὲ λειτουργὸς τὰς Ἱερά τοῦ ναοῦ καὶ τοὺς ἐκκλησιαζομένους. Τὸ θυμίαμα παριστάνει τὴν προσευχὴν τῶν Χριστιανῶν ποὺ κατευθύνεται πρὸς τὸν Θεόν.

ὅποιον δὲ Ἱερεὺς καθαρίζει τὸν "Ἀγιον Δίσκον καὶ τὸ "Ἀγιον Ποτήριον. Τοῦτο εἰκονίζει τὸν σπόγγον μὲ τὸ δόποιον ἔνας στρατιώτης προσέφερεν εἰς τὸν Ἰησοῦν χολὴν καὶ ξύδι, δοταν εἰπε: «Διψῶ».

6. Ἡ λαβή ήταν. Εἶναι τὸ κουταλάκι ποὺ μὲ αὐτὸν κοινωνοῦν οἱ Χριστιανοὶ τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Τὸ ἄκρον τῆς λαβήδος καταλήγει εἰς σταυρόν. Παλαιότερον, ποὺ οἱ Χριστιανοὶ ἔκοινώνουν χωριστά τὸ Σῶμα καὶ χωριστά τὸ Αἷμα τοῦ Κυρίου, ή λαβής ήτο μικρὰ τσιμπίδα καὶ ἐλαμβάνετο δὲ ἄρτος. Δι' αὐτὸν δονομάζεται λαβής. "Οταν ἥρχισε νὰ δίδωνται μαζὺ δὲ ἄρτος καὶ δὲ οἶνος, μετεθλήθη εἰς κοχλιάριον.

7. Τὸ ζέον. Εἶναι μικρὸν δοχεῖον διὰ τοῦ δόποιον μεταφέρεται

‘Ο Δασίδι εἰς τοὺς ψαλμούς του ἔλεγε:
«Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμί-
αμα ἐνώπιόν σου» (Ψαλμ. ρμ', 2).

10. Τὰ μανούα λιακαὶ τὰ
κανδήλια. Τὰ σκεύη ταῦτα ἀνάπτον-
ται ἐμπροσθεν τῶν ἀγίων εἰκόνων, διὰ νὰ
δείξωμεν ὅτι τὰς σεθόμεθα. Τὸ ἔλαιον
τῶν κανδήλων συμβολίζει τὴν εἱρήνην
καὶ τὴν Θείαν Εὐσπλαχνίαν τὸ δὲ φῶς ποὺ
δίδουν συμβολίζει τὸ πνευματικὸν φῶς
τῆς πίστεως ποὺ φωτίζει καὶ ἀγιάζει τοὺς
Χριστιανούς. Οἱ Ἐθραῖοι, εἰς τὴν Σκηνὴν
τοῦ Μαρτυρίου καὶ τὸν Ναὸν τοῦ Σολο-
μῶντος, εἶχον τὴν ἑπτάφωτὸν λυχνίαν ποὺ
ἔλαμψε πρὸ τοῦ ἀδύτου (τοῦ κατ' ἔξοχὴν
οἴκου τοῦ Θεοῦ).

“Οπισθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης εἶναι ἔνα
κανδήλι ποὺ εἶναι πάντοτε ἀναμμένον, χά-
ριν τοῦ Ἅγιου Ἀρτου, ποὺ ἐύρισκεται
εἰς τὸ Ἀρτοφόριον. Αὐτὸ λέγεται ἀκολυ-
μητοκανδήλι καὶ συμβολίζει τὸ
φῶς τοῦ Εὐαγγελίου τὸ δόποιον, ἡμέραν
καὶ νύκτα, δῦνηγει τοὺς Χριστιανούς εἰς
τὸν δρόμον τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ καθήκον-
τος.

11. Τὰ κηρύα καὶ αἱ λαμ-
παδεῖς. Καὶ ταῦτα ἀνάπτονται πρὸ τῶν
ἀγίων εἰκόνων διὰ νὰ δείξωμεν τὸν σεθα-
σμόν μας πρὸς αὐτάς. Οἱ κηρόδι συμβολίζει τὴν ἀγιότητα τῆς ψύχης καὶ
τὴν χάριν τοῦ Ἅγιου Πνεύματος. “Οταν λειτουργῇ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν
ἐπίσκοπος, χρησιμοποιοῦνται δύο κηροπήγια ἀπὸ τὰ δόποια τὸ ἐν ἔχει
δύο κηρία καὶ τὸ ἄλλο τρία.

Τὸ πρῶτον κηροπήγιον συμβολίζει τὴν διπλῆν φύσιν τοῦ Κυρίου,
Θείαν καὶ ἀνθρώπινην, καὶ τὸ δεύτερον τὴν Ἁγίαν Τριάδα.

12. Πολυέλασιος. Εἶναι μέγα καὶ πολυτελές πολυκάνδηλον
ἀπὸ κρύσταλλον, κρεμαστὸν ἀπὸ τὴν δροφήν τοῦ ναοῦ. Πολυέλεος
δύμως εἶναι συνήθως προσωνυμία τοῦ Θεοῦ καὶ φανερώνει αὐτὸν ποὺ
πολλούς ἔλεει, τὸν πολυεύσπλαχνον.

"Αλλα ιερά σκεύη

Έκτός ἀπό τὰ ιερά σκεύη, που ἐμάθομεν ἔως τώρα, εἰς τὸν ναὸν ὑπάρχουν καὶ ιδιαίτερα ἄλλα σκεύη που χρησιμοποιοῦνται καὶ αὐτά κατὰ τὰς ιεροτελεστίας. Ταῦτα εἶναι:

α') Ή κολυμβήθρα μεταξύ τῶν μυρων. Μὲ μύρον μυρώνει διατίθεται οἱ Χριστιανοί. Η κολυμβήθρα παριστάνει τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν ἢ τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ, δῆπου ἔθεραπεύοντο οἱ ἀσθενεῖς.

β') Τὸ μυροδόχεῖον ποὺ περιέχει τὸ ἅγιον μύρον. Μὲ μύρον μυρώνει διατίθεται οἱ Χριστιανοί. Παριστά τὸν Χριστὸν ἐπάνω εἰς τὸν Σταυρὸν καὶ τοποθετεῖται ὅπισθεν τῆς Ἀγίας Τραπέζης, ἀνάμεσα ἀπὸ τὰς Ἐξαπτέρυγας. Εκάστην Μεγάλην Πέμπτην καὶ Μεγάλην Παρασκευήν, δὲ Ἐσταυρωμένος μεταφέρεται εἰς τὸν Κυρίως ναὸν καὶ προσκυνοῦν οἱ Χριστιανοί.

δ') Τὰ στέφανα τοποθετεῖ διατίθεται οἱ ιερεὺς εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν νεονύμφων καὶ φανερώνει τὴν τιμὴν καὶ τὴν δόξαν μὲ τὴν ὅποιαν τούς περιθάλλει ἢ Ἐκκλησία.

ε') Ο. Επιτάφιοι. Είναι ύφασμα τετράγωνον καὶ πολυτελές μὲ ἐλαιοχρωματισμένην ἢ κεντημένην τὴν ταφὴν τοῦ Κυρίου.

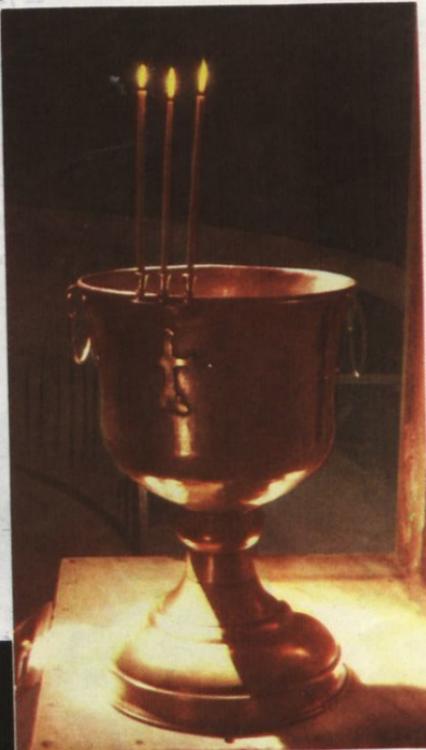
Ο Έπιτάφιος περιφέρεται τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν ἔξω τοῦ ναοῦ μὲ πολλὴν εὐλάβειαν.

στ') Τὰ Ἐξαπτέρυγα καὶ τὰ Λάθαρα Μικραὶ στρογγυλαὶ εἰκόνες τῶν ἀγγέλων μὲ ἔξ πτέρυγας, καὶ δύο ὅψεις, κατασκευασμέναι ἀπὸ μέταλλον.

ζ') Λάθαρα ἡ ιεραὶ σημαῖαι. Εἶναι εἰκόνες τῶν ἀγίων ἐπὶ πολυτελοῦντος ὑφάσματος καὶ στηρίζονται εἰς κοντάρια.

Τὰ Ἐξαπτέρυγα καὶ τὰ Λάθαρα προπορεύονται κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτάς, λιτανείας κ.τ.λ.

η') Οἱ κώδωνες (καμπάνες). Οἱ κώδωνες εἰδοποιοῦντοὺς Χριστιανοὺς νὰ προσέρχωνται εἰς τὸν ναὸν ἢ ν' ἀναγγέλλων-

ται πρὸς αὐτοὺς χαρμόσυνα ἢ πένθιμα γεγονότα.

Οἱ Ιουδαῖοι, διὰ τὴν συνάθροισιν τῶν πιστῶν εἰς τὴν συναγωγὴν, ἔχρησιμοποίουν τὰς σάλπιγγας.

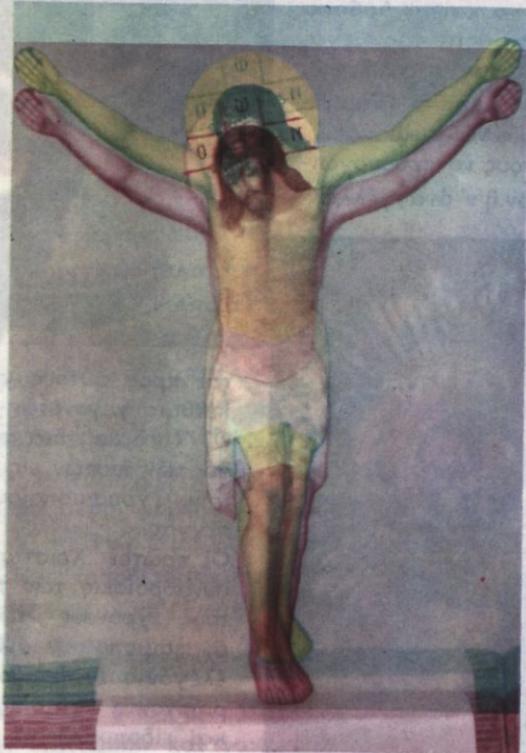
Οἱ πρῶτοι Χριστιανοί, διὰ τὰς συναθροίσεις τῶν πιστῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διωγμῶν, ἔχρησιμοποίουν ἀνθρώπους ποὺ ἐλέγοντο θεοδρόμοι. Οὗτοι περιήρχοντο ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν καὶ εἰδοποίουν μὲ μεγάλην μυστικότητα τοὺς πιστούς, περὶ τοῦ ποὺ καὶ πότε θὰ γίνῃ ἡ συνάθροισις διὰ τὴν κοινὴν προσευχῆν.

Τὰ ἐξαπτέρυγα

Μετά τούς διωγμούς ἔχρησιμοποιίουν σήμαντρα (δηλ. τεμάχια ἀπό σίδηρον) τὰ ὅποια ἐκρέμων ὑψηλά καὶ τὰ ἐκτύπων μὲ σφυρί. Σήμαντρα χρησιμοποιοῦνται ἀκόμη εἰς πολλά ἔξωκκλήσια καὶ μοναστήρια.

Κώδωνες ἔχρησιμοποιήθησαν κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ περὶ τὸν 9ον αἰῶνα εἰσήχθησαν καὶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ὁρθόδοξον Ἑκκλησίαν. Μετὰ τοῦτο ἥρχισαν νὰ κτίζωνται κωδωνοστάσια.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΤΑ ΙΕΡΑ ΑΜΦΙΑ

Ίερά ἄμφια λέγομεν τὰ ἐνδύματα ποὺ φέρουν οἱ κληρικοὶ κατὰ τὰς Ἱεράς τελετάς. Ταῦτα διαφέρουν ἀπὸ τὰ καθημερινὰ ἐνδύματα τῶν κληρικῶν κατὰ τὸ χρῶμα καὶ κατὰ τὸ σχῆμα. Εἰναι δὲ κατασκευασμένα ἀπὸ λαμπρὰ ὑφάσματα καὶ στολισμένα μὲ σταυροὺς ἢ ἄλλα σύμβολικὰ σχῆματα, ἀνάλογα μὲ τὸν θαμὸν τοῦ Ἱερωμένου, ἥτοι τοῦ διακόνου, τοῦ Ἱερέως καὶ τοῦ ἐπισκόπου.

Α' Τὰ ἄμφια τοῦ διακόνου

"Ἄμφια μὲ τὰ ὅποια ἐνδύεται ὁ διάκονος κατά τὴν Θείαν λειτουργίαν καὶ τὰς ἄλλας ἑορτὰς τῆς Ἔκκλησίας μας, εἶναι:

α') Τὸ στιχάριον εἶναι τὸ πιὸ ἔσωτερικὸν ἄμφιον καὶ συμβολίζει τὴν ἀγιότητα τῶν κληρικῶν, μὲ τὴν ὅποιαν οὖτοι διφείλουν νὰ ὑπηρετοῦν τὸν Θεόν, ἐνώπιον τῆς Ἀγίας Τραπέζης.

β') Τὰ ἐπιμανία ανίκια. Εἶναι μικρὰ ὑφάσματα χρυσοκέντητα καὶ δένονται εἰς τὰ μετακάρπια τῶν χειρῶν διὰ νὰ σκεπάζουν τὰ μανίκια τῶν Ἱερωμένων ὡστε νὰ μήν τοὺς ἐμποδίζουν κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν καθηκόντων των εἰς τὸν ναόν. Συμβολίζουν τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ὅποιας νικῶνται οἱ ἔχθροι τῆς πίστεως.

γ') Τὸ δράριον. Τοῦτο εἶναι μακρὰ ταινία ἀπὸ ὕφασμα, τὴν φέρει δὲ ὁ διάκονος εἰς τὸν ἀριστερὸν ὅμον κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὅπετε ἡ μία ἄκρη νὰ πίπτῃ ἐμπρός καὶ ἡ ἄλλη ὅπισω. Εἰς ὥρισμένην ὥραν τῆς λειτουργίας ὁ διάκονος θάζει τὸ δράριον σταυρωτά. "Ανευ δραρίου ὁ διάκονος εἰς οὐδεμίαν ἵεροτελεστίαν λαμβάνει μέρος.

Β' Τὰ ἄμφια τοῦ ἱερέως

Ταῦτα εἶναι:

α') Τὸ στιχάριον καὶ τὰ ἐπιμανίκια, ποὺ εἶναι ὅμοια μὲ τὰ τοῦ διακόνου.

β') Τὸ ἐπιτραχήλιον. Τοῦτο εἶναι μακρὺ καὶ στενὸν ὕφασμα ποὺ κρέμεται ἀπὸ τὸν λαιμὸν τοῦ ἱερέως καὶ φθάνει ἔως τὰ πόδια. "Ανευ ἐπιτραχηλίου ὁ ἱερεὺς οὐδεμίαν ἵεροτελεστίαν τελεῖ.

γ') Ἡ ζώνη ἡ ζωστήρ. Εἶναι στενόμακρος ταινία, συνήθως ἀπὸ χρυσοκέντητον ὕφασμα μὲ κρόσσια, καὶ σταυρὸν εἰς τὸ μέσον. Μ' αὐτὴν ζώνεται ὁ ἱερεὺς διὰ νὰ διευκολύνεται εἰς τὰς ἱεροτελεστίας, συμβολίζει δὲ τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ποὺ κατέρχεται εἰς τὸν ἱερέα νὰ ἐκτελῇ μὲ εὐλάβειαν τὰν καθήκοντά του.

δ') Τὸ φαῖλόνιον. "Υφασμα πολυτελές, πλατύ καὶ κοντὸν χωρὶς μανίκια, τὸ ὅποιον σκεπάζει τὸ ἄλλα ἄμφια. Εἰς τὸ ἐπάνω μέρος ἔχει κωνικὸν σχῆμα ἀπ' ὅπου τὸ φορεῖ ὁ ἱερεὺς. Τὸ φαιλόνιον συμβολίζει τὴν χαρὰν καὶ τὴν δικαιοσύνην ποὺ πρέπει νὰ ἔχουν οἱ ἱερεῖς.

ε') Τὸ ἐπιγόνατον. "Υφασμα καὶ τοῦτο εἰς σχῆμα ρόμβου, μὲ σταυρὸν ἡ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ μέσον. Τὸ ἐπιγονάτιον κρέμεται ἀπὸ τὴν ζώνην τῶν ἱερέων ποὺ ἔχουν ἀξιώματα καὶ φθάνει ἔως τὸ δεξιόν γόνατον. Συμβολίζει τὸ πρόσωφιον (πετσέτσα τοῦ προσώπου) μὲ τὴν ὅποιαν ὁ Κύριος ἐσπόγγυισε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν του κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον. Ἐπίσης τὴν δύνα-

Τὸ ἐπιτραχήλιον

Τὸ ἐπιγονάτιον

μιν τοῦ λόγου ποὺ ἔχουν δσοι τὸ φέρουν, διὰ νὰ καταπολεμήσουν τοὺς δρατούς καὶ τοὺς ἀδράτους ἔχθρούς τῆς Ἐκκλησίας. .

Γ' Τὰ ἄμφια τοῦ ἐπισκόπου

*Ιερὰ ἄμφια μὲ τὰ ὅποια ἐνδύεται ὁ ἐπίσκοπος, ὅταν ἰερουργῇ ἢ χοροστατῇ, εἰναι:

α') Τὸ στιχάριον, τὰ ἐπιμανίκια, τὸ ἐπιτραχήλιον, ἡ ζώνη καὶ τὸ ἐπιγονάτιον, ὅμοια μὲ τοῦ ἵερέως ἀλλὰ πολυτελέστερα.

β') Ὁ σάκκος. Εἰναι ἔνδυμα αὐτοκρατορικόν, πλατὺ μὲ κοντὰ μανίκια καὶ σκεπάζει τὰ ἄλλα ἄμφια τοῦ ἐπισκόπου. Ὁ σάκκος ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μεγάλα φύλλα πολυτελοῦς ὑφάσματος, καὶ διὰ τὸν φοροῦν εὔκολως, εἰς τὰς ραφάς δένεται μὲ ταινίας. Τὸν σάκκον κατ' ἀρχὰς ἐφόρουν μόνον οἱ Πατριάρχαι, ἀργότερον δμως ἐπετράπη

Τὰ δύο φύλλα ποὺ ἀποτελοῦν τὸν Σάκκον

νὰ τὸν φοροῦν καὶ οἱ ἐπίσκοποι.

γ') Τὸ ωμοφόριον. 'Ομοιάζει μὲ τὸ δράριον τοῦ διακόνου ἀλλ' εἶναι καλύτερον, πλατύτερον, χρυσοκέντητον μὲ σταυρούς καὶ κρόσσια, καὶ τὸ θάζει ὁ ἐπίσκοπος εἰς τοὺς ὅμους του. Τὸ ωμοφόριον ἀποτελεῖ τὸ διακριτικὸν γνώρισμα τῆς ἐπισκοπικῆς ἔξουσίας καὶ συμβολίζει τὸν Χριστὸν ποὺ ὡς καλὸς ποιμὴν φέρει ἐπὶ τῶν ὅμων του τὸ ἀπολωλός πρόθατον, δηλ. τὸν παραπλανημένον ἀνθρωπὸν τὸν ὃποῖον ἀνέλαθε νὰ σώσῃ μὲ τὸν σταυρικὸν του θάνατον.

Κατὰ τὴν λειτουργίαν ὁ ἐπίσκοπος χρησιμοποιεῖ δύο ωμοφόρια, ἕνα μεγάλο καὶ ἕνα μικρό. Τὸ πρῶτον φορεῖ ἔως ὅτου γίνῃ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὸ δεύτερον ἔως τὸ τέλος τῆς λειτουργίας.

δ') 'Ο μανδύας. Εἶναι πολυτελές καὶ μεγαλοπρεπές ἄμφιον τὸ δόπιον καταλήγει εἰς μακρὰν οὐράν καὶ τὴν κρατεῖ ὁ διάκονος ἀπὸ δύσω. Μανδύαν φορεῖ ὁ ἐπίσκοπος εἰς διαφόρους τελετάς, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν λειτουργίαν.

ε') Τὸ ἐπανωκαλύμμαυχον ἥ ἐπιρριπτάριον. Τὸ ἄμφιον τοῦτο ἔχει γίνει ἀπὸ μαῦρον ὑφασμα καὶ χρησιμεύει νὰ σκεπάζῃ τὸ καλυμμαύχιον, τὸν αὐχένα καὶ τ' αὐτιά, παριστάνει δὲ τὴν αὐταπάρνησιν ποὺ πρέπει νὰ ἔχῃ ὁ ἐπίσκοπος ἀπὸ τὴν κοσμικὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀφοσίωσίν του πρὸς τὰ θεῖα. 'Επανωκαλύμμαυχον φέρουν καὶ

'Η Μίτρα

στέφανον καὶ τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου.

ζ') Ἡ ποιμαντορικὴ ράθδος ἡ πατερίτσα. Εἶναι μακρὰ ράθδος μεταλλίνη, μὲ δύο φίδια εἰς τὸ ἐπάνω μέρος καὶ δωάμεσά των τὸν σταυρόν. Τὰ φίδια παριστάνουν τοὺς ὄρατοὺς καὶ ἀοράτους ἔχθροὺς τῆς Ἐκκλησίας ὃ δὲ σταυρὸς θεωρεῖται νικητής τῶν ἔχθρῶν αὐτῶν. Ἡ ποιμαντορικὴ ράθδος συμβολίζει τὴν ἔξουσίαν τοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ τοῦ ποιμνίου του.

η') Ὁ Ἐπίστηθιος σταυρός. Κρέμεται μὲ ἀλυσίδαν, χρυσῆν ἡ ἀσημένιαν, ἀπὸ τὸν λαιμὸν εἰς τὸ στῆθος καὶ συμβολίζει τὴν ἀγιότητα τοῦ θίου του. Σταυρὸν φέρουν καὶ οἱ ἄγαμοι ἱερεῖς, δηλ. οἱ ἀρχιμανδρῖται.

θ') Τὸ ἐγκόλπιον. Εἶναι μικρὸν εἰκόνισμα τοῦ Χριστοῦ ἢ τῆς Παναγίας ποὺ κρέμεται καὶ αὐτὸ μὲ ἀλυσίδα, ἀπὸ τὸν λαιμόν, εἰς τὸ στῆθος τοῦ ἐπισκόπου.

'Η ποιμαντορικὴ ράθδος

Τὸ εὐαγγέλιον

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

1. Τὰ κεφαλαιά

ΤΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

Λειτουργικά λέγονται τὰ βιβλία ἐκεῖνα ποὺ περιέχουν τὰς Ἱεράς ἀκολουθίας, ὕμνους, τροπάρια, κλπ. Κυριώτερα λειτουργικά βιβλία, ποὺ πρέπει νὰ ύπάρχουν εἰς τοὺς ναούς εἰναι:

1. Τὸ Εὐαγγέλιον. Τὸ Ἱερὸν τοῦτο βιβλίον περιέχει τὰς Εὐαγγελίας τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν (Ματθαίου, Μάρκου, Λουκᾶ καὶ Ἰωάννου), περικοπάς δὲ ἐκ τούτων ἀναγιγνώσκει ὁ λειτουργός εἰς ἔκαστην λειτουργίαν, τελετάς, μυστήρια κ.τ.λ.

2. Οἱ Ἀπόστολοι. Περιέχει ἐκλεκτάς περικοπάς ἀπὸ τὰς πράξεις καὶ τὰς ἐπιστολάς τῶν Ἀποστόλων.

3. Τὸ Ψαλτήριον. Περιέχει τοὺς φαλμούς τοῦ Δασθίδ.

4. Τὸ Εὐχολόγιον. Περιέχει διαφόρους εὐχάς αἱ ὅποιαι

ἀναγιγνώσκονται κατὰ τὰς ἀκολουθίας τῶν μυστηρίων καὶ τῶν τελετῶν.

5. Τὰ 12 Μηναῖα. Αύτὰ εἶναι δώδεκα — ἔνα διὰ κάθε μῆνα — καὶ περιέχουν τὴν ἴστορίαν τῶν ἔορτῶν, τὸν θίον τοῦ ἀγίου τῆς ἡμέρας καὶ τὰς ἀκολουθίας τῶν κινητῶν ἔορτῶν.

6. Τὸ Ωρολόγιον. Περιέχει ἐκτὸς τῆς ἀκολουθίας τῶν ὧρῶν — πρώτης, τρίτης, ἕκτης καὶ ἑνάτης — ἀπὸ τὰς δύοις ἔλασθε τ' ὅνομα καὶ τοὺς σπουδαιοτέρους ὅμνους ποὺ ἀναφέρουν ὅλα τὰ μεγάλα θιθλία.

7. Τὸ Τριώδιον. Περιέχει τὴν ἀκολουθίαν τῶν κινητῶν ἔορτῶν, ἀρχίζει δὲ ἀπὸ τὴν Κυριακὴν τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου καὶ τελειώνει τὸ Μέγα Σάββατον.

8. Τὸ Πεντηκοστάριον. Περιέχει τὴν ἀκολουθίαν τῶν κινητῶν ἔορτῶν ἀπὸ τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς.

9. Τὸ Οκτώχιον. Περιέχει τὰ τροπάρια καὶ τοὺς ὅμνους ποὺ ψάλλονται συμφώνως μὲ τοὺς δικτώ ἥχους τῆς Ἐκκλησίας.

10. Τὸ Τυπικόν. Αύτὸ δρίζει τὴν τάξιν ποὺ πρέπει ν' ἀκολουθήται κατὰ τὰς Ἱεράς τελετάς, χειροτονίας, νεκρωσίμους ἀκολουθίας κ.τ.λ.

11. Τὸ πηδάλιον. Περιέχει τοὺς Ἱεροὺς κανόνας τῶν Οἰκουμενικῶν καὶ Τοπικῶν Συνόδων, ὃς καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μὲ σύντομον ἐρμηνείαν. Ἡ συλλογὴ αὕτη συνετάχθη ὑπὸ τῶν μοναχῶν Νικοδήμου καὶ Ἀγαπίου τὸ 1793 καὶ ἐξεδόθη διὰ πρώτην φοράν τὸ 1800, εἰς τὴν Λειψίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ε Ο Ρ Τ Α Ι

"Οπως γνωρίζομεν ἀπό τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ὁ Θεὸς μετὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου ὥρισεν ὃς ἡμέραν ἀργίας τὸ Σάββατον. Ἀργότερον ἡ Χριστιανικὴ Ἔκκλησία καθώρισεν ἡμέραν ἀργίας τὴν Κυριακήν, διότι Κυριακὴν ἐγένετο ἡ Ἀνάστασις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως ἡ Ἔκκλησία μας ὥρισεν, ἐκτὸς τῆς Κυριακῆς, καὶ ἄλλας ἔορτάς.- Κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς οἱ Χριστιανοὶ πηγαίνουν εἰς τοὺς ναοὺς καὶ προσεύχονται ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὸν Θεόν. "Οσαι ἀπὸ τὰς ἔορτάς γίνονται διὰ νὰ τιμήσωμεν τὸν Δεσπότην καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, λέγονται Δεσποτικαὶ ἔορται. "Οσαι γίνονται νὰ τιμήσωμεν τὴν Θεομήτορα Παναγίαν, λέγονται Θεομητορικαὶ ἔορται καὶ ὅσαι τέλος γίνονται διὰ νὰ τιμήσωμεν τοὺς διαφόρους ἀγίους ποὺ είργασθησαν ἢ ἐμαρτύρησαν διὰ τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, λέγονται ἔορται ἀγίων.

Αἱ Δεσποτικαὶ ἔορται διαιροῦνται εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας. Εἰς ἑκείνας ποὺ ἔορτάζονται πάντοτε τὴν ἴδιαν ἡμέραν τοῦ ἔτους καὶ λέγονται ἀκίνητοι καὶ εἰς αὐτὰς ποὺ ἀλλάζουν καὶ λέγονται κινηταὶ ἔορται.

Α'. Ἀκίνητοι δεσποτικαὶ ἔορται

Ἀκίνητοι Δεσποτικαὶ ἔορται εἰναι:

1. Τὰ Χριστούγενα (25 Δεκεμβρίου). Εἰναι ἡ λαμπρότερα ἔορτὴ τῶν Χριστιανῶν διότι τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἐγεννήθη ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ἀπὸ τὴν Παρθένον Μαρίαν, ἥτοι 9 μῆνας μετὰ τὸν Εύαγγελισμὸν (25 Μαρτίου). Πρὸ τῶν Χριστουγέννων γίνεται τησεία 40 ἡμερῶν. Κατ' ἀρχὰς τὰ Χριστούγεννα ἔορτάζοντο μαζὶ μὲ τὴν ἔορτὴν τῶν Θεοφανείων ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος ἔορτάζονται χωριστά.

2. Η Περιτομὴ τοῦ Σωτῆρος. (1 Ιανουαρίου). Ἐορτάζεται ἡ Περιτομὴ τοῦ Κυρίου ἐπειδὴ τὴν ἡμέραν αὐτήν, σύμφωνα μὲ τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, τὸ παιδίον ὀνομάσθη Ἰησοῦς, δηλαδὴ Σωτὴρ. Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ἀντικατέστησε τὴν Ἰουδαϊκὴν περιτομὴν μὲ τὸ βάπτισμα.

3) Τὰ Θεοφάνεια (6 Ιανουαρίου). Ἐορτάζεται ἡ βάπτισης τοῦ Ἰησοῦ ὑπὸ τοῦ Προδρόμου καὶ τὴν ἡμέραν αὐτὴν γίνεται

Μεγάλος Ἀγιασμός. Ή ἔορτὴ λέγεται Θεοφάνεια διότι ὅταν ἐθαπτίζετο δὲ Ἰησοῦς εἰς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν ἐφανερώθη δὲ Τριαδικὸς Θεός. Δηλαδὴ δὲ Ἰησοῦς ποὺ ἐθαπτίζετο, τὸ "Αγιον Πνεῦμα ποὺ κατῆλθεν ἐν εἴδει περιστερᾶς καὶ δὲ Πατήρ ποὺ ἡκουύσθη νὰ λέγῃ: «Οὗτος ἐστὶν δὲ Γιός μου δὲ ἀγαπητός ἐν φῷ τῷ δόξῃ». Λέγεται καὶ ἔορτὴ τῶν Φώτων, διότι οἱ Κατηχούμενοι προσήρχοντο μὲ λευκάς ἐνδυμασίας εἰς τὸν ναὸν ὡς νεοφύτιστοι.

4. Ή Ὕπαπαντὴ τὸν Χριστὸν (2 Φεβρουαρίου). Ἔορτάζεται 40 ἡμέρας μετὰ τὴν Γέννησιν διὰ νὰ ἐνθυμούμεθα τὸ γεγονός ποὺ ἡ Θεοτόκος ἐπῆγε τὸ παιδίον εἰς τὸν Ναὸν καὶ τὸ ὑπεδέχθη δὲ γέρων Συμεών· Ο Θεός εἶχεν ὑποσχεθῆ εἰς αὐτὸν ὅτι δὲν θὰ ἀπέθνησκεν ἀλλὰ δὲν ἔθλεπε τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου. Μόλις λοιπὸν εἶδε δὲ Συμεὼν τὸν Ἰησοῦν τὸν ἐγνώρισε, διότι ἐφωτίσθη ἀπὸ τὸ "Αγιον Πνεῦμα, καὶ ἀνεφώνησε: «Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλον σου Δέσποτα».

Ἐπειδὴ δὲ Συμεὼν προϋπάντησε τὸν Χριστὸν, ή ἔορτὴ ὠνομάσθη "Υπαπαντὴ τοῦ Χριστοῦ".

5. Ή Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος (6 Αὔγουστου). Τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἔορτάζεται ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος ποὺ ἔγινεν ἐπάνω εἰς τὸ ὅρος Θαβάρ, δλίγον καιρὸν προτοῦ σταυρωθῆ. Ἔορτάζεται τὴν δην Αὔγουστου, ἐπειδὴ ἡ "Αγία Ἐλένη ἐτέλεσε τὴν ἰδίαν ἡμέραν τὰ ἔγκαίνια τοῦ ναοῦ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος".

6. Ή Ὅψωσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (14 Σεπτεμβρίου). Τότε ἔορτάζεται ἡ εὔρεσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ὑπὸ τῆς Ἀγίας Ἐλένης ἐπάνω εἰς τὸν τάφον τοῦ Γολγοθᾶ. Εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ἡ Ἀγία Ἐλένη ἔκτισεν, δπως γνωρίζωμεν, τὸν περίφημον ναὸν τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἐκεῖ ἐστήθη (ὑψώθη) δὲ Τίμιος Σταυρός. Κατὰ τὴν ἔορτὴν αὐτὴν δὲ ἵερεὺς μοιράζει εἰς τοὺς Χριστιανοὺς θαυματικὸν διότι, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοσιν, τὸ φυτὸν τοῦτο εἶχε φυτρώσει ἐπάνω ἀπὸ τὸ μέρος ποὺ εύρεθη δὲ Τίμιος Σταυρός.

B'. Κινηταὶ δεσποτικαὶ ἔορται

Αἱ κινηταὶ Δεσποτικαὶ ἔορται κανονίζονται ἀπὸ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα καὶ χωρίζονται εἰς δύο κατηγορίας: Εἰς κινητὰς ἔορτὰς πρὸ Πάσχα καὶ εἰς κινητὰς ἔορτὰς μετὰ τὸ Πάσχα. Αἱ κινηταὶ ἔορται πρὸ τοῦ Πάσχα ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν Κυριακὴν τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου καὶ αἱ μετὰ τὸ Πάσχα τελειώνουν τὴν Κυριακὴν τῶν Ἀγίων Πάντων, ἡ δποία ἀκολουθεῖ δικτὸν Κυριακάς μετὰ τὸ Πάσχα. "Ολαι αἱ κινηταὶ ἔορται κατατάσσονται εἰς τὰς Δεσποτικάς, ἐπειδὴ ἀναφέρονται εἰς λόγους καὶ πράξεις τοῦ Κυρίου μολονότι μερικαὶ εἰναι ἀφιερωμέναι εἰς ἄλλα γεγονότα.

α) Κινηταὶ ἑορταὶ πρὸ τοῦ Πάσχα

Αὗται εἶναι:

1) Ἡ Κυριακὴ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου. Ἡ Κυριακὴ αὐτὴ λέγεται οὕτω διότι κατὰ τὴν λειτουργίαν ἀναγιγνώσκεται εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ἡ παραβολὴ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου.

Ἄπο τότε ἀνοίγει τὸ Τριάδιον, δηλαδὴ τὸ ιερὸν βιθλίον ποὺ περιέχει τάς ἀκολουθίας δλων τῶν κινητῶν ἑορτῶν ἔως τὸ Μέγα Σάββατον. Ἡ παραβολὴ αὐτῆς ἀναγιγνώσκεται ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Λουκᾶ.

2) Ἡ Κυριακὴ τοῦ Ἀσώτου. Κατ' αὐτὴν ἀναγιγνώσκεται εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ἡ παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου υἱοῦ. Ἡ Ἐκκλησία μας, λαμβάνουσα ὡς παράδειγμα τὴν μετάνοιαν τοῦ Ἀσώτου, συνιστᾷ νὰ μετανοήσωμεν καὶ ήμεῖς διὰ νὰ σωθῶμεν, ὅπως ἐσώθη καὶ ὁ Ἀσωτος υἱός. Ὁ Θεός, ωσάν μακρόθυμος καὶ πολυέλεος, συγχωρεῖ τοὺς μετανοοῦντας.

3) Ἡ Κυριακὴ τῶν Ἀπόκρεων. Ἡ Κυριακὴ αὐτὴ εἶναι τελευταία ἡμέρα τῆς κρεωφαγίας καὶ ἐτοιμαζόμεθα διὰ τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστήν. Τότε ἀναγιγνώσκεται εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ματθαίου ἡ περικοπὴ τῆς Δευτέρας Παρουσίας καὶ τῆς Μελλούσης Κρίσεως μὲν διδάγματα: τὴν φιλαλληλίαν, τὴν εύσπλαχνίαν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν.

4) Ἡ Κυριακὴ τῆς Τυροφάγου. Ἡ Κυριακὴ αὐτή, καὶ δλη ἡ πρὸ αὐτῆς ἔθδομάς, λέγεται Τυρινὴ διότι τότε ἐπιτρέπεται νὰ τρώγωμεν τυρὶ καὶ γάλα καὶ δχι κρέας. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἔχομεν Καθαράν Δευτέραν, δόποτε ἀρχίζει ἡ νηστεία τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ μᾶς ἐνθυμίζει τὴν νηστείαν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν ἔρημον. Ἀναγιγνώσκεται ἡ περικοπὴ ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ματθαίου μὲν δίδαγμα νὰ μὴ θησαυρίζωμεν ἐπίγεια ἀγαθά ἀλλὰ οὔρανια.

5) Ἡ πρώτη Κυριακὴ τῶν νηστειῶν. Λέγεται καὶ Κυριακὴ Ὁρθοδοξίας διότι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἔγινεν ἡ ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων εἰς τοὺς ναοὺς ἀπὸ τὴν αὐτοκράτειαν Θεοδώρων, τὸ 842 μ. Χ.

6) Ἡ δευτέρα Κυριακὴ τῶν νηστειῶν. Ἑορτάζεται εἰς μνήμην τοῦ Ἅγιου Γρηγορίου Παλαμᾶ, ἐπισκόπου Θεσσαλονίκης, κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα. Ὁ Γρηγόριος ἡγωνίσθη κατὰ δύο αἰρετικῶν ποὺ δὲν παρεδέχοντο τὴν Θεότητα τοῦ Χριστοῦ. Ἀναγιγνώσκεται ἡ περικοπὴ τοῦ Μάρκου ποὺ περιγράφει τὴν θεραπείαν τοῦ Παραλύτου τῆς Καπερναούμ.

7) Ἡ τρίτη Κυριακὴ τῶν νηστειῶν. Αὕτη λέγεται καὶ Κυριακὴ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως διότι τότε προσκυνοῦμεν τὸν Τίμιον Σταυρόν. Τοῦτο γίνεται διὰ νὰ ἐνδυναμωθοῦν οἱ νηστεύοντες. Κατὰ τὴν ἑορτὴν αὐτὴν ἀναγιγνώσκεται ἡ περικοπὴ τοῦ Μάρ-

κου ή όποια συνιστᾶ: «ὅστις θέλει ὅπίσω μου ἐλθεῖν ἀπαρνησάσθω ἔαυτὸν καὶ ἀκολουθήτω μου».

8) Ἡ τετάρτη Κυριακὴ τῶν νηστειῶν. Τότε ψάλλεται ή ἀκολουθία τοῦ δσίου ἡμῶν Ἰωάννου, συγγραφέως τῆς Κλίμακος.

9) Ἡ πέμπτη ἑβδομάδας τῶν νηστειῶν. Τὴν Τετάρτην τὸ βράδυ τῆς ἑβδομάδος αὐτῆς ψάλλεται ὁ μέγας κατανυκτικὸς κανὼν τοῦ ἐπισκόπου τῆς Κρήτης Ἀνδρέου, ποὺ ἔγινε τὸ 713. Ὁ κανὼν οὗτος ἀποτελεῖται ἀπὸ 280 τροπάρια εἰς τὰ ὅποια ὑμνεῖται ή σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου μέχρι τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ. Τὴν Παρασκευὴν τὸ ἑσπέρας τῆς ιδίας ἑβδομάδος ψάλλεται ὁ Ἀκάθιστος ὅμινος ἢ Χαιρετισμὸι τῆς Θεοτόκου. Ὁ Ἀκάθιστος ὅμινος ἀποτελεῖται ἀπὸ 24 οἶκους καὶ τὸν ἔφαλλεν διλαός τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου ποὺ ἔσωσε τὴν πόλιν ἀπὸ τοὺς Ἀθάρους, τὸ 626 μ.Χ. Ἀνὰ διοίκοι ψάλλονται τὸ ἑσπέρας τῆς Παρασκευῆς κατὰ τὰς πρώτας τέσσαρας ἑβδομάδας τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ τὴν Παρασκευὴν τῆς πέμπτης ἑβδομάδος ψάλλεται διλόκληρος ὁ Ἀκάθιστος ὅμινος.

10) Ἡ πέμπτη Κυριακὴ τῶν νηστειῶν. Ἑορτάζεται εἰς μνήμην τῆς Όσίας Μαρίας τῆς Αίγυπτίας ποὺ ἦτο πρῶτον ἀμαρτωλή. Κατόπιν ἀπεισύρθη εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἰορδάνου καὶ ἐκεῖ ἔζησεν ἀσκητικὸν βίον, 47 ἔτη περίπου. Τὴν Κυριακὴν αὐτὴν ἀναγιγνώσκεται περικοπὴ ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον κατὰ Μᾶρκον.

11) Ἡ Κυριακὴ τῶν βατών. Ἑορτάζεται ἡ ὑποδοχὴ τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὸν λαὸν τῶν Ιεροσολύμων, τὴν ἐπομένην τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου εἰς τὴν Βηθανίαν. Ταύτην διηγεῖται ὁ Εὐαγγελιστής Ἰωάννης εἰς τὸ Εὐαγγέλιον του.

12) Ἡ Μεγάλη ἑβδομάδα. Λέγεται οὕτω διότι Ἑορτάζονται μεγάλα γεγονότα, δπως τὸ «Ἄγια Πάθη καὶ ἡ Σταύρωσις τοῦ Χριστοῦ. Τὰς ἡμέρας αὐτὰς ψάλλονται νυκτεριναὶ ἀκολουθίαι, αἱ δλονυκτίαι.

Τὴν Μεγάλην Δευτέραν ἡ Ἔκκλησία μᾶς ἐνθυμίζει τὸν Ἰωσήφ, υἱὸν τοῦ Ἰακώβ. «Οπως ὁ Ἰωσήφ, μολονότι ἦτο τόσον καλός, ἐμισθήθη καὶ ἐκυνηγήθη ἀπὸ τὸ ἀδέλφια του οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐπαθεν ἀπὸ τοὺς δμοεθενεῖς του Ἰουδαίους. Τὴν ιδίαν ἡμέραν μνημονεύεται ή συκῆ ποὺ τὴν κατηράσθη ὁ Χριστὸς καὶ ἐξηράνθη. Ἡ συκῆ αὐτὴ συμβολίζει τὸν ἄκαρπον βίον τῶν ἀμαρτωλῶν.

Τὴν Μεγάλην Τρίτην ἀναγιγνώσκεται εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ἡ περικοπὴ τῆς παραβολῆς τῶν δέκα Παρθένων. Τὸ βράδυ τῆς ιδίας ἡμέρας ψάλλεται εἰς τοὺς ναοὺς μὲ κατάνυξιν τὸ περίφημον τροπάριον τῆς Κασσιανῆς. «Κύριε ή ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις περιπεσούσα γυνή... μὴ τὴν Σὴν διούλην παρίδῃς ὁ ἀμέτρητον ἔχων τὸ ἔλεος».

Τὴν Μεγάλην Τετάρτην ἡ Ἐκκλησία μᾶς ἐνθυμίζει τὴν ἀμαρτωλὴν γυναικά ποὺ ἥλειψε τὰ πόδια τοῦ Κυρίου μὲν μύρον μέσα εἰς τὸ σπίτι τοῦ Σίμωνος Πέτρου, εἰς τὸ χωρίον Βηθανία.

Τὴν Μεγάλην Πέμπτην τὸ ἐσπέρας ἐνθυμούμεθα τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον. Τότε ἀναγιγνώσκονται τὰ δώδεκα Εὐαγγέλια εἰς τὰ ὅποια ἔξιστορούνται τὰ πάθη καὶ ἡ Σταύρωσις τοῦ Χριστοῦ.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἔκτου Εὐαγγελίου γίνεται ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἡ περιφορὰ τοῦ Ἐσταυρωμένου καὶ φάλλεται τὸ «Σήμερον κρεμῆται ἐπὶ ζύλου...».

Ἡ Μεγάλη Παρασκευὴ εἶναι ἡμέρα πένθους δι’ δλόκληρον τὸν Χριστιανικὸν κόσμον διότι διὰ τὴν ἀστάθητην ἀστάθητην ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου. Τότε αἱ σημαῖαι εἶναι μεσίστιοι καὶ γίνεται αὔστηρὰ νηστεία.

Τέλος κατὰ τὴν πρωΐην λειτουργίαν τοῦ Μεγάλου Σαββάτου γίνεται ὁ ἑσπερινὸς τοῦ Πάσχα, δλὴν δὲ τὴν ἡμέραν οἱ Χριστιανοί ἐτοιμάζονται διὰ τὸ Πάσχα. Τότε φάλλεται ὁ Προφητικὸς Ὅμονος «Ἄναστα ὁ Θεός ὁ κρίνων τὴν Γῆν...» Κατὰ τὸ Μ. Σάββατον τιμῶμεν τὴν ἐν τῷ τάφῳ 3ήμερον ἀνάπτωσιν τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὴν εἰς «Ἄδην κάθισδόν του, ἵνα κηρύξῃ εἰς τοὺς νεκροὺς τὴν μετάνοιαν.

β) Κινηταὶ ἑορταὶ μετὰ τὸ Πάσχα

Αἱ κινηταὶ Δεσποτικαὶ ἑορταὶ ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα, τελειώνουν τὴν Κυριακὴν τῶν Ἀγίων Πάντων καὶ εἶναι:

1. Ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα. Τὰ μεσάνυκτα τοῦ Μεγ. Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴν ἑορτάζεται ἡ Ἀνάστασις τοῦ Κυρίου. Ἀφοῦ γίνῃ ἀνάγνωσις τῆς περικοπῆς τοῦ εὐαγγελιστοῦ Μάρκου (στ’, 1-8) «Καὶ διαγενομένου τοῦ Σαββάτου ἡ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ κ.τ.λ....» ὁ ἵερεὺς θυμιάζει καὶ ἀναφωνεῖ:

«Δόξα τῇ Ἁγίᾳ καὶ Ὁμοουσίῳ καὶ Ἀδιαιρέτῳ καὶ Ζωοποιῷ Τριάδι πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμήν».

Μετὰ τοῦτο ἀμέσως φάλλεται:

«Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν
θαράτῳ ψάντων πατήσας·
καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι
ζωὴν χαρισάμενος!»

Τὸ Πάσχα εἶναι ἡ μεγαλύτερα καὶ λαμπροτέρα ἑορτὴ τῶν Χριστιανῶν διότι πανηγυρίζουν τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου. Ἑορτάζεται δὲ τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν πανσέληνον τῆς ἑαρινῆς Ισημερίας (21 Μαρτίου).

Ἡ ἔθδομάς μετὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα λέγεται Διακαινήσιμος διότι τότε ἐγένετο ἡ ψυχικὴ ἀναγέννησις τῶν Κατηχουμένων οἱ ὄποιοι καθ' ὅλην τὴν ἔθδομάδα προσήρχοντο εἰς τοὺς ναούς, ἔθαπτίζοντο καὶ μετελάμβανον τῶν ἀχράντων μυστηρίων.

2. Ἡ Κυριακὴ τοῦ Θαμᾶ. Εἶναι ἡ πρώτη Κυριακὴ μετὰ τὸ Πάσχα καὶ ἔορτάζεται διὰ νὰ ἐνθυμούμεθα τὴν δυσπιστίαν τοῦ ἀποστόλου Θωμᾶ.

3. ᩩ Κυριακὴ τῶν Μυροφόρων. Μυροφόροι λέγονται αἱ εὐλαβεῖς γυναῖκες (Μαρία ἡ Μαγδαληνή, Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβ, ἡ Σαλώμη καὶ ἡ Ἰωάννα) ποὺ πολὺ πρωὶ τὴν Κυριακὴν ἐπῆγαν μὲ ἀρώματα ν' ἀλείψουν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ Ἐκκλησία, διὰ νὰ τιμήσῃ τὰς Μυροφόρους, ὥρισεν δπως ἡ μνήμη των τελεῖται τὴν δευτέραν Κυριακὴν μετὰ τὸ Πάσχα ἡ ὄποια διὰ τοῦτο λέγεται: «Κυριακὴ τῶν Μυροφόρων».

4. ᩩ Κυριακὴ τοῦ Παραλύτου. Τὴν Κυριακὴν αὐτὴν ἀναγιγνώσκεται εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ἡ περικοπὴ διὰ τὴν θεραπείαν τοῦ παραλύτου ποὺ ἐπὶ 38 ἔτη ἦτο κατάκοιτος πλησίον τῆς προθατικῆς κολυμβήθρας.

5. ᩩ Μεσοπεντηκοστή. Ἑορτάζεται τὴν Τετάρτην τῆς ἔθδομάδος μετὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Παραλύτου (τρίτην ἀπὸ τοῦ Πάσχα). ᩩ Τετάρτη αὐτὴ συμπίπτει μὲ τὸ μέσον τῶν 50 ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς.

6. ᩩ Κυριακὴ τῆς Σαμαρείτιδας. Λέγεται οὕτω διότι κατ' αὐτὴν ἀναγιγνώσκεται εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ἡ περικοπὴ ποὺ ἀναφέρεται εἰς τὴν συνάντησιν τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν Σαμαρείτιδα.

7. ᩩ Κυριακὴ τοῦ Τυφλοῦ. Εἶναι ἡ πέμπτη Κυριακὴ μετὰ τὸ Πάσχα καὶ τότε ἀναγιγνώσκεται εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ἡ περικοπὴ περὶ τῆς θεραπείας τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ.

8. ᩩ Ανάληψις τοῦ Χριστοῦ. Ἑορτάζεται 40 ἡμέρας μετὰ τὸ Πάσχα, πάντοτε ἡμέραν Πέμπτην καὶ μᾶς ἐνθυμίζει τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς οὐρανούς, ὅπότε ἐπανήλθεν εἰς τὴν πρώτην του δόξαν.

9. Κυριακὴ τῶν Ἀγίων Πατέρων. Τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἔορτάζονται οἱ 318 Θεοφόροι Πατέρες τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἡ ὄποια ἔγινεν εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας, τὸ 325 μ.Χ.

10. ᩩ Πεντηκοστή. Ἑορτάζεται 50 ἡμέρας μετὰ τὸ Πάσχα καὶ μᾶς ἐνθυμίζει τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος εἰς τοὺς Ἀποστόλους.

11. ᩩ Κυριακὴ τῶν Ἀγίων Πάντων. Εἶναι ἡ πρώτη Κυριακὴ μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν κατ' αὐτὴν δὲ ἔορτάζονται ὅλοι οἱ ἄγιοι; γνωστοὶ καὶ ἄγνωστοι, οἱ ὄποιοι ἡγωνίσθησαν διὰ τὴν ἐπι-

κράτησιν τῆς θρησκείας τοῦ Ναζωραίου. Ἀναγιγνώσκεται περικοπὴ ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον κατὰ Ματθαῖον.

(υοὶφρυοδεθεὶσι) ρυπηλόρροει υοὶγΑ' δοτ ἥοκ (υοὶρμηκεδ Δ) δοτ :ιονῖα μορετῶιοι ρυπηλόρροει υοὶγΑ' δοτ ἥοκ

Θεομητορικαὶ ἔορται

(υοὶγΑ' νωρέστοι νολγδ νοτ (υοὶρουνοντ) ντη ντη) υοἰληοθι υοὶγΑ'

(υοὶ Σπουδαιότεραι ἀπὸ τὰς Θεομητορικὰς ἔορτὰς εἰναι: ἥοκ υοὶρον

1. Ἡ Γέννησις τῆς Θεοτόκου, τὴν 8ην Σεπτεμβρίου.

2. Τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου, τὴν 21ην Νοεμβρίου.

Ἡ ἔορτὴ μᾶς ἐνθυμίζει τὴν ἡμέραν πού, κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἡ Θεοτόκος παρεδόθη ὑπὸ τῶν γονέων τῆς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ναοῦ ὅπου παρέμεινεν ἐπὶ δώδεκα ἔτη.

3. Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου, τὴν 25ην Μαρτίου. Τότε ἔορτάζομεν τὴν χαρμόσουν ἀγγελίαν τοῦ ἀγγέλου Γαθρίηλ πρὸς τὴν Παρθένον Μαρίαν ὅτι θὰ γεννήσῃ τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου. Ὁ Εὐαγγελισμὸς συμπίπτει μὲ τὴν Ἐθνικήν μας ἔορτὴν διότι κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἔγινεν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, τοῦ 1821.

4. Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, τὴν 15ην Αὔγουστου. Εἰναι μεγάλη χριστιανικὴ ἔορτή, ἡ δὲ Ἐκκλησία ἀφιέρωσε πρὸς τιμὴν τῆς Μεγαλόχαρης τοὺς γλυκυτέρους ὄμνους. Ἡ ἔορτὴ εἰναι πένθιμος, διότι ἀπέθανεν ἡ Παναγία καὶ δι' αὐτὸ προηγεῖται δεκαπενθήμερος αὐστηρὰ νηστεία. Θεομητορικὴ ἔορτὴ εἰναι καὶ ἡ Σύναξις τῆς Θεοτόκου ἡ ὅποια ἔορτάζεται τὴν 27ην Δεκεμβρίου πρὸς τιμὴν τῆς ἐπειδὴ ἔτεκε τὸν Σωτῆρα.

Ἐορταὶ τῶν Ἅγιων

Πλὴν τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἔορτῶν ἡ Ἐκκλησία μας ὥρισε καὶ ὠρισμένας ἡμέρας τοῦ ἔτους, διὰ νὰ τιμήσῃ τοὺς εὐσεβεῖς ἔκεινους ἀνδρας ἢ γυναῖκας ποὺ ἀφωσώθησαν μὲ πίστιν εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Ναζωραίου. Πολλοὶ μάλιστα ἔξ αὐτῶν ἐθυσίασαν καὶ τὴν ζωὴν των πρὸς διάδοσιν τῆς. Αἱ ἔορται τῶν ἄγιων εἰναι ἀκίνητοι, ὡς ἡμέρα δ' ἔορτῆς ἐκάστου ἄγιου ὠρίσθη ἡ ἡμέρα τοῦ θανάτου του, ἐπειδὴ ἀπὸ τότε εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἰώνιαν ζωὴν.

Κυριώτεραι ἀπὸ τὰς ἔορτὰς τῶν Ἀποστόλων εἰναι: Τοῦ Πέτρου καὶ Παύλου (29 Ἰουλίου), τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων (30 Ἰουνίου), τοῦ Ἅγιου Φιλίππου (14 Νοεμβρίου), τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου (16 Νοεμβρίου), τοῦ ἄγιου Ἀνδρέου πολιούχου τῶν Πατρῶν (30 Νοεμβρίου), ἡ Σύναξις τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ (7 Ἰανουαρίου), ἡ Γέννησις τοῦ Προδρόμου (24 Ἰουνίου) καὶ ἡ Ἀποκεφάλισις τοῦ Ἰωάννου (29 Αύγουστου).

Κυριώτεραι ἀπὸ τὰς ἔορτὰς τῶν Μαρτύρων τῆς Ἐκκλησίας εἰναι τοῦ Ἅγιου Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος (27 Δεκεμβρίου), τοῦ

‘Αγίου Δημητρίου (26 ’Οκτωβρίου)’ τοῦ ‘Αγίου Γεωργίου (23 ’Απριλίου’ τοῦ ‘Αγίου Παντελεήμονος (27 ’Ιουλίου)’ τῆς ‘Αγίας Βαρβάρας (4 Δεκεμβρίου) καὶ τοῦ ‘Αγίου Χαραλάμπους (10 Φεβρουαρίου).

Από τας έορτάς των Ἀγίων Πατέρων κυριώτεραι είναι: τοῦ Ἀγίου Βασιλείου (τὴν 1ην Ἰανουαρίου)· τῶν ἀγίων Πατέρων Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας (18 Ἰανουαρίου)· τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου (25 Ἰανουαρίου)· τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (27 Ἰανουαρίου καὶ 13 Νοεμβρίου)· τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν (30 Ἰανουαρίου)· τοῦ Ἀγίου Νικολάου προστάτου τῶν θαλασσινῶν, τοῦ ὅποιου τὸ λείψανον εὑρίσκεται εἰς τὸ Μπάρι τῆς Ἰταλίας (6 Δεκεμβρίου) καὶ τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος, τοῦ ὅποιού τὸ λείψανον εὑρίσκεται εἰς τὴν Κέρκυραν (12 Δεκεμβρίου).

Από τὰς ἔορτὰς τῶν προφήτων: Τοῦ προφήτου Ἡλία, τὴν 20ην Ιουλίου καὶ τοῦ προφήτου Ἰερεμίᾳ τὴν 20ην Μαΐου.

Καὶ ἀπὸ τὰς ἔορτάς τῶν δύσιν: Τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου (17 Ἰανουαρίου)· τοῦ Ἀγίου Εὐθύμιου τοῦ Μεγάλου (20 Ἰανουαρίου)· τοῦ Ἀγίου Σάββα τοῦ ἡγιασμένου (5 Δεκεμβρίου)· τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης (21 Μαΐου).

Ἐπειδὴ οἱ ἄγιοι εἰναι πολλοὶ καὶ δὲν ἐπαρκοῦν αἱ ἡμέραι τοῦ ἔτους, ἡ Ἐκκλησία ὥρισε δι' ὅλους τὴν ἔօρτην τῶν Ἅγιων Πάντων ἡ δποία, δπως γνωρίζομεν, εἰναι κινητή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΙΕΡΑΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΙ

Τίμια Δῶρα και τόπε αριγμοτεια διεισδύει Η' προσκορδής. Μετά την δέσμη του πρός τον Θεόν: «Εὐλόγητός εί Θεός πάντοτε» λαμβάνει ποιότητα ριθμού λαζανά όσα είναι σημαντικά για την προσκορδή. Η προσκορδή προσκορδή είναι σημαντική για την προσκορδή. Η προσκορδή είναι σημαντική για την προσκορδή.

Ιεροί άκολουθοί είναι ώρισμένοι τύποι λατρείας, δημοσίως έχει δρίσει ή Εκκλησία. Απ' αύτάς, δυνατοί γίνονται δταν ύπάρχη διάγκη, λέγονται έκτακτοι. Και δυνατοί γίνονται ώρισμένην ήμέραν λέγονται τακτικά. «Έκτακτοι άκολουθοί είναι ή Βάπτισις, δι γάμος, ή κηδεία κλπ. Και τακτικά: Αι Ήραι, δι Εσπερινός, τό Απόδειπνον, τό Μεσονύκτιον, δι Ορθρος, και ή Θεία λειτουργία.

Αι Ήραι είναι σύντομοι άκολουθοί που γίνονται ώρισμένας ώρας τής ήμέρας και είναι τέσσαρες: Ή πρώτη, τρίτη, έκτη και ένατη. Ή πρώτη Ήρα ψάλλεται εις τάς 6 τό πρωτι μετά τόν Ορθρον, ή τρίτη εις τάς 9, ή έκτη εις τάς 12 και ή ένατη εις τάς 3 τό διπόγευμα. Έξ αύτων τάς τρεις πρώτας διαγιγνώσκει διερεύς εις τό σπίτι του ή εις τήν έκκλησίαν και τήν τετάρτην εις τήν έκκλησίαν πρό τού Εσπερινού. Τακτικά αι Ήραι γίνονται μόνον εις τά μοναστήρια τήν ώρισμένην ώραν.

Ο Εσπερινός είναι και αύτός σύντομος άκολουθοί που γίνεται μετά τό δειλινόν διά νά διεκδηλώνωμεν τήν εύγνωμοσύνην μας πρός τόν Πλάστην έπειδή μᾶς διεφύλαξεν δλην τήν ήμέραν. Εσπερινούς έχομεν τόν μικρόν που γίνεται κάθε ήμέραν και τόν μεγάλον Εσπερινόν που γίνεται κάθε Σάββατον και τάς παραμονάς μεγάλων έορτών.

Τό Απόδειπνον, μέγα και μικρόν, διαγιγνώσκει διερεύς εις τό σπίτι του μετά τό φαγητόν και παρακαλεῖ τόν Θεόν νά μᾶς διαπαύσῃ άπό τους κόπους τής ήμέρας και νά μᾶς διαφυλάξῃ δλην τήν νύκτα. Τό μέγα διαγιγνώσκεται κατά τάς ήμέρας τής Μ. Τεσσαρακοστής και τών νηστειών και τό μικρόν καθημερινώς.

Τό Μεσονυκτικόν, δημοσίως λέγει και τ' δνομά του, πρέπει ν' διαγιγνώσκεται τά μεσάνυκτα. Έπειδή διώμας αύτό είναι δύσκολον τό διαγιγνώσκει διερεύς εις τήν έκκλησίαν πρό τού Ορθρου. Τό Μεσονυκτικόν τών καθημερινών είναι διάφορον άπό τό Μεσονυκτικόν τών Σαββάτων, τών Κυριακών και τών έορτών.

Ο Ορθρος έλαθε τ' δνομά διότι γίνεται κατά τήν ώραν τού δρθρου, δηλαδή τά χαράματα και άποτελείται άπό διαφόρους υμνους, εύχας και τροπάρια. Ο Ορθρος έχει σκοπόν νά εύχαριστήσωμεν τόν Θεόν που μᾶς διεφύλαξεν δλην τήν νύκτα και άρχιζει με τήν διξολογίαν τής Αγίας Τριάδος. «Δόξα τῇ Αγίᾳ και Όμοουσίᾳ και Αδιαιρέτῳ Τριάδι, πάντοτε νῦν και άει και εις τούς αἰώνας τών αἰώνων».

‘Η Θεία λειτουργία

‘Άγιος Δημητρίου (26 Απριλίου) Παναγίου Γεωργίου (23 Απριλίου τοῦ Αγίου Παντελεήμονος (27 Ιουνίου) τῆς Αγίας Βαρβάρας

‘Η Θεία λειτουργία είναι ή σπουδαιοτέρα ιερά ἀκολουθία διότι κατ’ αὐτὴν γίνεται τὸ μυστήριον τῆς Θείας εὐχαριστίας ή Κοινωνίας πού καθιέρωσεν ὁ Χριστός κατά τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον τῆς Μεγάλης Πέμπτης. Μὲ τὴν Θείαν λειτουργίαν γίνεται ἀναπαράστασις τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ ἐπάνω εἰς τὸν σταυρὸν καὶ είναι ή πρώτη ἀκολουθία ή δποία καθιερώθη ἀπὸ τὰ πρῶτα χριστιανικὰ χρόνια. Τότε ή λειτουργία ήτο σύντομος καὶ περιωρίζετο εἰς τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Κοινωνίας. Μὲ τὸν καιρὸν προσέθεσαν διαφόρους ὅμνους, εὔχας καὶ δεήσεις, δπως γίνεται σήμερον εἰς τὴν ἔκκλησίαν τὴν Κυριακὴν καὶ τὰς ἄλλας ἑορτάς.

Πρῶτος ποὺ παρουσίασε τὴν λειτουργίαν εἰς Θιελίον ήτο δ ‘Ιάκωβος δ ἀδελφόθεος, μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ δημοσίη λειτουργία αὐτῇ είναι μεγάλη, ὡρίσθη νά γίνεται μίαν φοράν τὸ ἔτος, τὴν 23ην Ὁκτωβρίου, ἑορτὴν τοῦ ‘Αγίου Ιακώβου.

Τὴν λειτουργίαν τοῦ Ιακώβου περιώρισεν ἀργότερον δ ‘Αγιος Βασίλειος ἄλλὰ καὶ ή λειτουργία τοῦ ‘Αγίου Βασίλειου θεωρεῖται μεγάλη. Διὰ τοῦτο ὡρίσθη νά γίνεται μόνον δέκα φοράς τὸ ἔτος: τὴν 1ην Ιανουαρίου ποὺ ἑορτάζεται δ ‘Αγιος Βασίλειος, τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων καὶ θεοφανείων, τὰς πέντε πρώτας Κυριακάς τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, τὴν Μεγάλην Πέμπτην καὶ τὸ Μέγα Σάββατον.

Τέλος τὴν λειτουργίαν τοῦ ‘Αγίου Βασίλειου περιώρισεν ἀκόμη περισσότερον δ ‘Αγιος Ιωάννης δ Χρυσόστομος, ή δὲ λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου γίνεται τακτικὰ δλας τὰς ἑορτάς, ἐκτὸς ἀπὸ τὰς παραπάνω ἔξαιρέσεις.

Διαίρεσις τῆς δείας λειτουργίας

‘Η Θεία λειτουργία διαιρεῖται εἰς τρία μέρη: Τὴν προσκομιδήν, τὴν λειτουργίαν τῶν Καπηλουμένων καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν Πιστῶν.

Α' Προσκομιδὴ

Πρὶν ἀρχίσῃ ή λειτουργία καὶ ἐνῷ ἀκόμη ψάλλεται δ ‘Ορθρος, ἔτοιμάζονται τὰ Τίμια Δῶρα διὰ νά είναι ἔτοιμα κατὰ τὴν Μεγάλην εἰσοδον, δπως θὰ ἰδωμεν κατωτέρω. ‘Η προετοιμασία αὐτὴ λέγεται Προσκομιδὴ καὶ ἀκολουθεῖ αὐτὴν τὴν σειράν: ‘Ο ιερεὺς ἀσπάζεται τὰς εἰκόνας τοῦ εἰκονοστασίου, ζητεῖ συγχώρησιν ἀπὸ τοὺς ἔκκλησια-ζομένους καὶ κατόπιν εἰσέρχεται εἰς τὸ Ιερόν. ‘Εκεῖ φορεῖ τ' ἄμφια, νίπτει τὰ χέρια, ἔρχεται εἰς τὴν Ιεράν Πρόθεσιν ποὺ εύρισκονται τὰ

Τίμια Δῶρα καὶ τότε ἀρχίζει ἡ ἀκολουθία τῆς Προσκομιδῆς. Μετὰ τὴν δέησίν του πρὸς τὸν Θεόν: «Ἐύλογητὸς ὁ Θεὸς πάντοτε...» λαμβάνει τὸν ἄρτον ποὺ λέγεται προσφορά ἢ πρόσφορον, τὸν σφραγίζει μὲ τὴν λόγχην ποὺ ἔχει τὴν σφραγίδα καὶ τὸν τοποθετεῖ εἰς τὸν δίσκον. Ἡ σφραγίς αὐτὴ εἶναι τετράγωνον χωρισμένον εἰς τέσσαρα τετραγωνίδια. Εἰς κάθε τετραγωνίδιον ἔχουν χαραχθῆ τὰ γράμματα ΙΣ, ΧΡ ἀπὸ ἐπάνω καὶ κάτω ἡ λέξις ΝΙ, ΚΑ δηλαδὴ Ἰησοῦς Χριστὸς νικᾷ, δπως φαίνεται εἰς τὸ σχῆμα:

ΙΣ	ΧΡ
ΝΙ	ΚΑ

Τὸ τετράγωνον τῆς προσφορᾶς λέγεται Ἀμνὸς καὶ παριστάνει τὸν Χριστὸν ποὺ ὀψάν ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὀδηγήθη εἰς τὴν σφαγήν. Αὐτὸ τὸ χωρίζει ὁ ἵερος σταυρωτὰ καὶ λέγει: «Θύεται ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου».

Ἐπειτα κεντᾶ μὲ τὴν λόγχην τὸ τετραγωνίδιον μὲ τὰ γράμματα ΙΣ διὰ νὰ μᾶς ἐνθυμίσῃ τὴν περικοπὴν τῆς Ἀγίας Γραφῆς «... καὶ εἰς τῶν στρατιωτῶν τὴν πλευράν αὐτοῦ ἔνυξε...» καὶ χύνει ἐντὸς τοῦ Ἀγίου Ποτηρίου κρασὶ καὶ νερό. Αὐτὰ παριστάνουν τὸ αἷμα καὶ τὸ νερὸ ποὺ ἔξῆλθεν ἀπὸ τὴν πλευράν τοῦ Χριστοῦ. Κατόπιν ὁ ἵερος κόπτει μερίδας ἄρτου ἀπὸ τὴν σφραγίδα διὰ τοὺς ἀγίους, τοὺς νεκρούς καὶ τοὺς ζωντανούς λέγων διαφόρους εὐχάς καὶ τοποθετεῖ τὰς μερίδας εἰς τὸν δίσκον.

Μετὰ τὴν ἐργασίαν αὐτὴν τοποθετεῖ τὸν ἀστερίσκον ἐπάνω εἰς τὸν δίσκον, σκεπάζει τὸν δίσκον καὶ τὸ ποτήριον μὲ χωριστὰ καλύμματα καὶ κατόπιν καὶ τὰ δύο μαζὶ μὲ τὸν Ἀέρα.

Ἄμα ἔτοιμασθοῦν τὰ Τίμια Δῶρα, κάμνει δεήσεις. Ἐδῶ τελειώνει ἡ ἀκολουθία τῆς Προσκομιδῆς καὶ ὁ λειτουργὸς εἰσέρχεται πλέον εἰς τὴν Κυρίως λειτουργίαν.

Β'. Λειτουργία τῶν Κατηχουμένων

Τὸ μέρος αὐτὸ τῆς λειτουργίας λέγεται οὕτω διότι κατ' αὐτὴν ἐπιτρέπεται νὰ παρακολουθοῦν καὶ οἱ Κατηχούμενοι, δηλαδὴ δοῖ εἶναι ἀθάπτιστοι, ἀν ὑπάρχουν τοιοῦτοι. Ἡ λειτουργία τῶν Κατηχουμέ-

νων ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ Προοίμιον, τὴν Εἰσοδον τοῦ Εὐαγγελίου ἡ Μικρὰν Εἰσοδον, τὴν ἀνάγνωσιν Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελίου, καὶ τὴν Ἐκτενῆ Δέησιν ὑπὲρ δλῶν τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν Κατηχουμένων.

α) Προοίμιον Θείας λειτουργίας. Μετά τὴν παραγγελίαν τοῦ διακόνου: «Εὐλόγησον Δέσποτα» ὁ ἵερεὺς ἴσταται ἔμπροσθεν τῆς Ἀγίας Τραπέζης καὶ ἀφρίζει: «Εὐλογημένη ἡ Βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ· καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων». Ο λαός τότε διὰ τῶν ψαλτῶν ψάλλει «Ἀμήν», δηλαδὴ μακάρι νὰ είναι εὐλογημένον τὸ ὄνομα τῆς Ἀγίας Τριάδος. Κατόπιν ὁ διάκονος ἡ ὁ ἵερεὺς, ἀν κατά τὴν λειτουργίαν δὲν παρίσταται διάκονος, λέγει μίαν σειρὰν παρακλήσεις εἰς τὸν Θεόν ποὺ λέγεται ἐκτενῆς δέησις ἡ εἰρηνικά. Ἀρχίζων μὲ τό: «Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν» δηλαδή, μὲ εἰρήνην, ἀς παρακαλέσωμεν τὸν Κύριον, καλεῖ τὸν λαὸν νὰ εὐχηθῇ ὑπὲρ τῆς εἰρήνης δλου τοῦ κόσμου, ὑπὲρ τοῦ ναοῦ, τοῦ ξενοῦς καὶ τοῦ στρατοῦ, ὑπὲρ τῆς πόλεως (ἢ κωμοπόλεως), ὑπὲρ εὐφορίας τῶν καρπῶν, ὑπὲρ ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν πλεόντων, ἀσθενῶν, αἰχμαλώτων κ.τ.λ.

Εἰς ἐκάστην δέησιν οἱ ψάλται, ποὺ ἀντιπροσωπεύουν τὸν λαόν, ἀπαντοῦν: «Κύριε ἐλέησον». Καὶ εἰς τὴν τελευταίαν δέησιν: «Τῆς Παναγίας ἀχράντου ὑπερευλογημένης ἐνδόξου, δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, μετὰ πάντων τῶν ἀγίων μνημονεύσαντες, ἔσαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα», ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν ἀπαντᾷ μὲ τό: «Σοί, Κύριε», δηλαδὴ εἰς σὲ Κύριε καὶ εἰς ἡμᾶς ἀλλήλους ἔμπιστευόμεθα τὸν ἔσαυτόν μας. «Ἐπειτα δ ἵερεὺς προσθέτει: «Οτι πρέπει Σοὶ πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἀγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων». Οἱ ψάλται συμπληρώνουν: «Ἀμήν».

Μετά τὴν ἐκτενῆ δέησιν, ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν ψάλλει τὰ ἀντίφωνα, ὀρισμένους δηλαδὴ ὅμνους ποὺ ψάλλονται διαδοχικῶς (ἀντίφωνως) καὶ ἀπὸ τοὺς δύο χοροὺς τῶν ψαλτῶν. Πρῶτον ἀντίφωνον είναι τό: «Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου, Σῶτερ σῶσον ἡμᾶς». Δηλαδὴ μὲ τὰς παρακλήσεις τῆς Θεοτόκου, Κύριε νὰ μᾶς σώσῃς ἀπὸ κάθε κίνδυνον.

Κατόπιν ἀκολουθεῖ τὸ δεύτερον ἀντίφωνον: «Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ, δ ἀναστάς ἐκ νεκρῶν (ἢ δ ἐν ἀγίοις θαυμαστός, ἢ ἐν τῷ ὅρει τοῦ Θαθώρ μεταμορφωθείς, ἢ δ ἐν τῷ σπηλαίῳ γεννηθείς, ἢ ἄλλα ἀνάλογα μὲ τὴν ἔօρτην) ψάλλοντάς Σοὶ, Ἀλληλούϊα». «Ἐπειτα ἀπὸ μικράν δοξολογίαν «Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἀγίῳ Πνεύματι ...» ψάλλεται δ πρὸς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀναφερόμενος ὅμνος:

«Ο Μονογενῆς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀθάνατος ὑπάρχων» καὶ καταδεξάμενος διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθῆναι ἐκ τῆς Ἀγί-

ας Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας ἀτρέπτως ἐνανθρωπήσαι· σταυρωθεὶς τε, Χριστὲ ὁ Θεός, θανάτῳ θάνατον πατήσας, εἰς ὅν τῆς Ἁγίας Τριάδος συνδοξαζόμενος τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἅγιῳ Πνεύματι, σῶσον ἡμᾶς.

Καθ' ὃν χρόνον ψάλλονται τ' ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ χοροῦ, ὁ ἵερεὺς ἀναγιγνώσκει ἐντὸς τοῦ Ἅγιου Βήματος μυστικὴν εὐχήν, ψάλλονται διάφορα τροπάρια σχετικὰ μὲ τὴν ἔορτὴν καὶ ὡς τρίτον ἀντίφωνον, τὸ ἀπολυτίκιον τῆς ἡμέρας.

6) Εἴσοδος τοῦ Εὐαγγελίου ἡ Μικρὰ Εἴσοδος. Ἐνῷ ἀκόμη οἱ ψάλται ψάλλουν τὸ ἀπολυτίκιον, ἔξέρχεται ἀπὸ τὴν ἀριστερὰν θύραν τοῦ ἱεροῦ ὁ διάκονος κρατῶν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἀκολουθεῖ ὁ ἱερεὺς. Μόλις φθάσουν εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ σταματοῦν. Τότε ὁ διάκονος σηκώνει τὸ Εὐαγγέλιον καὶ λέγει. «Σοφία ὅρθοι», δηλαδὴ ἄς δεχθῶμεν ὅρθιοι τὸ Εὐαγγέλιον πού εἶναι σοφία. Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν αὐτὴν οἱ κληρικοὶ ψάλλοντες τό: «Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ». Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ, ὁ ἀναστάτις ἐκ νεκρῶν, ψάλλοντάς Σοι, Ἀλληλούϊα» προχωροῦν μὲ ἀργὸν θῆμα, εἰσέρχονται εἰς τὸ Ἱερὸν καὶ ψάλλουν τὸ ἀπολυτίκιον καὶ τὸ κοντάκιον.

Ἐπειτα ἀπὸ μερικὰς δεήσεις ὁ ἱερεὺς λέγει: «Οτι "Ἄγιος εἰς Θεός ἡμῶν" προτρέπων διὰ τῶν λέξεων τὸν Τριαδικὸν Θεόν. Ὁ χορὸς τότε τῶν ψαλτῶν ψάλλει τὸν Τρισάγιον "Ὕμνον" «Ἄγιος ὁ Θεός, ἄγιος ἴσχυρὸς, ἄγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡ μᾶς». Τὰ Χριστούγεννα, Θεοφάνεια καὶ μερικὰς ἔορτάς, ἀντὶ τοῦ Τρισάγιου "Ὕμνου, ψάλλεται τό: «Οσοι εἰς Χριστὸν ἐθαπτίσθητε Χριστὸν ἐνεδύσασθε, ἀλληλούϊα», διότι τὴν παραμονὴν τῶν ἔορτῶν τούτων πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Κατηχουμένους ἐθαπτίζοντο. Ἐάν λαμβάνῃ μέρος εἰς τὴν λειτουργίαν καὶ ἐπίσκοπος, οὗτος μετὰ τὸ τελευταῖον τρισάγιον λέγει τὴν εὐχήν: «Κύριε Κύριε ἐπίθλεψον ἔξ ούρανοῦ καὶ ἦδε καὶ ἐπίσκεψον τὴν ἄμπελον ταύτην καὶ κατάρτισον αὐτήν, ἡν ἐφύτευσεν ἡ δεξιά σου».

γ) Ἀνάγνωσις Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελίου. Μετὰ τὸν Τρισάγιον "Ὕμνον ὁ χορὸς ψάλλει τὸ Πολυχρόνιον καὶ ἀμέσως ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάγνωσις περικοπῆς ἀπὸ τὸν Ἀπόστολον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον. Κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου ὅλοι οἱ Χριστιανοί ἰστανται εὐλαβικὰ ὅρθιοι ἔνα δὲ παιδί κρατεῖ λαμπάδα ἢ δποία συμβολίζει τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ ἐπίσκοπος ἀφαιρεῖ τὸ ὡμοφόριον διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ὑποτάσσεται εἰς τὸν Χριστὸν καὶ ἰσταται εἰς τὴν Ὡραίαν Πύλην.

δ) Ἐκτενὴς Δέησις. Μετὰ τὸ κήρυγμα ὁ διάκονος ἰσταται ἔμπροσθεν τῆς Ὡραίας Πύλης καὶ ἐκφωνεῖ μακρὰν δέησιν ἡ δποία διὰ τὸν λόγον τοῦτον λέγεται ἐκτενῆς δέησις ἀρχίζων ἀπὸ τό:

«Εἴπωμεν πάντες ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας ἡμῶν εἴπωμεν».

Κύριε παντοκράτωρ, ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμῶν, δεόμεθά σου, ἐπάκουουσον καὶ ἐλέησον.

‘Ἐλέησον ἡμᾶς, ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, δεόμεθά σου ἐπάκουουσον καὶ ἐλέησον...».

Ο διάκονος (ἢ ὁ Ἱερεὺς ὅταν δὲν ὑπάρχῃ διάκονος) εὔχεται ὑπὲρ τῶν εὐσεβῶν καὶ Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν, ὑπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ὑπὲρ τῶν Ἱερέων, τῶν Ἱεροδιακόνων καὶ τέλος ὑπὲρ τῶν Κατηχουμένων. “Ἄν καὶ δὲν ὑπάρχουν σῆμερον Κατηχούμενοι, ἡ Ἔκκλησία ἀπαγγέλλει εὐχὰς καὶ ὑπὲρ τούτων διότι δὲν εἶναι εὔκολον νὰ τροποποιηθῇ ἡ ἀκολουθία τῆς Θείας λειτουργίας.

“Οταν τελειώῃ ἡ ἐκτενής δέησις φίλε τοῦ Ιερεύς μὲ τό: «Οσοι Κατηχούμενοι προέλθητε...»» «εἰδοποιεῖ τοὺς Κατηχουμένους νὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὸν ναὸν διότι πλησίαζει νέα ἀρχήσῃ τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ δὲν ἐπιτρέπεται πλέον εἰς αὐτοὺς νὰ παραμείνουν εἰς τὸν ναόν. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τελειώνει ἡ λειτουργία τῶν Κατηχουμένων καὶ ἀρχίζει ἡ λειτουργία τῶν Πιστῶν, τὴν δόποιαν μόνον οἱ πιστοὶ ἡμποροῦν νὰ παρακολουθήσουν.

Γ' Λειτουργία τῶν πιστῶν

Τὸ μέρος αὐτὸ τῆς Θείας λειτουργίας, ἀπὸ τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Κατηχουμένων μέχρι τῆς Ἀπολύσεως, εἶναι τὸ σπουδαιότερον καὶ ἀγιώτερον διότι μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Ἅγιου Πνεύματος γίνεται ἡ μετουσίωσις τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οίνου εἰς Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ λειτουργία τῶν Πιστῶν διαιρεῖται εἰς ἑξ μέρη: Τὴν Μεγάλην Εἰσοδον, τὴν Ὁμολογίαν τῆς Πίστεως, τὴν Εὐχαριστίαν καὶ Δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ, τὸν Ἄγιασμὸν τῶν Τιμίων Δώρων, τὴν Κοινωνίαν καὶ τὴν Ἀπόλυσιν.

α) Μεγάλη Εἰσοδος. Μετὰ τὴν προτροπὴν τοῦ διακόνου: «Οσοι πιστοὶ ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν», δηλαδὴ δοσοι εἰμεθα πιστοὶ δις εὐχηθῶμεν μὲ εἰρήνην τὸν Κύριον ὁ Ἱερεὺς λέγει: «Οπως ὑπὸ τοῦ κράτους σου πάντοτε φυλαττόμενοι Σοὶ δόξαν ἀναπέμπομεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Γίδῳ...» Κατόπιν εὔχεται εἰς τὸν Θεόν νὰ τὸν ἀξιώσῃ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν ψάλλει τὸν Χειρουργικὸν «Υμνον»:

«Οι τὰ Χερουβεῖμ μυστικῶς εἰκονίζοντες καὶ τῇ ζωοποιῷ Τριάδι τὸν τρισάγιον ὅμινον προσάδοντες, πᾶσαν τὴν θιωτικὴν ἀποθώμεθα μέριμναν ὡς τὸν θασιλέα τῶν δλων ὑποδεξάμενοι ταῖς ἀγγελικαῖς δοράτως δορυφορούμενον τάξειν. Ἀλληλούϊα».

Δηλαδή: Τὴν ὥραν αὐτὴν κατὰ τὴν ὅποιαν πρόκειται νὰ φανῆ μεταξύ μας διὰ τοῦ μυστηρίου αὐτοῦ ὁ Κύριος, ἡμεῖς (οἱ πιστοὶ) εἰκονίζομεν μυστικά τὰ Χερουσθεῖμ καὶ ψάλλομεν εἰς τὴν Ἀγίαν Τριάδα τὸν μυστικὸν ὅμνον τῶν Σεραφείμ. Διὰ τοῦτο ἀς ἀπομακρύνωμεν ἀπὸ τὴν σκέψιν μας κάθε γηίνην φροντίδα διότι θὰ δεχθῶμεν τὸν Βασιλέα τῶν ὅλων, τοῦ ὅποιου ἡ ἀκολουθία ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀγγελικά τάγματα.

Πρὶν τελειώσῃ ὁ Χερουσθικός "Υμνος ὁ διάκονος καὶ ὁ Ἱερεὺς λαμβάνουν ἀπὸ τὴν Πρόθεσιν τὰ Τίμια Δῶρα καὶ ὅταν οἱ ψάλται ψάλλουν τό: «Ως τὸν Βασιλέα τῶν ὅλων ὑποδεξάμενοι...» ἔξερχονται ἀπὸ τὸ Ἱερόν, κρατοῦν δὲ ὁ διάκονος τὸν "Ἀγιον Δίσκον καὶ ὁ Ἱερεὺς τὸ "Ἀγιον Ποτήριον. "Εμπροσθεν προχωροῦν τὰ παιδιά μὲ τὰς λαμπάδας καὶ τὸ θυμιατόν. Ὁ Ἱερεὺς μνημονεύει: «Πάντων ἡμῶν μνησθείη ὁ Κύριος ὁ Θεός ἐν τῇ Βασιλείᾳ αὐτοῦ πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων». "Οταν ἡ λιτανεία φθάσῃ εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ, σταματᾷ. Ὁ Ἱερεὺς τότε μνημονεύει τοὺς ζωντανούς καὶ τοὺς πεθαμένους Χριστιανούς, εἰσέρχονται κατόπιν εἰς τὸ Ἱερόν, τοποθετοῦν τὰ Τίμια Δῶρα εἰς τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν καὶ τὰ σκεπάζουν μὲ τὸν Ἀέρα. Μόλις εἰσέλθουν οἱ κληρικοὶ εἰς τὸ Ἱερόν, οἱ ψάλται συμπληρώνουν τὸν Χερουσθικὸν ὅμνον... «ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορύμενον τάξειν. Ἀλληλούϊα».

"Η Μεγάλη Εἴσοδος παριστάνει τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ποὺ μόνος του μετέθη εἰς τὸν Γολγοθᾶν. Τὰ Τίμια Δῶρα παριστάνουν τὸ σῶμά του, τὸ κάλυμμα τὸ σεντόνι ποὺ τὸν ἐτύλιξαν καὶ τὸ θυμίαμα τ' ἀρώματα.

6) Ὁ μολογία τῆς πίστεως. Μετὰ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον ὁ διάκονος ἔξερχεται ἀπὸ τὸ Ἱερόν, ἵσταται ἔμπροσθεν τῆς Ὁραίας Πύλης καὶ λέγει διαφόρους δεήσεις, ἀρχίζων ἀπὸ τό: «πληρώσωμεν τὴν δέησιν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ». Δηλαδὴ ἀς συμπληρώσωμεν τὴν παράκλησίν μας πρὸς τὸν Θεόν. Κατόπιν εὕχεται διὰ τὰ Τίμια Δῶρα, νὰ μᾶς χαρίσῃ ὁ Θεός ὅλην τὴν ἡμέραν εἰρηνικήν, συγνώμην καὶ ἀφεσίν τῶν ἀμαρτιῶν μας, τὰ καλά καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, χριστιανὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς κ.τ.λ. Κατόπιν ὁ διάκονος μᾶς καλεῖ νὰ ἔχωμεν μεταξύ μας ἀγάπην «ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους...». Τότε οἱ κληρικοὶ ἀποάζονται δὲ χορὸς τῶν ψαλτῶν ψάλλει: «Πατέρα, Υἱόν καὶ Ἀγιον Πνεύμα. Τριάδα δόμοσύσιον καὶ ἀχώριστον». Καὶ ἐνῷ ὁ Ἱερεὺς ἀποκαλύπτει τὰ Τίμια Δῶρα, διάκονος διαφωνεῖ: «Τὰς θύρας τὰς θύρας. Ἐν σοφίᾳ, πρόσχωμεν». Δηλαδὴ προσέχετε τὰς θύρας μήπως εἰσέλθῃ κανεὶς Κατηχούμενος ἡ ἀπιστος..

Μετὰ ταῦτα δ ψάλτης ἡ ἄλλος Χριστιανὸς ἀπαγγέλει τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως (Πιστεύω εἰς ἔνα Θεόν κ.τ.λ.). Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον δ Ἱερεὺς ἐπάνω ἀπὸ τὰ Τίμια Δῶρα κινεῖ τὸν Ἀέρα, ποὺ παριστάνει τὴν κάθοδον εἰς αὐτὰ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος.

γ) Εύχαριστία καὶ δοξολογία τοῦ Θεοῦ. "Επειτα ἀπὸ τὴν διμολογίαν τῆς πίστεως, γίνεται ἡ εὐχαριστία καὶ δοξολογία τοῦ Θεοῦ. 'Ο λειτουργὸς καλεῖ τοὺς πιστοὺς νὰ προσέξουν δταν προσφέρουν μὲ φόβον Θεοῦ τὴν Ἀγίαν Ἀναφοράν (δηλαδὴ τὴν θυσίαν):

«Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου κ.τ.λ.»: Οἱ ψάλται ἀπαντοῦν «Ἐλαϊον εἰρήνης θυσίαν αἰνέσεως». Δηλαδὴ ἄς προσφέρωμεν μεταξύ μας εἰρήνην καὶ θυσίαν διὰ νὰ εὐχαριστήσωμεν καὶ δοξάσωμεν τὸν Θεόν. Κατόπιν ὁ λειτουργὸς εὑχεταὶ: «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ ἡ κοινωνία τοῦ Ἀγίου Πνεύματος». Καὶ μετ' ὅλιγον:

«Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας», ὁ δὲ ψάλτης ἀπαντᾷ: «Ἔχομεν πρὸς τὸν Κύριον», δηλαδὴ ἔχομεν στρέψει τὸν νοῦν μας πρὸς τὸν Κύριον. Μὲ νέαν προτροπὴν τοῦ λειτουργοῦ «εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ» ὁ ψάλτης ἀπαντᾷ: «Ἄξιον καὶ δίκαιον». Ἄξιζε δηλαδὴ καὶ δίκαιον εἶναι νὰ εὐχαριστήσωμεν τὸν Κύριον.

«Ἐπειτα ὁ λειτουργὸς ἵσταται ἔμπροσθεν τῆς Ἀγίας Τραπέζης καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν μυστικῆς εὐχῆς, λέγει μεγαλοφώνως: «Τὸν ἐπινίκιον ὑμνον ἀδοντα, θωδντα, κεκραγότα, καὶ λέγοντα». Δηλαδή: Τὰ τάγματα τῶν ἀγγέλων ποὺ διαρκῶς ψάλλουν καὶ δοξολογοῦν μὲ λιχυράν φωνὴν καὶ θριαμβευτικὴν κραυγὴν τὸ ἄγιον ὄνομά σου, λέγουν αὐτὸν τὸν ὑμνον.

Καὶ ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν εὐγνωμονῶν τὸν Θεόν, διὰ τὰ τόσα καλά ποὺ μᾶς δίδει ψάλλει τὸν ἀγγελικὸν ὑμνον καὶ λέγει «Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος Κύριος Σαβαθάθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης Σου. Ωσαννά ἐν τοῖς ὑψίστοις. Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν δόνόματι Κυρίου. Ωσαννά ἐν τοῖς ὑψίστοις».

Μετὰ ταῦτα ὁ λειτουργὸς τοῦ Ὕψιστου μᾶς ὑπενθυμίζει τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον καὶ ἔκφωνεῖ: «Λάθετε, φάγετε, τοῦτο μού ἐστι τὸ Σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν». Δηλαδή: Λάθετε τὸν ἄρτον αὐτὸν καὶ φάγετέ τον διότι δὲν εἶναι κοινὸς ἄρτος, ὅπως ἦτο πρίν, ἀλλὰ τὸ ἵδιον τὸ Σῶμά μου ποὺ θυσιάζεται πρὸς χάριν σας διὰ νὰ λάθετε ἄφεσιν ἀμαρτιῶν.

Μετὰ τὸν δεῖπνον λαμβάνει εἰς τὰς χειράς του τὸ ποτήριον καὶ λέγει: «Πίετε ἔξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτο ἐστι τὸ Αἷμά μου, τὸ τῆς Κατῆνῆς Διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν». Δηλαδή: Πίετε ἀπ' αὐτὸ δλοι μὲ τὴν σειράν, διότι δὲν εἶναι κοινὸς οἶνος, ὅπως ἦτο πρίν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ Αἷμά μου μὲ τὸ δόποιον ἐπικυρώνεται ἡ νέα Διαθήκη τοῦ Πατρός μου καὶ ποὺ χύνεται πρὸς χάριν σας καὶ πολλοὺς ἄλλους, δοσοι θά πιστεύσουν εἰς ἐμέ, διὰ νὰ λάθουν ἄφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν.

«Ο χορὸς τῶν ψαλτῶν εἰς ἀμφότερα τ' ἀνωτέρω ἀπαντᾷ «Ἀμήν»,

Δηλαδή άς άξιωθώμεν νὰ μεταλάθωμεν τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Κυρίου.

δ) Ἀγιασμὸς τῷν Τίμιῶν Δώρων. "Εφθασε πλέον ἡ Ἱερωτέρα στιγμὴ τῆς λειτουργίας διότι κατ' αὐτὴν γίνεται τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἢ Κοινωνίας. Ὁ λειτουργὸς κάμνει δεήσεις διὰ τὰ Τίμια Δῶρα καὶ εἰς τὸ τέλος ἀναφωνεῖ: «Τὰ σὰ ἐκ τῷν σῶν σοὶ προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα». Τότε οἱ πιστοὶ κατεβαίνουν ἀπὸ τὰ σταύρια καὶ οἱ ψάλται ψάλλουν: «Σὲ ὑμνοῦμεν, Σὲ εὔλογοῦμεν, Σοὶ εὔχαριστοῦμεν Κύριε, καὶ δεόμεθά σου ὁ Θεός ἡμῶν». Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο διεργάζεται πάρακαλεῖ τὸν Θεόν νὰ στείλῃ τὸ "Αγιον Πνεῦμα ἵνα μεταβληθῇ ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος εἰς Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ: «Καὶ ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον Σῶμα τοῦ Χριστοῦ Σου. Τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ τίμιον Αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου. Μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί Σου τῷ 'Αγίῳ». Μετὰ τὴν εὐχὴν αὐτὴν ἔρχεται ἡ χάρις τοῦ 'Αγίου Πνεύματος καὶ τὸ μυστήριον γίνεται. Τὰ Τίμια Δῶρα μεταβάλλονται εἰς Σῶμα καὶ εἰς Αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

Μετὰ ταῦτα διεργάζεται πάρακαλεῖ τὸν Θεόν τοὺς Χριστιανούς, ζωντανούς καὶ πεθαμένους, δικαίους καὶ ἀμαρτωλούς καὶ ἀκολούθως τὸ ὄνομα τῆς Θεοτόκου. «Ἐξαιρέτως τῆς Παναγίας Ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου, Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας». Δηλαδή, ἐξαιρετικά προσφέρομεν τὴν λατρείαν αὐτὴν πρὸς τιμὴν τῆς ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου, Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. Ο χορὸς τῶν ψαλτῶν ψάλλει τότε τό: «Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς μακαρίζειν Σε τὴν Θεοτόκον, τὴν ἀειμακάριστον καὶ παναμώμητον καὶ μητέρα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουσείμ καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφείμ, τὴν ἀδιαφθόρως Θεόν λόγον τεκοῦσαν, τὴν ὄντως Θεοτόκον, Σὲ μεγαλύνομεν».

Κατὰ τὴν ὥραν αὐτὴν διεργάζεται πάρακαλεῖ τὸν Θεόν τοὺς Χριστιανούς, οἱ δὲ κληρικοί καὶ διάσδικοι εἰναι ἔτοιμοι πλέον νὰ κοινωνήσουν.

ε) Θεία Κοινωνία. Ἐνῷ διάκονος δίδει τὸ παράγγελμα: «Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν», διερεύς ὑποκλινόμενος παρακαλεῖ τὸν Θεόν νὰ καταστῶμεν ἴκανοι πρὸς μετάληψιν: «Χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ, σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι

νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων». Καὶ πάλιν ὑποκλινόμενος ὁ Ἱερεὺς ἐπεύχεται: «Πρόσχες, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ ὁ Θεός ἡμῶν...». Ὁ διάκονος, ἐφιστῶν τὴν προσοχήν μας ἐπὶ τῆς Ἱερᾶς αὐτῆς στιγμῆς, λέγει: «Πρόσχωμεν». Δηλαδή, ὃς προσέξωμεν τὴν παραγγελίαν ποὺ θ' ἀκουούσθη ἀπὸ τὸ «Ἄγιον Βῆμα». Ὁ Ἱερεὺς τότε ὑψώνων καὶ μὲ τὰ δύο χέρια τὸν «Ἄγιον Ἀρτον», ἐκφωνεῖ: «Τὰ ἄγια τοῖς ἀγίοις». Δηλαδὴ τὰ ἄγια αὐτὰ δῶρα προορίζονται διὰ τοὺς πιστούς Χριστιανούς, διὰ τοὺς ὅποιους ἔχουν ἔτοιμασθή. Εἰς αὐτὰ δὲ λαός ἀπαντᾷ: «Εἰς ἄγιος, εἰς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός, Ἄμην».

Εύθὺς μετὰ τοῦτο ὁ διάκονος εἰσέρχεται εἰς τὸ Ἱερὸν καὶ ἔτοιμάζονται τὰ τῆς κοινωνίας. Κατὰ τὴν ὥραν αὐτῆν ὁ χορὸς τῶν φωλτῶν ψάλλει ἀργά - ἀργά τὸ Κοινωνικόν: «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν. Ἀλληλούϊα». Πρὶν τελειώσῃ τὸ Κοινωνικόν, οἱ κληρικοὶ εἰς τὸ Ἱερὸν κοινωνοῦν ἔνας - ἔνας πρῶτα τὸ Σῶμα καὶ ἔπειτα τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὅπως ἔγινε καὶ εἰς τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον.

«Οταν κοινωνήσουν δῆλοι ἀνοίγει ἡ Ὥραία Πύλη, ἔξερχεται ὁ λειτουργὸς κρατῶν ὑψηλά τὰ Τίμια Δῶρα σκεπασμένα καὶ λέγει: «Μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε». Δηλαδή, μὲ φόβον Θεοῦ, πίστην καὶ ἀγάπην προσέλθετε νὰ κοινωνήσετε.

«Οσοι ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς ἔχουν ἔτοιμασθή, πλησιάζουν τότε καὶ κοινωνοῦν μὲ τὸ κουταλάκι ταῦτοχρόνως τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅχι χωριστά ὅπως οἱ κληρικοί. Κατὰ τὴν ὥραν τῆς Κοινωνίας οἱ ψάλται ψάλλουν τὸν Χερουσθικὸν «Υμνον τῆς Μεγάλης Πέμπτης»:

«Τοῦ δείπνου Σου τοῦ μυστικοῦ σήμερον, Υἱὲ Θεοῦ, κοινωνόν με παράλαβε· οὐ μὴ γάρ ἐχθροῖς Σου τὸ μυστήριον εἴπω, οὐ φίλημα Σοὶ δῶσω καθάπερ ὁ Ἰούδας, ἀλλ' ὡς Ληστῆς δόμοιογά Σοὶ: Μνήσθητί μου, Κύριε, ἐν τῇ θασιλείᾳ Σου».

στ) Ἀ πόλυ σις. «Οταν τελειώσῃ ἡ λειτουργία ὁ λειτουργὸς ὑψώνει τὸ «Ἄγιον Ποτήριον, εἰσέρχεται εἰς τὸ Ἱερὸν καὶ εύλογει τοὺς Χριστιανούς, λέγοντας μεγαλοφώνως:

«Σῶσον δὲ Θεός τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν Σου». Μετὰ τοῦτο οἱ ψάλται ψάλλουν χαρμόσυνα τό: «Ἐδίομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ἐλάσσομεν πνεῦμα ἐπουράνιον, εὔρωμεν πίστιν ἀληθῆ, ἀδιαίρετον Τριάδα προσκυνοῦντες αὕτη γάρ ἡμᾶς ἔσωσε».

Κατόπιν ὁ λειτουργὸς παρακαλεῖ τὸν Θεόν νὰ μᾶς χαρίσῃ τὴν ἡμέραν τελείαν εἰρηνικήν καὶ ἀναμάρτητον καὶ μετ' ὀλίγον ἀπαγγέλλει καθαρά τὴν δπισθάμβωνον εὐχήν:».

«Ο εὐλογῶν τοὺς εὐλογοῦντάς σε, Κύριε, καὶ ἀγιάζων τοὺς ἐπὶ σοὶ πεποιθότας, σῶσον τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν

σου. Τὸ πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας σου φύλαξον, ἀγίασον τοὺς ἀγαπῶντας τὴν εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου Σου...».

Metà tὴn εὐχὴn αὐτὴn oἱ ψάλται ψάλλουn tό: «Εἰ̄ εἰ̄ tό ſnoμa tοῦ Kυρίou εὐλογημένoν ἀπό tοῦ nῦn kai ἔwαs tοῦ aιώnoç». Tέloç dλ leitouregyōç, ἀφoū ἐpiκaλeſthή tὴn Θeoτoκoν kai ɔlouuS tοὺs ἀgίouS na μāçs φuλáttouu, kāmvei tὴn ἀpόlusuin mē tό: «Δ' εὐχῶn tῶn ἀgίow pateρow h̄mān, Kύrie 'Ihsou Chr̄istē d̄ Θeoç, ēlētēson kai sōssoñ h̄māc».

Metà tὸ tēloç tῆs leitouregyōç d̄ leitouregyōç moiräz̄ei ἀntidwōn kai l̄eḡei: «Eὐloγ̄ia Kύriou kai ἔleos ἔl̄thoi ēf̄ h̄māc».

Η ἐkklēsia moiräz̄ei ἀntidwōn eī̄ tοὺs ἐkklēsiasθéntas XriſtiaνouS pōu dēn ἑkoivn̄h̄sān diā na tοὺs ūpeνthumis̄ ɔt̄i p̄rēp̄ei na ἔt̄iμaσthōuS na koiνwñh̄souS kai aūt̄o kat̄a tὴn ἔp̄omēn̄h̄ leitouregyān. Eī̄ tὴn leitouregyān tοῦ Xriſoſtōmo, p̄r̄awteūouſan θeis̄ ūx̄eil d̄ Muſtikōç Dēp̄noç kai h̄ Thuſia tοῦ Golyothā.

Λειτουργία tῶn πroηγiaσmēnωn δώρωn

‘Ap̄o tῶn p̄r̄awtōw̄ xriſtiaνikōw̄ ch̄rōnōw̄ h̄ M̄egálē Teſſaρakōst̄i ἔth̄ewr̄h̄m̄ p̄énthim̄. Kat̄ aūt̄h̄ dēn ἔpit̄r̄ep̄etai t̄o muſt̄h̄riov̄ tοῦ yámou, t̄o d̄e b̄ap̄t̄ism̄, h̄ x̄eiroton̄ia kai t̄a muñmósun̄a ḡinon̄tai m̄b̄n̄ t̄o S̄ab̄bat̄on̄ kai tὴn Kuriakēn̄. Perif̄osst̄er̄o n̄ p̄énthim̄ h̄m̄ér̄ai eī̄n̄ai h̄ T̄et̄árt̄e kai h̄ Pařaskev̄h̄ kai diā tοῦt̄o t̄aç h̄m̄ér̄as aūt̄as, ἀnt̄i tῆs Th̄eis̄ leitouregyās, ḡin̄et̄ai h̄ leitouregyā tῶn Proηḡiaσmēnōw̄ Δōrōw̄ aūp̄o tὴn òp̄oīan̄ l̄eíp̄ei t̄o muſt̄h̄riov̄ tῆs Th̄eis̄ Eὐx̄ar̄ist̄iaç.

Η teleutaiā aūt̄i l̄eḡetai oūt̄i diōt̄i t̄a T̄imia Δōra (d̄ ἄpt̄oç kai d̄ oīnoç) eī̄n̄ai h̄giāsmēn̄a aūp̄o tὴn leitouregyān tῆs p̄er̄aſmēn̄h̄ Kuriakēh̄. Kat̄a tὴn t̄up̄ikēn̄ diāt̄axiñ tῆs 'Ekkleſiaç, d̄ iereūs telōn̄ tὴn Kuriakēn̄ t̄o muſt̄h̄riov̄ tῆs Th̄eis̄ Eὐx̄ar̄ist̄iaç ét̄oiμáz̄ei p̄er̄iſſoſt̄er̄ouS aūp̄o ēn̄an̄ ἄpt̄ouS. 'Ex̄ aūt̄an̄ t̄oñ ēn̄a x̄r̄oſimopoiēt̄i tοὺs d̄e ἄllouS, ἀph̄oū tοὺs ēmp̄ot̄is̄i m̄e h̄giāsmēn̄oñ oīnoñ, tοὺs φułáttou, eī̄s t̄o 'Apt̄of̄óriov̄ diā na x̄r̄oſimopoiēt̄ouS kat̄a tὴn leitouregyān tῆs Tēt̄árt̄e kai tῆs Pařaskev̄h̄ kai ἀp̄' aūt̄ouS koiνwñh̄ouS oí Xriſtiaνoñ.

Η leitouregyā tῶn Proηḡiaσmēnōw̄ Δōrōw̄ teleēt̄ai òp̄oñ d̄r̄íz̄ei t̄o T̄up̄ikōn̄ tῆs 'Ekkleſiaç kai eī̄n̄ai d̄ol̄k̄lēr̄oç kat̄aνukt̄ik̄. Perif̄osst̄er̄o kat̄aνukt̄ik̄ kai p̄énthim̄oñ eī̄n̄ai h̄ M̄egálē Eἰ̄sodōs. O iereūs ph̄ēri t̄a T̄imia Δōra ēp̄i tῆs keφal̄h̄iç kai ſkep̄aſmēn̄oñ m̄e t̄oñ 'Aéra eis̄er̄het̄ai aūp̄o tὴn ἄp̄iſtep̄an̄ th̄ur̄an̄ tοῦ 'Ieroū eī̄s t̄oñ νaōn̄ kai ἔp̄iκrat̄e mięgálē ſiḡy. ſiawp̄an̄ d̄ iereūs, kai χwariç na muñmoneuñs̄ ūw̄tan̄ouS, kai aūp̄oθamēnouS, p̄er̄n̄a t̄oñ νaōn̄ ēn̄d̄ oí Xriſtiaνoñ γoν̄at̄izouS kai p̄roſeūch̄ontai m̄e b̄aθut̄at̄h̄ eūl̄áth̄eiañ. H̄ laµp̄ad̄a p̄oñ p̄roηḡeēt̄ai tοῦ iereāw̄, ſuµ̄boīl̄iç̄ei tὴn eis̄odōn̄ tοῦ Kuriou.

Αντί τοῦ συνηθισμένου Χερουβικοῦ "Υμνου δ χορὸς τῶν ψαλτῶν ψάλλει τό:

«Νῦν αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σὺν ἡμῖν ἀοράτως λατρεύουσιν· Ιδού γάρ ἐκπορεύεται δὲ βασιλεὺς τῆς δόξης· Ιδού θυσία μυστικὴ τετελειωμένη δορυφορεῖται· πίστει καὶ πόθῳ προσέλθωμεν, ἵνα μέτοχοι ζωῆς αἰώνιου γενώμεθα. Ἀλληλούϊα».

Δηλαδή: Κατά τὴν ὥραν αὐτὴν αἱ δυνάμεις τῶν ἀγγέλων λατρεύουσιν μαζὶ μὲν ἡμᾶς τὸν Κύριον χωρὶς νὰ φαίνωνται. Διότι εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Ἰδού ἡμεῖς καὶ οἱ ἄγγελοι συνοδεύομεν τὴν θυσίαν τοῦ Σώματος καὶ τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ ποὺ ἔχει τελεώσει ἀπὸ πρίν. "Ἄς προσέλθωμεν ὅλοι μὲ πίστιν καὶ πόθον νὰ κοινωνήσωμεν τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Κυρίου διὰ νὰ γίνωμεν μέτοχοι τῆς αἰώνιου ζωῆς.

Ο συγγραφεὺς τῆς λειτουργίας τῶν Τιμίων Δώρων εἶναι ἄγνωστος ἀλλ᾽ ἀπὸ πολλούς θεωρεῖται ὁ Πάπας τῆς Ρώμης Γρηγόριος ὁ Διάλογος. Οὗτος διετέλεσε πάπας ἀπὸ τοῦ 590 ἕως τὸ 604 καὶ εἰργάσθη δόσον δὲ λίγοι εἰς τὴν Δύσιν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, καταταχθεὶς μεταξὺ τῶν Ἀγίων. Ή μνήμη του ἔορτάζεται τὴν 12ην Μαρτίου.

ΕΙΔΑ

δοζ ἡτεψ ροιράν δι πλατωνικέρεις επίσης, ανθερόπειραις επότοσθ
καὶ οὐδὲ τέτταρες καὶ οὐνάπτηραις τοι. Μέτουν γὰρ οὐδὲ τέτταρες οὐνάπτηραις

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΡΟΣΕΥΧΑΙ

Προσευχὴ Α'.

Κύριε δ τὸ Πανάγιον σου Πνεῦμα ἐν τῇ τρίτῃ ὥρᾳ τοῖς Ἀποστόλοις σου καταπέμψαι, τοῦτο, ἀγαθέ, μὴ ἀνατέλῃς ἀφ' ἡμῶν, ἀλλ' ἔγκαίνισον ἡμῖν τοῖς δεομένοις σου:

Στίχ. α'. Καρδίαν καθαράν κτίσον ἐν ἐμοὶ δ Θεός, καὶ πνεῦμα εὔθυ
ἔγκαίνισον ἐν τοῖς ἔγκάτοις μου.

Στίχ. β'. Μή ἀπορρίψῃς με ἀπὸ τοῦ προσώπου σου καὶ τὸ Πνεῦμα
Σου τὸ ἄγιον μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ.

Δόξα, καὶ νῦν. Θεοτόκιον

Θεοτόκε, σὺ εἰ ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, ἡ βλαστήσασα τὸν καρπὸν τῆς
ζωῆς. Σὲ ἰκετεύομεν, πρέσβευε, Δέσποινα, μετὰ τῶν Ἀποστόλων, καὶ
πάντων τῶν ἀγίων, ἐλεηθῆναι τάς ψυχάς ἡμῶν.

Καὶ εὔθυς

Κύριος δ Θεός εὐλογητός, εὐλογητός Κύριος ἡμέραν καθ' ἡμέραν·
κατευοδωσαι ἡμῖν, δ Θεός τῶν σωτηρίων ἡμῶν· δ Θεός ἡμῶν, δ Θεός τοῦ
σώζειν.

Τρισάγιον. Παναγία Τριάς. Πάτερ ἡμῶν. "Οτι σοῦ ἐστί... . . .

Προσευχὴ Β'.

'Ο ἐν παντὶ καιρῷ καὶ πάσῃ ὥρᾳ, ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς προσκυνού-
μενος καὶ δοξαζόμενος, Χριστὸς δ Θεός, δ μακρόθυμος, δ πολυέλεος, δ
πολυεύσπλαγχνος, δ τοὺς δικαίους ἀγαπῶν καὶ τοὺς ἀμαρτωλούς ἐλεῶν,
δ πάντας καλῶν πρὸς σωτηρίαν διὰ τῆς ἐπαγγελίας τῶν μελλόντων ἀγα-
θῶν· αὐτός, Κύριε, πρόσθεξαι καὶ ἡμῶν ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ τάς ἐντεύξεις,
καὶ ἕθυνον τὴν ζωὴν ἡμῶν πρὸς τάς ἐντολάς σου. Τάς ψυχάς ἀγίασον, τὰ
σώματα ἀγνισον, τοὺς λογισμούς διόρθωσον, τάς ἐννοίας κάθαρον, καὶ
ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, κακῶν καὶ δδύνης. Τείχισον ἡμᾶς ἀγίοις
σου Ἀγγέλοις, ἵνα, τῇ παρεμβολῇ αὐτῶν φρουρούμενοι καὶ δδηγούμενοι,
κατατήσωμεν εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως, καὶ εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς
ἀπροσίτου σου δόξης· δι τι εὐλογητός εἰ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
'Αμήν.

Eltα

Θεοτόκε Παρθένε, χαῖρε κεχαριτωμένη Μαρία, δὲ Κύριος μετὰ Σοῦ
Εύλογημένη Σὺ ἐν γυναιξὶ, καὶ εὐλογημένος δὲ καρπὸς τῆς κοιλίας Σου,
δτὶ Σωτῆρα ἔτεκες τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Βαπτιστά τοῦ Χριστοῦ, πάντων ἡμῶν μνήσθητι, ἵνα ρυσθῶμεν τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν, Σοὶ γάρ ἐδόθη χάρις πρεσβεύειν ὑπὲρ ἡμῶν.

Προσευχή Γ'

Εὐχαριστία μετά τὸ δεῖπνον

Εξφρανας ήματς, Κύριε, ἐν τοῖς ποιήμασί σου, καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν σου ἡγαλλιασάμεθα. "Ἐσμειώθη ἐφ' ήματς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε. "Ἐδωκας εὐφροσύνην εἰς τὴν καρδίαν ήμων· ἀπό καρποῦ σι- του, οἴνου καὶ ἑλαίου ἐνεπλήσθημεν· ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ τῷ αὐτῷ κοιμηθοσ- μεθα καὶ ὑπνώσωμεν· δτι σύ, Κύριε, κατὰ μόνας ἐπ' ἐλπίδα κατώκη- σας ήματς.

Δόξα. Καὶ νῦν. Κύριε ἐλέησον (τρίς) καὶ τό,

Εύλογητὸς δὲ Θεός, δὲ ἐλεῶν καὶ τρέφων ἡμᾶς ἐκ τῶν αὐτοῦ πλουσίων δωρεῶν, τῇ αὐτοῦ χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ πάντοτε, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Προσευχὴ Δ'.

Ποδός τὴν Θεοτόκου

3. Ἡγος πλ. δ'.

Δέσποινα πρόσδεεις τάς δεήσεις τῶν διούλων καὶ λύτρωσε ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνάγκης καὶ θλίψεως.

³Hχος β'.

Τὴν πᾶσαν ἐπίδια μου εἰς σὲ ἀνατίθημι, Μῆτερ τοῦ Θεοῦ, φύλαξόν μεν ὑπὸ τὴν σκέπην σου.

Οι Ἀγγελοι

Ο μιθρατος

Ο Ιησοῦς Χριστός

Πάτερ Ιησοῦς Εσωστής

Τέ Άγιοι Πνεύμα

Η Βασιλεία του Θεού

Επικείμενη ΑΙΓΑΙΟΝ

ΠΙΝΑΞ

Ιστορική Σοφία

Βιβλίων διά τὴν ἐπέκτασιν τῶν γνώσεων τῶν μαθητῶν εἰς τὸ μάθημα
τῆς ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Κατηχήσεως καὶ Λειτουργικῆς

ΑΙΓΑΙΚΗΤΟ — ΗΓΙΩΤΑΞΙΑ

1. Ἔκδοσις «Ζωῆς» Ἡ Θεοπνευστία τῆς Ἀγίας Γραφῆς (Μικρή Δούμα).
τικὴ πραγματεία). 38
2. Ἔκδοσις «Ζωῆς» Καινὴ Διαθήκη (Εἰδικὴ ἔκδοσις διὰ σχολεῖα). 39
3. » » Τὸ ἑγκόλπιον τοῦ μαθητοῦ (Κατήχ.). 40
4. » » Τὸ ἑγκόλπιον τῆς μαθητρίας (Κατήχ.). 40
5. » » Ο Ἐπουράνιος Πατήρ 41
6. » » Ο Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. 42
7. Δ. Παναγιωτοπούλου : Ο φίλος τοῦ παιδιοῦ. 43
8. Ἔκδοσις «Ζωῆς» Απολυτίκια εἰς διαφόρους ἑορτάς. 44
9. » » "Υμνοι καὶ ποιήματα θρησκευτικά. 45
10. Δ. Φαραζούλη : Ἐρμηνεία Κυριακῆς προσευχῆς. 46
11. Ἔκδοσις «Ζωῆς» Πιστις—Ἐλπις—Ἀγάπη—Προσευχή. 47
12. Σερ. Παπακώστα : Ἐγκόλπιον Θείας Λειτουργίας. 48
13. «Ἡ Ζωὴ τοῦ Παιδιοῦ» (Θρησκευτικὸν παιδικὸν Περιοδικόν). 49
- Μ «Βατοκόντα μας πρὸς τὸν τάπανον τοῦ Θεοῦ». 50
- ΣΓ «Διδασκαλία τῆς ζῆτος δράσης». 51
- ΔΓ «.....». 52
- 81 «.....». 53
- ει «.....». 54
- ει «.....». 55
- ΟΣ «.....». 56

Ἡ Κυριακὴ Προσευχὴ καταμηνομένη

ΙΟΝΙΑ ΙΤΟΔΩΜΑ

ΙΟΝΙΑ ΙΤΟΔΩΜΑ

ΕΩΣΤΑΞΙΑ ΙΟΛΟΙΩΜΥΣ

- ΙΣ «..... ΠΗΓΑΙ ΚΑΙ ΚΑΙ ΚΑΙ : εὐαγγελίον εἴτε Ιλιάσσης εἴτε ιερού οἴκου εἰσαγόμενός είναι εἰσεντηθεῖς. 57
- ΕΣ «..... ΚΕΡΑΙΑΙΟΝ ..... οσθ όποιος επειποδίδῃ. 58
- ΔΣ «..... ΚΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΝ ΝΑΡΑ. εάρατ πάντα. 59
- ΕΣ «..... Κριστιανική Επιτροπή ..... οικουδόπιον πάντα. 60

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Θεοτάκε Παρθένε, γυναικεία παραστατική με την Μαρτινίδη Κόριας φωνά Σού Εύλογημένη Σύνενος γυναικεία παραστατική με την Ελένη Λαζαρίδη Ζου, διπλή Σωτήρα έξικες τῶν ψυχῶν θύεια Ι Ι Π ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ **ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ** ΕΙΣΑΓΩΓΗ — ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Θρησκεία. Ειδη θρησκειών	Σελ.	3
A'. Πολυθεϊστικαὶ Θρησκεῖαι :		
α) Βραχμανισμὸς	»	4
β) Βουδισμὸς	»	5
γ) Κομφουκισμὸς	»	6
δ) Ζωροαστρισμὸς	»	6
ε) Φετιχισμὸς	»	6
B'. Μονοθεϊστικαὶ Θρησκεῖαι :		
Ιουδαϊσμὸς	»	6
Χριστιανισμὸς	»	7
Χριστιανικὴ Ἐκκλησία	»	9
Ορθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία	»	10
Πρῶτοι Κατηχηταὶ καὶ Κατηχητικαὶ Σχολαὶ	»	11
Κατηχητικὴ κίνησις Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας	»	13
Ορισμὸς καὶ πηγαὶ Κατηχήσεως	»	14
Ἄγια Γραφὴ	»	14
Διαίρεσις Ἄγιας Γραφῆς	»	15
A'. Παλαιὰ Διαθήκη	»	16
B'. Καινὴ	»	18
Ίερά Παράδοσις	»	19
Διαίρεσις Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Κατηχήσεως	»	20

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΠΙΣΤΕΩΣ

Σύμβολον τῆς Πίστεως	»	21
'Ερμηνεία καὶ ἀνάλυσις τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως :		
Ο Θεός	»	23
Ίδιότητες τοῦ Θεοῦ	»	24
Ἡ Ἅγια Τριάς	»	25
Ἡ Θεία Πρόνοια	»	27

Οι "Αγγελοι"	Σελ. 28
'Ο δάνθρωπος »	» 29
'Ο Ιησοῦς Χριστός	» 30
Πᾶς δ 'Ιησοῦς ἔσωσε τὸν δάνθρωπον	» 32
Τὸ "Άγιον Πνεῦμα"	» 33
'Η Εκκλησία	» 34
Βάπτισμα — Άναστασις νεκρῶν	» 35

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΜΥΣΤΗΡΙΑ

Τὸ Βάπτισμα	» 38
Τὸ Χρῖσμα	» 39
'Η Εξομολόγησις	» 40
'Η Θεία Εύχαριστία	» 40
'Ο Γάμος	» 41
'Η Ιερωσύνη	» 42
Τὸ Εύχέλαιον	» 43

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΘΙΚΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΔΕΚΑ ΕΝΤΟΛΑΙ

Αἱ δέκα έντολαι	» 45
'Ανάλυσις τῶν Δέκα Έντολῶν :	
Α'. Τὰ καθήκοντά μας πρὸς τὸν Θεὸν	» 46
Β'. Τὰ καθήκοντά μας πρὸς τὸν πλησίον	» 48
'Η διδασκαλία τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους διμιλίας τοῦ Σωτῆρος	» 50

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ

'Ορισμός, ἀξία καὶ εἶδη προσευχῆς	» 53
'Η Κυριακὴ Προσευχὴ	» 54

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΠΗΓΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΙΡΕΣΕΙΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΝΑΟΣ

'Ιστορικὴ ἔξέλιξις τοῦ ναοῦ	» 59
---------------------------------------	------

Ρυθμοὶ Ναῶν	ΙΟΛΑΣΚΑ ^{τη} 61
α) Βασιλικὸς Ρυθμὸς	ΕΩΣΣΑΦΙΘ 61
β) Βυζαντινὸς Ρυθμὸς	ΑΓΓΑΙΟΥ Χ. ΕΠΙΣΤΡΑΤΙΩΝ 62
γ) Γοτθικὸς Ρυθμὸς	ΑΓΓΑΙΟΥ Χ. ΕΠΙΣΤΡΑΤΙΩΝ 63
δ) Ρυθμὸς Ἀναγενήσεως	ΑΙΓΑΙΟΥ Χ. ΕΠΙΣΤΡΑΤΙΩΝ 63
Tὰ μέρη τοῦ Ναοῦ	ΜΕΡΟΙ ΛΙΡΩΤΟΝ 64
‘Ιερὸν ἢ ‘Αγιον Βῆμα	ΔΙΑΒΑΣΙΣ ΛΙΡΩΤΟΝ 64
Κυρίως ναὸς	> 67
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'	
ΙΕΡΑ ΣΚΕΥΗ	
‘Ιερὰ σκεύη	ΙΟΛΑΣΚΑ ^{τη} 67
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'	
ΙΕΡΑ ΑΜΦΙΑ	
α) Ἄμφια διακόνου	ΕΩΣΣΑΦΙΘ 75
β) Ἄμφια ἱερέως	ΕΩΣΣΑΦΙΘ 76
γ) Ἄμφια ἐπισκόπου	> 77
ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'	
ΔΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ	
Δειτουργικὰ βιβλία	> 81
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'	
ΕΟΡΤΑΙ	
A'. Ἀκίνητοι Δεσποτικαὶ ἔορται	ΕΩΣΣΑΦΙΘ 83
B'. Κινηταὶ Δεσποτικαὶ ἔορται	> 84
Θεομητορικαὶ ἔορται	> 89
Ἐορταὶ Ἅγιων	> 89
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'	
ΙΕΡΑΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΙ	
‘Ιεραὶ ἀκολουθίαι	> 91
‘Η Θεῖα Λειτουργία	> 92
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	
ΠΡΟΣΕΥΧAI	
1) Κύριε τὸ Πανάγιόν σου πνεῦμα κτλ.	> 103
Η Ἁγία Τράπεζα ζωὴν δοκιναῖται	
2) Η Θεῖα Πρόνοια	> 27

ΠΛΗΡΗΣ ΣΕΙΡΑ ΒΟΗΘΗΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑ Ο. Ε.

ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ
ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ
ΕΚΚΛΗΣ. ΙΣΤΟΡΙΑ
ΚΑΤΗΧ. ΛΕΙΤΟΤΡΓΙΚΗ
ΕΤΑΓ. ΠΕΡΙΚΟΠΑΙ
ΙΣΤΟΡΙΑ Γ'
ΙΣΤΟΡΙΑ Δ'
ΙΣΤΟΡΙΑ Γ' Δ' 1ον
ΙΣΤΟΡΙΑ Γ' Δ' 2ον
ΙΣΤΟΡΙΑ Ε'
ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΤ'
Η ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ ΜΟΤ Α'
Η ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ ΜΟΤ Β'
Η ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ ΜΟΤ Γ'
Η ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ ΜΟΤ Δ'
ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ Ε' ΣΤ'
ΓΕΩΜΕΤΡΙΑ Ε' ΣΤ'
ΛΕΚΤΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ Β'
ΓΡΑΦΩ ΚΑΙ ΜΙΛΩ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΜΟΤ Β' τάξ.
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ
ΓΡΑΜ. ΚΑΘΑΡΕΤΟΣΗΣ
ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΙΑ Α'
ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΙΑ Β'
ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΙΑ Γ'
ΠΡΩΤΕΤΟΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΓΕΩΓΡ. ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ Δ'
ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΗΠΕΙΡΩΝ Ε'

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΕΤΡΩΠΗΣ ΣΤ'
ΦΤΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ Γ'
ΦΤΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ Δ'
ΦΤΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ Ε'
ΦΤΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΤ'
ΦΤΤΟΛΟΓΙΑ - ΟΡΤΚΤΟΛΟΓΙΑ
Ε' ΣΤ' 1ον
ΖΩΟΛΟΓΙΑ - ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ
Ε' ΣΤ' 2ον
ΦΤΣΙΚΗ - ΧΗΜΕΙΑ Ε'
ΦΤΣΙΚΗ - ΧΗΜΕΙΑ ΣΤ'
ΦΤΣΙΚΗ ΧΗΜΕΙΑ Ε' ΣΤ' 1ον
ΦΤΣΙΚΗ ΧΗΜΕΙΑ Ε' ΣΤ' 2ον
ΑΓΩΓΗ ΤΟΤ ΠΟΛΙΤΟΤ Ε' ΣΤ'
Ο ΚΑΛΟΣ ΜΟΤ ΟΔΗΓΟΣ Γ'
Ο ΚΑΛΟΣ ΜΟΤ ΟΔΗΓΟΣ Δ'
Ο ΚΑΛΟΣ ΜΟΤ ΟΔΗΓΟΣ Ε'
Ο ΚΑΛΟΣ ΜΟΤ ΟΔΗΓΟΣ ΣΤ'
ΙΧΝΟΓΡΑΦΙΑ (ΤΕΤΧΗ 1 - 6)
ΚΑΛΛΙΓΡΑΦΙΑ (ΤΕΤΧΗ 1 - 6)
ΧΑΡΤ. ΕΛΛΑΔΟΣ Ν. ΤΤΠΟΤ
ΜΙΚΤΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΜΙΚΤΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΕΤΡΩΠΗΣ
ΜΙΚΤΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΑΣΙΑΣ
ΜΙΚΤΟΣ ΧΑΡΤ. ΑΜΕΡΙΚΗΣ
ΜΙΚΤΟΣ ΧΑΡΤ. ΑΦΡΙΚΗΣ
ΜΙΚΤΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ
ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ